

”SIITÄ ON PITKÄ AIKA. MUISTAN VAIN (...)”

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan toteutuminen ja muistoista tarinointi palvelukodissa

Sanna Perälä

Pro Gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Huhtikuu 2017

Sisälllys:

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja perusteet	5
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman sisällön esittely	10
2 TEOREETTINEN POHJA	12
2.1 tarinat vaikuttavat ihmisiin: kirjallisuusterapia	12
2.2 Positiivisen psykologian ajatukset: hyötyä elämäkerrallisesta tarinatyöpajasta?	19
2.3 Elämänvaiheet ja kehitystehtävät: elämäntarinan rakennusaineet	22
2.4 Elämäkerrallisuus: kertomus ja näkemys itsestä	29
3 TIEDON HANKINNAN KEINOT	33
3.1 Elämäkerrallisen tarinatyöpajan esikuvat	34
3.2 Elämäkerrallisen tarinatyöpajan suunnitelma	41
3.3 Ryhmän ohjaaminen	44
3.4 Tiedonkeräysmenetelmät	46
3.5 Eettiset kysymykset	51
3.6 Narratiivien näkökulma	52
4 ELÄMÄKERRALLISEN TARINATYÖPAJAN TOTEUTUS	59
4.1 Kuusi kertojaa, lukematon määrä tarinoita: tutkimusryhmän esittely	59
4.2 Suunnitelmien toteutuminen: elämäkerrallisen tarinatyöpajan kulku	62
4.3 Uusia näkökulmia ja enemmän muistoja: osallistujien palaute	71
4.4. Elämäkerrallinen tarinatyöpaja ja kirjallisuusterapeuttinen prosessi	73
4.5 Tarinamateriaalin esittely	74
5 TARINOIDEN ANALYYSI	77
5.1 Kehitysvaiheiden näkökulmia	79
5.1.1 Perhe ja omat taidot keskeisiä varhaislapsuudessa	79

5.1.2 Ystävien merkitys kasvaa lapsuuden muuttuessa teini-ikäsi _____	82
5.1.3 Puolison löytäminen nuoren aikuisuuden keskiössä _____	85
5.1.4 Työelämä ja perhe tärkeimpiä keski-ikässä _____	87
5.1.5 Myöhäisaikaisuus ja ikääntyminen antavat aikaa harrastuksillekin _____	88
5.2 Tarinoiden toistuvat teemat _____	92
5.2.1 Terveys ja sairaus vuorottelevat elämässä _____	92
5.2.2 Villi ja kesy luonto ja eläimet _____	96
5.2.3 Sota ja kuolema tulevat lähelle _____	103
5.2.4 Uskonnollisuus vaikuttaa taustalla? _____	108
5.2.5 Ruoka herättää eloisia muistoja _____	110
5.3 Käännekohdat _____	112
5.3.1 Läheisen kuolema pysäyttää _____	112
5.3.2 Sota vaikuttaa elämän sävyyn ja tulevaisuuteen _____	115
5.3.3 Sairaudet muuttavat elämäntulkua _____	116
5.3.4 Muuttaminen luo vähittäisen muutoksen _____	116
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA LUOTETTAVUUS _____	117
7 PÄÄTÄNTÖ _____	121
Lähteet _____	123
Painamattomat lähteet _____	127
Liitteet _____	130

1 JOHDANTO

Mummolani nimi on Pölysärkkä. Nimi voi tuoda mieleen auringon, hiekan ja vaikkapa meren. Mummolani sijaitsee kuitenkin metsän keskellä. Pieni, punainen mökki. Minulle nimi tuo mieleen lapsuuden: mummon rautapannulla paistamat makaronit ja ukin kertomat tarinat talvi-illan sinertyessä ulkona. Ukkini oli veteraani, puuseppä ja isä, minulle isoisä. En tiedä, oliko ukki hyvä tarinankertaja, mutta hän tykkäsi kertomisesta, ja hänellä oli lopulta yli 90 vuoden verran muistoja ja tarinoita kerrottavana. Hän kertoi, kuinka oli lapsena juossut hengittämässä kurkistusikkunoita pakkasesta huurtuneisiin ikkunalaseihin, kuinka he olivat mummoni kanssa viilettäneet moottoripyörällä ympäri kesäistä Suomea ja tietysti kuinka Pölysärkän rakentaminen oli edennyt. Näitä muistoja oli aina ihana kuulla.

Etenkin minuun teki vaikutuksen ukkini kanssa käymäni keskustelu viime elokuussa. Se ei johtunut niinkään siitä, mistä puhuimme, vaan siitä kuinka juttutuokio vaikutti jo yli 90-vuotiaaseen mieheen. Mitä pidempään keskustelimme hänen nuoruudestaan ja elämänvaiheistaan, sitä innostuneempi ja virkeämpi ukkini oli. Tarinointi tuntui antavan hänelle sellaista elinvoimaa, jota vaikea sairaus oli viime vuosina syönyt pois. Väsymys ja kipu tuntuivat unohtuvan, kun puhuimme. Sain tästä henkilökohtaisen kokemuksen siitä, kuinka kertomisen voimaa ei voida ohittaa.

Tarinankertominen kuuluu ihmisten jokapäiväiseen elämään aivan huomaamatta. Vaikka vain kertoisi päivänsä kulusta, on tuloksena tarina: ”Kaupassa oli hirveä ruuhka ja unohdin ostaa maitoa. Nyt ei ole aamuksi kahvimaitoa.” Jo tuollainen lyhyt esitys on tarinan muotoon saatettu selostus ja kuvaus päivän kulusta. Toiset kokemukset unohtuvat, toiset taas säilyvät muistissa vuosikymmenestä toiseen. Jokin ääni, maku tai haju saattaa tulla mieleen yhtä selvänä tänään kuin se oli vuosikymmen sitten. Muistoista kertovat tarinat ovat kuvauksia elämän tapahtumista, mutta myös ihmisen näkemyksistä ja tuntemuksista. Mitä pidempään muistot säilyvät muistissa, sitä enemmän eri merkityksiä ne voivat saada. Muistot voivat muuttaa sävyään ajan kuluessa ja uusien kokemusten antaessa erilaisia näkökulmia menneisiin tapahtumiin. Ne muotoutuvat osaksi ihmisen elämäntarinaa, mikä taas

vuorostaan muokkaa ihmisen käsitystä itsestään. (Hooker ja McAdams 2003, 298, 300; Pennebaker ja Seagal 1999, 1243.)

Muistelu on luonteva osa ihmisen elämää. Yhteiset muistot voivat lähentää ihmisiä toisiinsa ja toiselle kerrottu muisto voi parhaimmillaan olla luottamuksen osoitus. Tässä tutkimuksessa pureudutaan muisteluun ja muistoihin kirjoittamisen ja kertomisen kautta. Tarinoilla ja niiden kertomisella ja kirjoittamisella nähdään tässä olevan yhteys ihmisen hyvinvoinnille ja identiteetin muodostumiselle. Erityisesti tätä näkökulmaa kirjallisuuden tutkimuksen alueella korostavat kirjallisuusterapian ajatukset.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja perusteet

Itseäni on kiinnostanut jo melkein opiskeluni alkuvaiheesta lähtien kirjallisuuden terapeuttinen näkökulma, kirjallisuusterapia. Se, kuinka kirjallisuus voi vaikuttaa ihmiseen, ja mitä hyvää kirjallisuus voi tuoda hänen elämäänsä, kuvastaa kirjallisuudella olevia erilaisia merkityksiä. Kirjallisuus ei tarkoita vain kirjaa hyllyssä tai hintalappua kirjakaupassa, vaan myös elämään liittyviä tarinoita. Kirjallisuusterapiassa katsotaan tarinan ylitse ja läpi siihen, mitä tarina voi merkitä ihmisille. Kirjallisuusterapian alue on laaja sekä käytettävien materiaalien että kohderyhmien osalta. Myös määritelmät poikkeavat jonkin verran toisistaan.

Terhikki Linnainmaan mukaan kirjallisuusterapia on sateenvarjokäsite useille varsin erilaisille kirjallisuutta hyödyntäville terapian muodoille, kuten sanataideterapialle, runoterapialle, sekä lukemis- ja kirjoittamisterapialle (Linnainmaa 2005, 12). The National Association for Poetry Therapy -yhdistyksen johtaja Chavis (2016) kirjoittaa, että kirjallisuusterapiaan kuuluu esimerkiksi omien muistojen ja emootioiden kuunteleminen. Kirjallisuusterapian aineistona voidaankin käyttää kaikenlaista materiaalia konkreettisista kirjoituksista ja kirjoista aina puheeseen, ajatuksiin, elokuvaan ja lauluihin.

Tässä työssä olen kiinnostunut erityisesti kirjoittamisen ja kertomisen tuottamasta kirjallisuusterapeuttisesta hyvästä. Tutkimuksessa ei ole tavoitteena analysoida

mielenterveyttä, vaan tuottaa hyvää mieltä ja antaa uusia kokemuksia luovuuden avulla. Kirjallisuusterapialla ei siis tässä tarkoiteta psykologista mielenterveyden arviointia tai psyykkisten ongelmien parantamista. Pikemminkin sillä tarkoitetaan tässä pyrkimystä toteuttaa positiivisen psykologian ajatusta hyvän olon lisäämisestä.

Ajatukseni aiheenvalinnasta kääntyi vanhemman ikäpolven ja muistelun puoleen lukiessani Linnainmaan (2005) kirjoituksia. Olen ollut läheisissä väleissä isovanhempieni kanssa ja tottunut lapsesta asti siihen, että lähipiirissäni on sota-ajan eläneitä ihmisiä. Varsinkin nyt aikuisempänä olen alkanut arvostaa heidän kertomiaan tarinoita omasta nuoruudestaan ja lapsuudestaan. Niin paljon on muuttunut, mutta toisaalta myös pysynyt samana. Ihmisen kehityskulku näyttäytyy melko muuttumattomana: lapsena tärkeintä ovat leikit, nuorena ystävät ja aikuisena työ ja perhe.

Aiemmassa opinnäytetyössäni tutkin lukupiirejä ja niiden terapeuttisia mahdollisuuksista. Keräsin aineiston osallistumalla lukupiireihin, keräämällä kyselylomakkeita, sekä haastatteleamalla lukupiirien vetäjiä. Huomasin, että tämän kaltainen osallistuva lähestymistapa on minulle kaikkein luontevin tapa tehdä tutkimusta. Pro gradu -ohjaajani ehdotti, että voisin kerätä aineiston tutkimukseeni paitsi osallistumalla jonkun toisen vetämään ryhmään, kuten tein aiemmin, myös järjestämällä oman ryhmäni. Siitä lähti kehittämään tämän tutkimuksen varsinainen aihe: elämäkerrallinen tarinatyöpaja palvelukodissa.

Elämäkerrallinen tarinatyöpaja (lyhennetään edempänä ETT, varsinkin erotukseksi muista esitellyistä ryhmistä) pidettiin oululaisessa palvelukodissa tammi–maaliskuussa 2017. Siihen osallistui kuusi palvelukodissa asuvaa ihmistä ja toimin itse ryhmän ohjaajana. Tapasimme yhteensä kahdeksan kertaa, yhden kerran joka viikko kahdeksan viikon ajan. Jokaisessa tapaamisessa käsitelimme erityisesti yhteen ikäkauteen liittyviä muistoja kirjoittaen ja keskustellen. Työpajan tapaamisten aikana käytiin näin läpi koko elämän kulku lapsuudesta nykyhetkeen. Kokonaisia elämäkertoja ei kuitenkaan kirjoitettu, vaan tarinat ovat yksittäisiä muistoja elämän varrelta. Toisinaan tapaamisissa oli mukana kirjoittamista innoittavaa materiaalia, esimerkiksi osallistujien omia valokuvia. Näiden pohjalta saattoi hakea ajatuksia ja tunnelmia tarinoihin.

Tämän tutkimuksen teoreettisessa osassa (luvut 2 ja 3) tullaan esittelemään erilaisia tapoja vetää elämäkerrallisia kirjoitusryhmiä niin ulkomailla kuin Suomessakin (erityisesti luvussa 3.1). Jokaisella ryhmä-tyypillä on omat tavoitteensa ja kohderyhmänsä, jotka vaikuttavat tapaamisten kulkuun. Tämän tutkimuksen ryhmään on otettu vaikutteita useista erilaisista ryhmistä. Erityisesti esikuvana ovat kuitenkin olleet *Share Your Lifestory Workshop* -työpajat. Niitä on kehitelty 1990-luvun puolivälistä alkaen University of Texas Medical Branch in Galveston -yliopistossa Texasissa. (Sierpina 2007, 84.)

Sierpina (2007, 84) mainitsee *Share Your Lifestory Workshop* -toiminnan alkaneen jo 1980-luvulla, jolloin sitä kehittivät ja toteuttivat hänen mukaansa ensimmäisinä Thomas R. Cole ja Kate de Medeiros. Elämätarinaan keskittyvät kirjoitusryhmät ovat vuosikymmenien aikana moninaistuneet ja kehittyneet erilaisiin muotoihin. Työpajojen toteutustapoja on muokattu tarpeiden ja tilanteiden mukaisiksi. Tässä tutkimuksessa noudatellaan erityisesti Sierpinan (2007), Mastel-Smithin ja muiden (2007) sekä Chippendalen ja Bear-Lehmanin (2012) esittelemiä linjauksia¹.

Myös elämäkerrallisen tarinatyöpajan nimi on sukua *Share Your Lifestory Workshop* -toiminnalle. Ensinnäkin työpaja-nimitys vaikuttaa kuvaavan parhaiten sitä, kuinka ryhmässä työskennellään: yhdessä tehden ja kokeillen, ei luentomaisesti tai varsinaisesti opiskellen. Elämäkerrallisuus taas on yksi ryhmän tärkeimmistä nimittäjistä, joten senkin tuli näkyä ryhmän nimessä. Halusin lisäksi tuoda nimessä esille tutkimuksen ryhmän poikkeavuuden edellä mainituista esimerkeistä. Toisin kuin esikuvissaan, tässä ryhmässä annettiin tilaa keskustelulle ja tarinoinnille, ei vain kirjoittamiselle ja kirjoituksille. Näin syntyi nimitys elämäkerrallinen tarinatyöpaja.

Kehityspsykologiassa ajatellaan, että ihmisen elämä koostuu toisiinsa lomittuvista kehitysvaiheista. Ne liittyvät ihmisen ikään ja jokaisen ikävaiheen erilaisiin kehitystehtäviin. Esimerkiksi lapsuudessa perheen merkitys on usein suuri, ja lapsi oppii erilaisia motorisia taitoja. Sen sijaan vanhuuden kehitysvaiheeseen kuuluu eräänlainen tilinteko itsensä ja

¹ Useissa lähteissä viitataan Sierpinaan vuonna 2002. Tämä on ilmeisesti viittaus opetusmateriaaliin *Share Your Lifestory Workshop* -työpajoihin liittyen (ks. Sierpina 2007, 86). Tähän materiaaliin ei tämän tutkimuksen puitteissa ole päästy käsiksi.

menneen elämänsä kanssa, sekä näiden hyväksyminen. (Sugarman 2001.) Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa jokainen tapaaminen käsitteli yhtä kehitysvaihetta siihen kuuluvien muistojen kautta (ks. Liite 1. Elämäkerrallisen tarinatyöpajan aikataulu). Kehityspsykologian ajatuksia tuodaan esille myös työpajassa tuotettujen tekstien analyysissä (erityisesti luvussa 5.1).

Ikääntymisen tutkiminen on nykypäivänä tärkeää, sillä sekä Suomen, että koko maailman väestö vanhenee. Esimerkiksi Camie (2015) kirjoittaa maailma.net -sivustolla maailman väestön ikääntymisestä: ”maapallon asukkaiden keski-ikä on noussut 24:stä 30 vuoteen. Yli 80-vuotiaiden osuus väestöstä on kolminkertaistunut 1,6 prosenttiin.” Tilastokeskuksen (2016) taulukoista voidaan havaita, että Suomessa naisten ja miesten suurimmat ikäluokat ovat vuonna 2015 olleet noin ikävuodet 45–70. Lisäksi ikärakenteen kuvaajan perusteella näyttää selvältä, että kahdessakymmenessä vuodessa (1994–2014) kolme nuorinta ikäluokkaa (0–14, 15–24, 25–44) ovat olleet laskussa, kun taas kaksi vanhinta ikäluokkaa (45–64, 65–) ovat olleet pääasiassa kasvussa. (Tilastokeskus 2016.) Tämä tarkoittaa sitä, että yhä suurempi osa suomalaisista on esimerkiksi eläkeikään ehtineitä.

Samalla kun ikärakenteen muutos on kehittynyt, myös kiinnostus vanhuutta ja ikääntymistä kohtaan on kasvanut. Taipale (2014, 168) kertoo harraste- ja järjestötoiminnan olevan vilkasta ikääntyvien keskuudessa. Erilaiset kerhot ja harrasteryhmät ovat ahkerasti toiminnassa. Lisäksi Taipale kuvailee Valtaa Vanhuus -liikettä, jonka tavoitteena on tuoda vanhuus esille uudella, vahvalla tavalla. Liikkeen omilla verkkosivuilla korostetaan, että ikääntyneenäkin ihminen kuuluu yhteiskuntaan, hänellä on oikeuksia ja hänellä kuuluisi olla mahdollisuus itse vaikuttaa elämäänsä (Valtaa vanhuus 2017). Ikääntyneet eivät ole yhteiskunnan ulkopuolella, tai edes sen laitamilla, vaan tiiviisti osana sitä, kuten myös Taipale (2014, 166, 169) korostaa.

Oulun alueella on toteutettu erilaisia ikääntymistä käsitteleviä ja tukevia projekteja. Eräs tuttavani on ollut mukana tekemässä *Laulan sinun sanoillasi* -levyä, jossa erään palvelukodin asukkaiden runoja ja tarinoita on sävelletty lauluiksi (Laulan sinun sanoillasi 2016, ks. myös Valve 2016a). Oulussa toimii myös ikäihmisten kulttuurikummitoimintaa. Siinä henkilö tai

yhdistys toimii vapaaehtoisena tuodakseen ”kulttuurista hyvinvointia hoiva- ja palvelukotien asukkaille, heidän omaisilleen ja henkilökunnalle” (Valve 2016b).

Vanhempi ikäpolvi tarkoittaa tässä tutkimuksessa ihmisiä, jotka ovat noin yli 65 -vuotiaita. Siinä iässä suurin osa elämää alkaa olla takanapäin, joskin edessäkin on vielä monia elämänvaiheita ja elinikää jopa monia vuosikymmeniä. Käytän tässä tutkimuksessa mieluummin sanaa ikääntyvät tai vanhempi ikäpolvi kuin vanhus, sillä se tuntuu stigmatisoivalta sanalta. Vanhus vaikuttaa viittaavan paitsi ikään myös jollain tapaa heikkouteen ja sairauteen. ETT:n osallistujat tosin itse käyttivät vanhus-sanaa tarinoissaan. He eivät siis kokeneet sitä huonoksi sanavalinnaksi. Termien käyttö lientyi tutkimuksen myötä näin väljemmäksi. Samoin joissakin lähteissä käytettiin myös sanaa vanhus tai vanhuus, ja ne on suomennettu sellaisinaan. Tässä tutkimuksessa vertailumuoto vanhempi ikäpolvi ja vanhemmat ihmiset viittaa iän suhteellisuuteen. Ikä on yksilöllinen asia, ei pelkkä numero. Eletty elämä on jättänyt erilaiset jälkensä jokaiseen.

Henkilökohtaiset muistot ovat aina ainutlaatuisia. Ihmisen henkilökohtaiset muistot ja kokemukset ovat katoavaa tietoa, jota ei voida jäljitellä tai toistaa ilman muistojen kokijaa itseään. Jokainen henkilö ja sukupolvi ovat omanlaisiaan, vaikka toki monet asiat elämässä säilyvät samankaltaisina. Kukaan toinen ei kuitenkaan voi väittää täsmälleen tietävänsä, kuinka jonkun toisen elämä on kulkenut ja mitä ajatuksia se on herättänyt. Ei ainakaan ilman, että tämä ensin kertoo siitä itse.

Tarinan ja kertomisen vaikutuksista ihmisiin on Suomessa tutkittu runsaasti ainakin sosiaalialalla ja psykologian kannalta. Esimerkiksi Mari Salminen (2009) on tehnyt Jyväskylän ammattikorkeakoulun hyvinvointialalle opinnäytetyön luovien menetelmien käytöstä hoitotyössä. Lintunen ja Vanhanen (2016) taas ovat tehneet Pro Gradu -tutkielman luovasta toiminnasta veteraanien parissa. Vanhusten kertomia tarinoita elämästään taas ovat tutkineet muiden muassa Ylä-Outinen (2012), aiheenaan arki ja Uotila (2011), aiheinaan yksinäisyys. Sen sijaan lähtökohtaisesti kirjallisuuden näkökannalta tehtyjä tutkimuksia voisi olla enemmänkin. Tässä tutkimuksessa kirjallisuuden alan näkökulmaa aiheeseen tuodaan kirjoittamisen ja tarinoimisen kautta, sekä ryhmässä kerätyn tekstimateriaalin analyysin kautta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman sisällön esittely

Tutkimuksen tekeminen ja aineiston kerääminen herättivät monenlaisia tutkimuskysymyksiä ja näkökulmia aiheeseen. Kerätystä tarinallisesta aineistosta löytyisi loputtomasti erilaisia näkökulmia ja tutkimuskohteita. Jostain on kuitenkin pakko karsia, jotta aiheita voisi käsitellä jokseenkin järkevästi. Yhteen kysymykseen tiivistettynä tämän tutkimuksen tutkimuskysymys on: Miten ja millaisia tarinoita muistoista tuotetaan työpajassa vanhemmalla iällä? Tämä kysymys jakaa tutkimuksen kohteet edelleen kahteen osa-alueeseen: 1) muistoista kertovien tarinoiden keräämiseen ja 2) tarinoiden sisältöön.

Muistoista kertovia tarinoita kerättiin tutkimuksessa elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa oululaisessa palvelukodissa. Tarinatyöpajan toteuttaminen vaati kysymyksiä työpajan toteuttamisen taustoista, suunnitelman laatimisesta ja sen toteutumisesta. Kuinka olisi järkevintä järjestää muistoja käsittelevä tarinatyöpaja palvelukodissa? Mitkä piirteet elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa säilytettiin esikuviinsa nähden, mitkä taas muutettiin? Olivatko nämä valinnat hyviä ratkaisuja? Entä millaista palautetta osallistujat antoivat? Mitä työpajaan osallistuminen antoi heille?

Näitä kysymyksiä käsitellään luvussa 2 ”Teoreettinen pohja”, luvussa 3 ”Tiedonhankinnan keinot” ja luvussa 4 ”Elämäkerrallisen tarinatyöpajan toteutus”. Luvussa 2 esitetään tutkimuksen kantavat ajatukset ja työpajan toteutuksen taustalla vaikuttavat ajatukset: kirjallisuusterapia, positiivinen psykologia, kehityspsykologia ja elämäkerrallinen tarina. Luvussa 3 käsitellään ETT:n konkreettiseen toteutukseen vaikuttaneita ajatuksia ja esikuvia, sekä esitellään ryhmää varten tehty suunnitelma. Lisäksi esitellään kerätyn materiaalin analyysiin luvussa 5.2 ”Tarinoiden toistuvat teemat” käytettäviä narratiivisen tutkimuksen lähteitä. Luvussa 4 ”Elämäkerrallisen tarinatyöpajan toteutus” pureudutaan ETT:n varsinaiseen toteutumiseen. Tässä pohditaan myös sitä, miltä osin suunnitelma toteutui, mitä taas muutettiin ja miksi.

Tarinoiden sisältöä analysoidaan tässä tutkimuksessa kolmesta näkökulmasta luvussa 5 ”Tarinoiden analyysi”. Ensinnäkin pohditaan tarinoiden sisällön vastaavuutta ihmisen kehitysvaiheisiin ja kehitystehtäviin luvussa 5.1. Näkyykö tarinoissa tiettyyn ikään tyypillisesti kuuluvia kehitysvaiheita ja niiden kuvausta? Toiseksi luvussa 5.2 analysoidaan narratiivisen tutkimuksen kautta, millaisia teemoja tarinoista löytyy. Mitkä asiat toistuvat tarinoissa usein, ja kuinka niitä on tarinoissa käsitelty? Voidaanko näistä muodostaa tarinatyyppejä? Kolmanneksi luvussa 5.3 käännetään huomio elämäkerrallisten tekstien yleiseen tarinanaiheeseen eli käännekohtaan. Mihin asioihin liittyviä käännekohtia tarinamateriaalista löytyy? Kuinka käännekohta näkyy tarinoissa?

Tutkimuksen päättävät luku 6 ”Tutkimuksen tulokset ja luotettavuus” ja luku 7 ”Päätäntö”. Luvussa 6 kootaan yhteen luvuissa 4 ja 5 tehtyjen huomioiden tulokset. Siinä todetaan, ovatko ne tuottaneet vastauksen esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja millainen vastaus saadaan esitettyyn pääkysymykseen. Lisäksi pohditaan, kuinka luotettavia saadut tulokset ovat. Luvussa 7 esitetään pohdintoja jatkotutkimukselle.

Muistoihin liittyvät tarinat ovat matka ihmisen menneisyyteen, mutta myös hänen nykyisyyteensä, siis siihen kuinka hän näkee itsensä menneisyytensä kautta ja sen muovaamana (Pennebaker ja Seagal 1999, 1243). ETT:n ohjaajana olen ollut kiitollinen siitä, että olen saanut pitää tämän ryhmän oululaisessa palvelukodissa. Olen myös kiitollinen siitä, että olen saanut kuulla monia ihania, tarkkoja, humoristisia ja surullisiakin tarinoita ryhmään osallistuneiden elämästä. Toivon, että myös lukija pääsee käsiksi tarinoimisen ja muistelun kiehtovaan, lumoavaan olemukseen.

2 TEOREETTINEN POHJA

Tämä tutkimus hyödyntää useita teoreettisia näkökulmia, joiden pohjalta tutkimuksen lähtökohdat ovat muotoutuneet. Erityisesti lähtökohtana on ollut kirjallisuusterapia. Sen ajatukset luovat pohjan ja kantavan idean koko tutkimuksen tekemiselle ja sen näkökulmille. Kirjallisuusterapiaa esitellään luvussa 2.1. Kirjallisuusterapian lisäksi tutkimuksen pohjalla ovat positiivisen psykologian ajatukset. Nämä ovat osa perustelua siitä, miksi tarinoinnista on ihmisille hyötyä. Positiivisen psykologian lähtökohtia esitellään luvussa 2.2. Kehitypsykologian ajatukset antavat kehykset elämän kulun tarkasteluun luvussa 2.3 ja elämäkerrallisuuden pohtiminen elämän tapahtumien tarinallistamisen hyödyille luvussa 2.4.

2.1 Tarinat vaikuttavat ihmisiin: kirjallisuusterapia

Kirjallisuusterapia, runoterapia, biblioterapia, ja monet muut ovat nimityksiä kirjallisuutta käyttävälle taideterapian muodolle. Jokainen nimitys tuo hieman erilaisen vivahteen pohjimmiltaan samasta ajatusmaailmasta ammentaville terapiamuodoille. Kirjallisuusterapianimistön kehitystä on selvittänyt Rubin (1978, 1). Hän jäljittää nimen kreikkalaiseen alkuperään: englanninkielen *bibliotherapy* koostuu kreikan sanoista *biblion* ja *oepatteid* eli kirja ja parantaminen. Ensimmäisen varsinaisen määritelmän Rubin hahmottaa ilmestyneen vuonna 1941 lääketieteen sanakirjassa (*Dorland's Illustrated Medical Dictionary*, viitannut Rubin 1978, 1). Tästä ovat edelleen kehittyneet nimen monet muunnelmat.

Kirjallisuusterapian historiaa tarkastelleet tutkijat ovat huomanneet, että kirjallisuuden terveyttä edistävät ominaisuudet huomioitiin jo tuhansia vuosia sitten. Antiikin Kreikassa ahdistuneisuutta lievitettiin tragedia-näytelmien avulla. Siinä *katharsis*-kokemus tuottaa vapauttavan tunteen. Suomalainen kansanperinne taas kunnioitti mahtisanoja käyttäviä tietäjiä. Sanoilla nähtiin siis olevan taikavoimia oikein käytettyinä. (Ihanus 1989, 11–12, McCarty Hynes ja Hynes-Berry 1986, 10, Rubin 1978, vii.)

Vasta ensimmäinen maailmansota ja erityisesti sairaalakirjastot toivat esiin termin *bibliotherapy* eli kirjallisuusterapia. Siitä lähti toiminnan hiljattainen kehitys ja laajeneminen, ja alettiin puhua myös runoterapiasta². (Ihanus 1989, 11–12, 14.) 1930-luvulla kirjallisuusterapiaa harjoitettiin sairaaloissa, ja käytettävään kirjallisuuden valitsijoina toimivat usein kirjastonhoitajat. 1970-luvulla taas kirjallisuusterapeuttiset ryhmät jakautuivat kahdenlaisiin ryhmiin. Järjestettiin ryhmiä, jotka pyrkivät osallistujien henkilökohtaisen kehityksen tukemiseen sekä ryhmiä, joilla pyrittiin selkeästi henkisten sairauksien helpottamiseen. (Rubin 1978, 2.)

Rubin (1978, viii) kuvailee kirjallisuusterapian kenttää 1970-luvulla kasvavaksi ja vakiintuvaksi alaksi. Hän korostaa, kuinka kirjallisuusterapia on havaittu ”todelliseksi” terapiamuodoksi. Se siis on hänen mukaansa hyväksytty toimivaksi terapiamuodoksi juuri 1970-luvulla. Myöhemmin Rubin (1978, 2) kuitenkin tuo esille, että kirjallisuusterapian olemuksesta kiisteltiin hänen tuolloin edelleen: onko se tiedettä vai taidetta? Hän ehdottaa ratkaisuksi termistöllisiä jakoa, jolloin erityisesti lääketieteellinen kirjallisuusterapia voidaan erottaa kehityksellisestä kirjallisuusterapiasta. (Rubin 1978, 3.) Ihanuksen (1995, 168) mukaan kirjallisuusterapialla ei ole olemassa koko tieteenalan ”kenttää jäsentävää systemaattista teoriakokonaisuutta” myöskään 1990-luvulla. Kirjallisuusterapian ala on siis edelleen monimuotoinen ja siitä on useita eri ajatusmalleja.

Kirjallisuusterapia kuuluu taideterapioiden ryhmään, ja sen tarkoitus on kirjallisuuden avulla saada aikaan terapeuttista vuorovaikutusta. Vuorovaikutus voi kulkea esimerkiksi ryhmän vetäjän ja ryhmäläisten välillä. Kirjallisuusterapia yhdistää kirjallisuuden ja psykologian ajatuksia. Sen avulla voidaan pyrkiä esimerkiksi vahvistamaan ihmisen minäkuvaa ja itseilmaisua. (McCarty Hynes & Hynes-Berry 1986, 9–10, 17; Ihanus 1989, 15.)

Linnainmaan (2015, 11) kuvauksen mukaan kirjallisuusterapia on laajasti ajateltuna lähes mitä tahansa kirjallisuuden harrastamista, johon liittyy ”muutokseen johtav[a] oivallu[s]”. Jo päiväkirjan kirjoittaminen voi täyttää tämän kriteerin. Rubin (1978, 2) puolestaan korostaa, että itsenäisesti harjoitettua kirjallisuuden harrastamista ei pitäisi sekoittaa

² Engl. *poetry therapy*.

kirjallisuusterapiaan. Vaikka se voikin vaikuttaa mukavalta ja tukea-antavalta ajanvietolta, pelkkä omatoiminen lukeminen ei varsinaisesti kata kirjallisuusterapian muita olennaisia osia-alueita. Linnainmaa (2015, 11) esittääkin lisäksi kirjallisuusterapialle suppean määritelmän, joka korostaa ryhmätyöskentelyn merkitystä. Se kuitenkin on jo kenties liian tiukka esittäessään että käytettävänä materiaalina tulisi olla vain kaunokirjallisuutta.

Kirjallisuusterapialla tavoitellaan Linnainmaan mukaan (2005, 12–13) muutosta jossakin asiassa kirjallisuuden avulla. Muutoksen kohteena voivat olla lähes mitkä tahansa osallistujan elämään liittyvät asiat: ihmissuhteet, elämäntavat, näkemys itsestä ja niin edelleen. McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 10) määrittelevät kirjallisuusterapian olevan sitä, kun kirjallisuutta käytetään ”edistämään henkistä terveyttä”. He siis huomaavat, että kirjallisuusterapian lähtökohtana ei tarvitse olla mitään psyykkistä sairautta, kuten masennusta, vaan ylipäänsä ihminen voi pyrkiä edistämään senhetkistä psyykkistä terveyttään kirjallisuusterapian kautta. Kirjallisuusterapia antaa jokaiselle mahdollisuuden kehittyä omalla henkilökohtaisella matkallaan, ei verrattuna muihin. Psyykkisen hyvinvoinnin edistäminen kirjallisuusterapialla ei ole pyrkimystä kohti tiettyä, yleistä maalia, vaan oppimista itsestä.

McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 10–12) jakavat kirjallisuusterapian eri muodot kahteen luokkaan: lukuterapiaan ja vuorovaikutukselliseen kirjallisuusterapiaan³. Ensimmäisessä ajattelutavassa ollaan sitä mieltä, että kirjallisuusterapeuttinen prosessi tapahtuu jo siinä, kun henkilö lukee hänelle kohdennettua kirjallisuutta. Tiettyä kirjallisuutta on siis tarkoitushakuisesti suositeltu hänelle. Vuorovaikutuksellisen kirjallisuusterapian ajattelutavassa kirjallisuusterapia nähdään toteutuvan pikemminkin ihmisten välisen kirjallisuutta käsittelevän keskustelun kautta.

Vuorovaikutukselliseen kirjallisuusterapiaan tavallaan sisältyy myös lukuterapian ajatus: henkilö lukee annetun materiaalin ja pohtii sitä. Vuorovaikutuksellinen kirjallisuusterapia kuitenkin menee tästä vielä pidemmälle, jolloin terapiaan lisätään keskustelu ohjaajan kanssa. Näin kirjallisuusterapiaan osallistuva henkilö ei vain itseksensä pohdi kirjallisuutta,

³ Engl. *reading bibliotherapy* ja *interactive bibliotherapy*.

vaan jakaa kokemuksensa ohjaajan kanssa. Ohjaaja voi myös edelleen tehdä kysymyksiä, sekä omilla pohdinnoillaan rakentaa kirjallisuusterapeuttista prosessia eteenpäin. (McCarty Hynes & Hynes Berry, 1986, 11.)

Kirjallisuusterapian muodot voidaan jakaa myös tavoitteidensa puolesta kahteen muotoon: kliiniseen ja kehitykselliseen kirjallisuusterapiaan. Kliininen terapiamuoto on tarkasti suunnattu tietyille ihmisryhmälle, esimerkiksi huumausaineriippuvaisille. Kehityksellinen kirjallisuusterapia taas on suunnattu keille tahansa, jotka haluavat kehittää itseään ja itsensä tuntemista. Jälkimmäisessäkin ryhmät voivat muodostua tietyn yhteisen tekijän, esimerkiksi iän tai asuinpaikan, ympärille. (McCarty Hynes ja Hynes-Berry 1986, 13–16.)

McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 11) tarkentavat vuorovaikutuksellisen kirjallisuusterapian prosessia termeillä *recognizing*, *sorting out* ja *evaluating*⁴. Nämä kolme prosessia yhdessä muodostavat kirjallisuusterapeuttisen prosessin. McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 44–53) ovat edelleen jaotelleet kirjallisuusterapeuttisen prosessin myös neljään osa-alueeseen jakautuvaksi toiminnaksi. Nämä neljä vaihetta ovat *recognition*, *examination*, *juxtaposition* ja *application to self*⁵. Nämä vaiheet voivat joko kulkea tässä järjestyksessä tai vaihtaa paikka keskenään. Ne voivat myös toistua prosessin aikana. Molemmissa jaoissa kirjallisuusterapeuttinen prosessi alkaa tunnistamisesta ja jatkuu tutkimisella. Ensimmäisen jaottelun mukaan näitä seuraa arvioiminen, toisen mukaan vertailu ja itsen soveltaminen. Alla perehdytään tarkemmin jälkimmäiseen esitystapaan.

Ensimmäisessä vaiheessa osallistuja tunnistaa jotakin käsiteltävästä materiaalista. Se voi olla pienikin asia, joka kuitenkin henkilökohtaisella tasolla tuntuu tärkeältä. Esimerkiksi jokin kielikuva, sana tai henkilöhahmo voi tuottaa tunnistamisen tunteen. Toisessa vaiheessa on kyse ensimmäisessä vaiheessa tunnistetun asian tutkimisesta: miksi se on tärkeä itselle? Onko siinä esimerkiksi muistumia omasta elämästä? Kolmannessa vaiheessa vertaillaan ja asetetaan vastakkain oma mielikuva jonkin toisen mielikuvan kanssa. Esimerkiksi ryhmän vetäjä voi antaa uuden näkökulman aiheeseen. Silloin lukija pääsee vertaamaan ensimmäistä näkemystään uuteen, ryhmän kautta saatuun näkökulmaan. Viimeisessä vaiheessa tapahtuu

⁴ Suom. tunnistaminen, tutkiminen ja arvioiminen.

⁵ Suom. tunnistaminen, tutkiminen, vertailu (tai peilaaminen) ja itsen soveltaminen.

kaksi asiaa terapeutin prosessin onnistuessa: arvioiminen ja integraatio. Arvioiminen tarkoittaa löydetyn asian arvon määrittelemistä henkilökohtaisella tasolla. Mitä tämä löydetty asia merkitsee minulle? Tämän jälkeen pohdinnan tulokset voidaan integroida omaan elämään. (McCarty Hynes ja Hynes-Berry 1986, 49, 52–54.) Kirjallisuusterapeutin prosessi siis kulkee lähteen antamasta oivalluksesta kohti konkreettista muutosta omassa elämässä.

Kirjallisuusterapiassa käytettävä materiaali voi olla valmista materiaalia, kuten runoja, elokuvia tai vaikkapa laulun sanoja. Ryhmäläiset voivat myös itse tuottaa materiaalia tapaamisissa tai ”kotitehtävinä”. (McCarty Hynes & Hynes-Berry 1986, 9–10, 17; Ihanus 1989, 15.) Tällöin jo materiaalin luominen voi olla osa terapeutin prosessia ja ajatusten jäsentämistä. Varsinaisen terapeutin prosessin kulusta ja sen tuottamisesta on alalla erilaisia käsityksiä. Ihanus (1995, 168–169) toteaa, että yleinen käsitys vaikuttaa olevan se, että vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa tuottaa terapeutin prosessin, eivät sanat ja tekstit yksinään. Ryhmässä toimiminen on siis kirjallisuusterapiassa keskeinen osa-alue, vaikka terapiaa voidaan toki toteuttaa myös terapeutin ja terapeuttin kahdenkeskisenäkin vuorovaikutuksena.

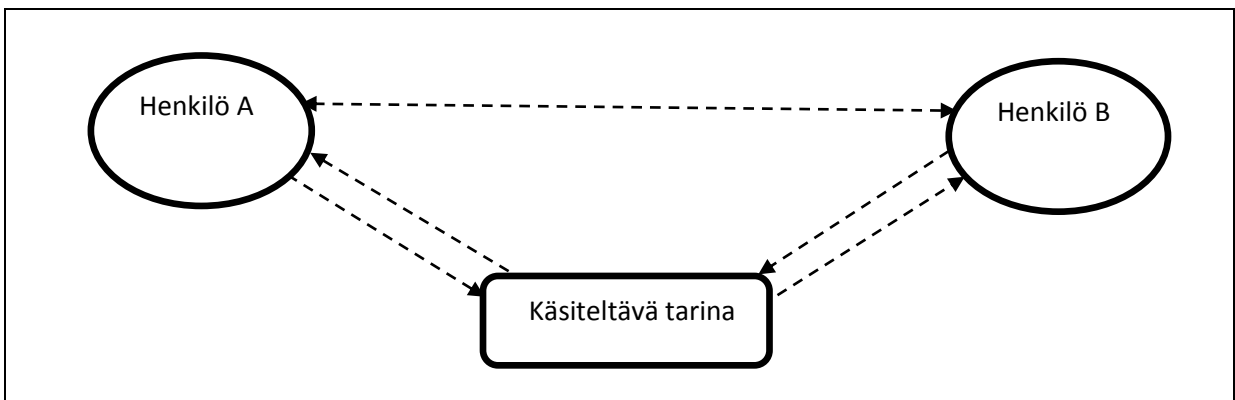
Perheterapeutti Burns (2009) mukaan terapiassa yleensä keskeisintä on tarkoitusten löytäminen ja ymmärtäminen. Hänen mukaansa mahdollisten ongelmien ratkaiseminen helpottuu, mikäli kokija on valmis omaksumaan uusia ajatuksia ja tunteita. Monet terapeutit, jotka eivät varsinaisesti ole kirjallisuusterapeutteja, saattavat käyttää apunaan esimerkiksi metaforia tai narratiiveja. Tarinoiden ja kielikuvien on tarkoitus saada potilas näkemään ongelmansa erilaisesta näkökulmasta ja myös rohkaista häntä pohtimaan itse. Joskus ongelmallinen asia on helpompi hahmottaa metaforan kautta, ikään kuin henkilöstä itsestään riippumattomassa kontekstissa. (Burns 2009, 4, 6.)

Rubin (1978, 2) on määritellyt kirjallisuusterapian seuraavasti:

activity based on the interactive processes of *media* and the people who experience it. Print or nonprint material, either imaginative or informational is *experienced* and discussed with the aid of a facilitator.” (Kursiivi lisätty.)

Rubinin määritelmän mukaan kirjallisuusterapia tarkoittaa siis erityisesti vuorovaikutusta. Vuorovaikutus kulkee *median* ja ihmisten välillä. Medialla Rubin viittaa tässä käytettävään materiaaliin, joka voi olla ”fiktiivistä tai informoivaa”. Sana media antaa ymmärtää, että käytettävä materiaali voi olla hyvin erimuotoista. Samalla sana media, siis väylä, voi viitata myös vuorovaikutukseen. Edelleen määritelmässä korostetaan, että materiaalia ei vain esimerkiksi nähdä tai lueta, vaan *koetaan*, ja tästä kokemuksesta voidaan myös edelleen keskustella ohjaajan kanssa. Kirjallisuusterapia voidaan näin liittää tiedonkulkuun ja kokemusperäiseen toimintaan.

McCarty Hynesin ja Hynes-Berryn (1986, 9–10) kirjallisuusterapian määritelmä on: ”Kirjallisuusterapia käyttää kirjallisuutta tuottaakseen vuorovaikutusta osallistujan ja ohjaajan välille (kirjoittajan suom.)” Näin myös McCarty Hynes ja Hynes-Berry korostavat kirjallisuusterapian vuorovaikutuksellista puolta. Kirjallisuus näyttäytyy määritelmässä apuvälineenä, joka muodostaa sillan osallistujan ja ohjaajan välille. Sen sijaan, että vuorovaikutus kulkisi vain suoraan henkilön a ja toisen henkilön b välillä, se kulkeekin henkilöltä a käsiteltävän tarinan kautta henkilölle b, ja samaa tietä takaisin (ks. Kuva 1., alla).

Kuva 1. Vuorovaikutuksen reitit kirjallisuusterapiassa McCarty Hynesin ja Hynes-Berryn (1986, 9–10) kirjoittamaa mukailien.

Näin kommunikointi ei ole kirjallisuusterapiassa niin henkilökohtaisella tasolla kuin suorassa vuorovaikutuksessa. Vaikka tarinat olisivat henkilökohtaisesti merkityksellisiä, ne ovat jo ihmisestä erillisiä. Näitä ajatuksia hyödynnetään tässä tutkimuksessa, ja juuri sen kautta

tutkimus linkittyy kirjallisuusterapian ajatukseen: ETT:n ryhmässä vuorovaikutus ei kulje pelkästään osallistujien välillä sinällään, vaan kirjoitusten ja tarinoiden kautta.

Croom (2014) on tutkinut kirjoittamisen, lukemisen ja runonlausumisen vaikutusta psykologiseen hyvinvointiin. Hän käyttää Seligmanin (2010, 2011; viitattu Croom 2014, 21–23) PERMA-mallia, joka tiivistää psykologisen hyvinvoinnin viiteen osatekijään. Nämä ovat *positive emotion, engagement, relationships, meaning* sekä *accomplishment*⁶. Croom tutkii artikkelissaan muiden tutkimusten kautta, kuinka kaikki viisi osa-aluetta on saavutettu kirjallisten harrastusten kautta. Lopputuloksena hän esittää seuraavaa:

[T]he practice of reading, writing, and reciting poetry with others on a regular basis is not a merely passive and ineffective activity, but rather an active and productively effective one that typically involves engaging a variety of different intrapersonal cognitive-emotional components [--] as well as interpersonal social patterns [--], and that practicing poetry is therefore a truly productive activity that is fully capable of positively influencing both our personal and social lives. (Croom 2014, 37.)

Tässä tutkimuksessa kirjallisuusterapian ajatuksista voitaisiin käyttää nimitystä tarinaterapia tai tarinointiterapia. Se antaisi tarkemman kuvan tuotetun ja käytetyn materiaalin suhteen. Esimerkiksi runoterapia kohdentaa käytettävän materiaalin muodon nimessään (McCarty Hynes & Hynes-Berry 1986, 12–13). Tutkimuksessa käytetään kuitenkin termiä kirjallisuusterapia kuvaamaan tarinamateriaalin terapeuttista puolta, jotta nämä ajatukset yhdistyisivät juuri kirjallisuusterapian laajaan teoreettiseen kenttään.

Kirjallisuusterapiaan liitetään tässä erityisesti itsensä ilmaiseminen kirjoittamalla ja kertomalla. ETT:n tapaamisissa ei esitelty tai luettu valmista materiaalia lukuun ottamatta yhtä runoa, joka esitettiin esimerkkinä muiston kirjoittamisesta runon muodossa. Elämäkerrallinen tarinatööpaja nojautuu kirjallisuusterapian ajatukseen siitä, että tarinoiden jakaminen ja niistä keskusteleminen muiden ihmisten kanssa tuottaa terapeuttista hyötyä ihmisille. Vuorovaikutus avaa sellaisia näkökulmia, joita itsekseen pohtien ei voisi saavuttaa.

⁶ Suom. positiivinen emootio, sitoutuminen (tai flow-tila), ihmissuhteet, tarkoituksen tunne ja saavutuksen tunne.

Toisinaan jo se, että kertoo omasta elämästään vieraalla ihmiselle saattaa selkeyttää myös omia ajatuksia elämän tapahtumista.

ETT:n pohjalla vaikuttaa ajatus siitä, että kirjoittaminen ja tarinoiminen tekevät ihmiselle hyvää. Tiivistäen voidaan sanoa, että tässä tutkimuksessa kirjallisuusterapia nähdään ryhmätoimintana, joka mahdollistaa osallistujien itsetuntemuksen lisääntymistä, tarjoaa mielekästä tekemistä ja mahdollistaa myös perinnön jättämisen tuleville sukupolville. Ryhmässä kirjoittaminen, tarinoiden jakaminen ja niiden kuunteleminen nähdään ihmiselle hyvää tekevänä toimintana. Tutkimuksessa korostuu paitsi kirjoittamisen ja suullisen kertomisen, myös tarinoista kumpuavan vuorovaikutuksen merkitystä. Sen sijaan kirjallisuusterapiaan ei liitetä tässä tutkimuksessa lääketieteellisiä tavoitteita.

McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 17–18) mainitsevat yhtenä kirjallisuusterapiaan liittyvänä ajatuksena sen, että: ”vuorovaikutuksellisen kirjallisuusterapian painopiste on suunnattu enemmän [yksilön] voimavarojen edistämiseen ja vahvistamiseen kuin ongelmien diagnosoimiseen,” (McCarty Hynes ja Hynes-Berry 1986, 18). Kirjallisuusterapia vuorovaikutuksellisessa muodossaan ei siis tähtää jokaisen ihmisillä olevien epäkohtien tarkkaamiseen. Sen sijaan pyritään pikemminkin positiivisten asenteiden ja asioiden löytämiseen ja niiden työstämiseen. Ihminen voi paremmin huomattessaan itsestään löytyvän vahvuuksia, kuin jos hän keskittyisi tutkimaan vain hänestä väistämättä myös löytyviä ongelmakohtia ja heikkouksia. Tämä ajatus johtaa suoraan positiivisen psykologian ajatuksiin.

2.2 Positiivisen psykologian ajatukset: hyötyä elämäkerrallisesta tarinatyöpajasta?

Usein ajatellaan, että terveys on sairauksien puuttumista. Kun ihminen ei esimerkiksi ole kuumeessa, hänellä ei ole päänsärkyä, eikä syöpää, hän on terve. Sairauden vakavuutta voidaan myös määritellä, ja niitä voidaan asettaa sen mukaan järjestykseen keskenään. Sama pätee myös henkiseen hyvinvointiin. Mielensterveydellisiä sairauksia voidaan diagnosoida ja määritellä erilaisten mittareiden avulla. Toisaalta myös sairauden vastakohtia, eli terveyttä ja

hyvinvointia, voidaan tutkia. Tällä tavoin voidaan oppia ymmärtämään terveyden ja hyvinvoinnin olemuksista ja niiden varjelemisesta.

Positiivinen psykologia pyrkii ylläpitämään psyykkistä terveyttä ja ehkäisemään sairauksia (Uusitalo-Malmivaara 2014, 19.) Positiivisen psykologian tavoitteena on ”diagnosoida hyvää ja löytää jokaisesta ihmisestä vahvuudet, joiden avulla sekä oma että yhteisöjen vointi paranee,” (Uusitalo-Malmivaara 2014, 19). Näiden vahvuuksien löytämisen ja hoitamisen avulla ihminen voi paremmin kohdata väistämättä eteen toisinaan tulevat vaikeudet. Uusitalo-Malmivaara (2014, 19–20) näkee positiivisen psykologian ajatuksien taustalla Marie Jahodan jo 1950-luvulla esittämän ajatuksen siitä, että pelkkä sairauden puuttuminen ei yksinään takaa terveyttä, eikä siis vastaavasti masentuneisuuden puuttuminen takaa, että ihminen olisi onnellinen.

Positiivisen psykologian tutkimussuuntauksen eräänä perustajana pidetään Martin E. P. Seligmania (Uusitalo-Malmivaara 2014, 18; Ojanen, 2014, 119). Seligman (2002, 3–4) kertoo, kuinka ajatus positiivisen psykologian taustalla sai alkunsa hänen ja hänen 5-vuotiaan tyttärensä käymästä keskustelusta. Seligman kuvailee keskustelua elämänsä käännekohtaksi ⁷. Sen avulla hänen käsityksensä lasten kasvatuksesta muuttui: lastenkasvatus ”on enemmän kuin vikojen korjaamista heissä [lapsissa]. Se on heidän vahvojen puoliensa löytämistä ja vaalimista [--],” (Seligman 2002, 4).

Tyttärensä mukaan Seligman on myös nimennyt positiivisen psykologian näkökulman sairauksien ja haitallisten tapojen välttämiseen. *The Nikki-principal* tarkoittaa periaatetta siitä, että heikkouksien sijaan ihmisessä tulisi keskittyä tämän vahvuuksiin ja niiden pönkittämiseen. Seligman näkee, että vahvuuksien löytämisen avulla myös hankaluudet ovat vältettävissä ja voitettavissa. Lisäksi näitä vahvuuksia voidaan myös kasvattaa johonkin riskiryhmään kuuluvissa henkilöissä. Esimerkkinä hän luettelee, mitkä tekijät estävät nuorta joutumasta riippuvaiseksi huumausaineista: vuorovaikutustaidot ja flow’n ⁸ tunne harrastusten parissa. (Seligman 2002, 5.)

⁷ ks. luku 2.4, Denzinin määritelmä käännekohtalle.

⁸ Flow’n tunne on syvään keskittymiseen ja luovuuteen liittyvä tunne. Sen aikana ihminen keskittyy niin vahvasti tekemäänsä asiaan, että kaikki muu ympäriltä tuntuu katoavan. (Sawyer 2006, 53.)

Lisäksi Seligman (2002, 5) näkee positiivisen psykologian vastustavan perinteistä näkemystä ihmisestä reaktiivisena olentona, joka vaistomaisesti ja väistämättä reagoi ympäristöstä tuleviin ärsykkeisiin. Sen sijaan hän näkee ihmisten olevan ”decision makers, with choices, preferences, and the possibility of becoming masterful” (Seligman 2002, 5). Seligman korostaa, että ihminen on enemmän kuin vaistojaan toteuttava eläin, vaikka nämäkin puolet hänestä löytyvät. Ihmisellä on mahdollisuus kehittyä jatkuvasti taitavammaksi valintojensa kautta.

Seligman pitää toista maailmansotaa vedenjakajana psykologian tutkimuskohteiden suhteen. Hänen näkemyksensä mukaan ennen toista maailmansotaa psykologian tutkimuskohteet olivat monipuolisemmat: silloin kiinnitettiin huomiota paitsi mielen sairauksien parantamiseen myös lahjakkuuden etsimiseen ja elämänlaadun parantamiseen. Sodan jälkeen puolestaan psykologian tutkimukset kohdentuivat erityisesti mielen sairauksiin. Tämä johtui osin myös siitä, että mielisairauksien tutkimuksiin oli helpompaa saada rahallista tukea kuin muuhun tutkimukseen. (Seligman 2002, 4.) Sawyer (2006, 41) on aiheesta hieman toista mieltä, sillä hänen mukaansa toisen maailmansodan jälkeen luovuuden tutkimus alkoi saada yhä enemmän arvostusta. Kenties mielen sairauksien tutkimus oli kuitenkin vahvemmin edustettuna, vaikka muunkinlaista tutkimusta on toki tehty.

Seligman (2002, 4) katsoo, että mielen sairauksien ja niiden aiheuttajien tutkimus on yhä nykyäänkin psykologian alan suurin tutkimuskohde. Ja juuri tämän vuoksi hän haluaa tuoda esille psykologisen tutkimuksen toisen puolen eli terveyden ja hyvinvoinnin tutkimuksen. Hänen mukaansa positiivisen psykologian avulla pyritään rakentamaan ihmiselle parempaa ja vankempaa hyvinvointia, sekä ehkäisemään pahoinvoinnin muodostumista (Seligman 2002, 3, 5).

Martela (2014) liittyy positiiviseen psykologiaan onnellisuuden tutkimuksen. Onnellisuus on tarkoittanut eri asioita eri aikakausina. Antiikissa onnellisuus oli keskeinen filosofinen teema, keskiajalla se liitettiin kristinuskon ajatuksiin ja valistuksen aikana se nostettiin ihmiselämän korkeimmaksi tavoitteeksi. Onnellisuuden tarkoitus voi vaihdella myös kulttuureittain: esimerkiksi perinteinen kiinalainen ajatusmaailma pitää yksilön onnea vähemmän

merkittävänä kuin länsimainen ajatusmaailma. Edelleen myös eri henkilöille onnellisuus voi merkitä erilaisia asioita. (Martela 2014, 32–33.) Jotkut nauttivat yksinäisyydestä, toiset taas ihmisvilinästä. Kaikkiaan Martela (2014, 33) kuitenkin tiivistää, että onnellisuus on ”hyvältä tuntuva ihmisen sisäinen psykologinen tila.”

Tarkemmin määriteltynä Martela esittää neljä osa-aluetta, jotka yhdessä liittyvät kiinteästi onnellisuuteen. Ne ovat yhteenkuuluvuus, kyvykkyys, hyväntekeminen ja vapaaehtoisuus. Nämä neljä asiaa yhdessä tuottavat ihmiselle merkityksellisyyden tunteen sekä kyvyn selviytyä elämässä. Edelleen Martela korostaa jokaisen omien vahvuuksien löytämistä. Jokaisen osa-alueen kohdalla tulisi löytää itselle mielekäs ja omalta tuntuva tapa toteuttaa sitä. (Martela 2014, 52–53.)

Positiivisella psykologialla on kriitikkonsa ja mahdolliset sokeat pisteensä. Ojanen (2014) on koonnut erilaisia kriittisiä näkökulmia. Kriittisiä pisteitä ovat hänen mukaansa esimerkiksi mahdollisuus itsepetokseen, negatiivisuuden mustavalkoinen torjuminen ja positiivisuuden pakonomaisuus. (Ojanen 2014, 118–124.) Ojanen (2014, 129) vastaa näihin kritiikkeihin itse esimerkiksi toteamalla, että positiivinen psykologia korostaa positiivista näkemystä aivan samoin kuin aikaisempi psykologia on korostanut melko negatiivisia näkemyksiä.

Sajaniemi ja Mäkelä (2014) tuovat esille sosiaalisuuden merkityksen yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena. Lahti (2014) puolestaan pitää sisua ihmisen hyvinvointia edistävänä ominaisuutena. Nämä, ja kaikki edelliset, ovat esimerkkejä siitä, kuinka erilaisia näkökulmia positiivisen psykologian kautta voidaan ottaa hyvinvoinnin, onnellisuuden ja vahvuuksien tutkimukseen. Tässä tutkimuksessa positiivinen psykologia nähdään kantavana tausta-ajatuksena. Elämäkerrallisessa tarinatyöpajan toteuttamisen perusteluna voidaan nähdä se, että mielekäs ryhmätoiminta ja tarinoiminen voivat lisätä osallistujien hyvinvointia.

2.3 Elämänvaiheet ja kehitystehtävät: elämäntarinan rakennusaineet

Ihmisen elämä syntymästä lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen on täynnä kehitystä, niin ruumiillista kuin henkistäkin. Lapsi oppii kävelemään, puhumaan ja sitomaan

kengännauhat, nuori oppii muodostamaan ihmissuhteita perheen ulkopuolelle ja niin edelleen. Koko elämän ajan ihminen muotoutuu edelleen. Koko kehityskulku voidaan nähdä oppimisen ja oivallusten muodostaman kehityksen tieksi. Usein sitä kutsutaan elämänkaareksi.

Taipale (2014) ja Reinikainen (2007) tuovat esiin ajatuksen elämänkaaren virheellisyydestä kielikuvana. Virheellisyys johtuu siitä, että konkreettisenä tapahtumana kaaren katsotaan yleensä etenevän kuin ilmaan heitetty kivi: ensin se nousee ylöspäin, sitten saavuttaa lakipisteensä, ja tipahtaa lopuksi takaisin maahan. Reinikainen (2007, 18–19) toteaa, että fyysisesti ajatellen ihmisruumis kenties kulkeekin juuri tämän kaltaisen matkan kasvun ja voimistumisen kautta heikentymiseen. Henkisesti kaareutuminen on kuitenkin toisenlaista, eikä koostu yhdestä yhtenäisestä kaaresta. Sen sijaan Reinikainen näkee elämän koostuvan useista kaarista, jotka lomittuvat keskenään aina uuden ja uuden elämänvaiheen alkaessa muodostua.

Taipale (2014, 161) on valmis jopa hylkäämään elämänkaari-termin. Hänen mukaansa koko ikääntymisen prosessi on erilainen kuin pudotus lakipisteestä takaisin alas. Elämänkaaren tilalle sopisikin paremmin nimitys *elämänkulku*. Joskus elämän tie nousee, toisinaan taas laskee. Mutkia ja mäkiä tielle tuovat esimerkiksi toimintakyvyn ajoittainen parantuminen ja heikentyminen, uusien ihmisten tapaaminen, työpaikat, omat lapset ja niin edelleen. Jokaisella on lisäksi omat polkunsä elämän tiellä. Toisella tie kulkee vaikkapa urakehitystä ajatellen suoraa tietä, kun toisella se taas kulkee mutkien ja sivupolkujen kautta. Yksi tasainen kaari ei näin riitä kuvaamaan elämän liikehdintää.

Jokaisen ihmisen elämä on yksilöllinen. Kuitenkin sen kulussa voidaan nähdä eri ihmisten välillä samankaltaisuuksia. Tästä kumpuavat kehityspsykologian ajatukset. Kehityspsykologia on sateenvarjotermi laajalle tutkimusalueelle. Sen ensimmäisenä kehittäjänä voidaan pitää Jean Piagetia. (Waude 2010.) Sugarman (2001, 2) pitää kehityspsykologisen ajattelun kehitystaustana esimerkiksi Jungin ja Eriksonin, sekä Havighurstin ajatuksia. Varsinaisen kehityspsykologian tieteenä hän katsoo alkaneen vuonna 1980, kun aiheesta kirjoitettiin *The Annual Review of Psychology* -lehdessä. Aluksi kehityspsykologia keskittyi tutkimaan,

millaista kehitystä tapahtuu lapsuudessa. Aikuisuutta tai vanhuutta ei vielä nähty kehityksen kannalta tutkimuksen arvoisina kohteina samoin kuin nykyään. (Sugarman 2001, 2, 5.)

Elämässä voidaan nähdä *kehitysvaiheita* kahdelta näkökannalta: toisaalta iän ja toisaalta elämäntapahtumien mukanaan tuomia kehitysvaiheita. Eri ikävaiheisiin kuuluu tiettyjä vaiheita – kuten ystävyysuhteiden luominen tai parisuhteen muodostaminen. Toisaalta taas ihmiselämään kuuluu muutosta vaativia vaiheita, jotka ovat henkilökohtaisia ja yllättäviä. Esimerkiksi avioero tai läheisen yllättävä kuolema voivat olla tapahtumia, jotka vaativat asian käsittelyä. Tapahtuman kokeneen ihmisen on koetettava reagoida eteen tulleeseen tilanteeseen, siis kehityttävä. (McAdams, Josselson ja Lieblich 2001b, xvi.)

Kehitysvaiheet kulkevat läpi elämän. Usein ihmisen kehitystä ajatellaan ruumiillisesti ja näin alkupainotteisesti – lapsi kasvaa aikuiseksi. Ihmisen sisäistä oloa voidaan pitää lapsuuden jälkeen loppuunsa kehittyneenä ja muuttumattomana (Hooker ja McAdams 2003, 296). Kuitenkin ihmisen sisäinen, henkinen kehitys jatkuu läpi elämän. Esimerkiksi McAdams ja muut (2001b, xvi) ovat todenneet, että ihminen kehittyy aivan elämänsä loppuun asti – muutos ja kasvu eivät suinkaan pääty lapsuuteen tai nuoruuteen. Vielä viimeisissäkin kehitysvaiheissa ihminen oppii ja kasvaa itsensä. (Hooker ja McAdams 2003, 296.)

Erik H. ja Joan M. Erikson (1997⁹) ovat kirjoittaneet elämän kehitysvaiheista, sekä niihin liittyvistä ponnisteluista. He jakavat elämänkaaren yhdeksään osaan: vauvaikä, varhaislapsuus, leikki-ikä, kouluikä, nuoruus, nuori aikuisuus, aikuisuus, vanhuus ja ”yhdeksäs vaihe”, eli vanhempi vanhuus. Viimeinen on ilmeisesti Joan M. Eriksonin lisäys alkuperäiseen kahdeksaan vaiheeseen, ja se vastaa muuttuvan yhteiskunnan yhä pidempi-ikäisen väestön kehitykseen. (Erikson ja Erikson 1997, 32–33, 105.) Eriksonit eivät mainitse tiettyjä ikävuosia esittämilleen vaiheille, sillä kehityskulut voidaan nähdä yksilöllisinä ja vaihtelevina. Joku kehittyy nopeammin kuin taas joku toinen.

⁹ Teos on ilmeisesti alun perin Erik Eriksonin kirjoittama, mutta tähän uuteen painokseen on myös Joan Erikson kirjoittanut osan. Teksteissä ei selkeästi tuoda ilmi eri osien kirjoittajia, joten tässä molemmat mainitaan teoksen tekijöiksi.

Eriksonin ja Eriksonin (1997) tekemässä jaottelussa korostetaan kehityksen kasvavaa, kumuloituvaa kehitystä. Jokainen kehitysvaihe sisältää osaltaan myös edellisten kehitysvaiheiden tehtäviä. Tätä he kuvaavat porrasmallilla, jossa jokainen uusi kehitysvaihe on ikään kuin uusi, korkeammalla oleva rappunen elämän portaikossa. Jokainen rappunen tarjoaa kehityksellisen taistelun kahden ääripään välillä: kehitysvaiheessa onnistumisen tai jonkinasteinen epäonnistumisen siinä. Jokainen kehitysvaihe tuo kuitenkin mukanaan myös vahvuuden, joka luotsaa tuon kehitysvaiheen etenemistä. (Erikson ja Erikson 1997, 56–57.)

Esimerkiksi varhaislapsuudessa ihmisen kehityksen tavoitteena on autonomisuus. Sen vastakohtana, siis mikäli kehitys ei onnistu hyvin, ovat häpeä ja epäily. Tämän ”taistelun” tulisi päättyä autonomisuuden voittoon, ja siinä lapsella on apunaan tahdonvoima. Nuori aikuinen taas tavoittelee läheisyyden tunnetta, ja hänen tulisi välttyä eristäytymiseltä. Apuvoimana on tässä rakkaus. Samalla hän käsittelee lisäksi edelleen autonomiaan liittyviä kysymyksiä. Näin portaikko etenee kohti vanhuutta, jossa ihminen tavoittelee arvokkuutta ja pyrkii välttämään epätoivoa. Tässä hänellä on apunaan elämän aikana kertynyt viisaus. (Erikson ja Erikson 1997, 56–57.)

Ylimmäksi rappuseksi Eriksonit kohottavat tässä vuoden 1997 versiossaan yhdeksännen vaiheen. Se kuvataan kahdeksännen vaiheen, eli vanhuuden, syventymiseksi: sillä on sama tavoite, sama vältettävä ominaisuus ja sama voimavara, mutta ne kaikki koetaan entistä syvemmin. (Erikson ja Erikson 1997, 105–114.) Lisäksi ylimmällä rappusella käsitellään myös kaikkia muita sitä edeltäneitä kehitysvaiheita. Tosin jokainen kehityksellinen kysymys saa eri sävyjä ja juonteita eri ikävaiheissa. Esimerkiksi tunne tarkoituksesta tarkoittaa jonkin verran eri asioita leikki-ikäiselle lapselle, teini-ikäiselle nuorelle ja 90-vuotiaalle. (Erikson ja Erikson 1997, 56–57, 105–114.)

lähkyys ja ikääntyminen ovat sanoja, joilla on kaksisuuntainen kaiku: toisaalta korostuu viisaus ja elämäkokemus, toisaalta taas voimien ja terveyden heikentyminen. Wexler (2014, 38) tuo esille, kuinka juuri ikääntyminen terminä sisältää ajatuksen niin kyvyistä kuin kyvyttömyydestä. Sen kautta usein ajatellaan juuri ihmisen ”fyysistä, mentaalista ja emotionaalista pystyvyyttä ja pystymättömyyttä,” (Wexler 2014, 38). Wexler myös ehdottaa,

että ikääntymisen myötä ajatukset muuttuvat. Asiat näyttäytyvät iän tuomien kokemusten kautta erilaisessa valossa kuin koskaan aikaisemmin. (Wexler 2014, 41.)

Eriksonien (1997, 6–9) mukaan vanhuuden voimavarana ovat ansaittu viisaus ja arvokkuus. He korostavat arvokkuuden merkitystä arkisessa mielessä. He siis tarkoittavat sillä arvokkuutta joka liittyy jokapäiväiseen elämään ja arkisiin toimiin, ei niinkään arvonimiä tai palkintoja. Tähän kuuluu myös kykyjen heikentymisen hyväksyminen ja jopa humoristinen suhtautuminen siihen. (Erikson ja Erikson 1997, 8–9.) Taipale (2014, 166) puolestaan näkee, että koko mennyt, eletty elämä muodostaa vanhuuteen liittyvät voimavarat. Kokemusten tuoma tietomäärä on kertynyt vuosikymmenien aikana. Taipaleen (2014, 166) mukaan myös ”[v]ahva minäidentiteetti ja itsearvostus kannattelevat, vaikka toimintakyky heikkenisi.”

Sugarman (2001) esittää ihmisen kehitysvaiheiksi myöskin kahdeksaa ikäkautta. Nämä koostuvat vaihtelevan mittaisista kehitysvaiheista, joille on myös määritelty odotettu ajankohta ikävuosien mukaan. Varsinkin lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluu paljon kehitysvaiheita. Ne ovat vauva-ikä, varhaislapsuus, keskilapsuus ja teini-ikä¹⁰. Vauva-ikä eletään 0–2 -vuotiaana, varhaislapsuus 2–6 -vuotiaana, keskilapsuus 6–12 -vuotiaana ja teini-ikä 12–18 -vuotiaana. (Sugarman 2001, 56–59.) Ikävaiheet vaikuttavat siis pidentyvän, mitä vanhemmaksi ihminen ehtii. Aikuisuuteen liittyviä ikävaiheita Sugarman (2001, 59–63) ehdottaa myöskin neljä kappaletta. Niihin kuuluvat nuori aikuisuus 18–40 -vuotiaana, keski-ikä 40–60 -vuotiaana, myöhäisaikuisuus 60–75 -vuotiaana, sekä myöhäinen myöhäisaikuisuus 75-vuotiaasta eteenpäin¹¹. Nämä ikävaiheet ovat siis jo noin 20 vuotta pitkiä, kun lapsuuden lyhin vaihe oli vain kaksi vuotta pitkä. Kiihkeintä kehitys vaikuttaisi siis olevan lapsuudessa, aikuisena taas pitkäjänteisempää.

Ajatus kehitystehtävistä, ja niiden täyttämisestä, voi helposti johtaa ajattelemaan, että ihminen ikään kuin täydellistää itsensä monien vaiheiden kautta. Kun kaikki kehitystehtävät on suoritettu, ihminen olisi ikään kuin ”valmis” ja lopullinen. Tästä ei kuitenkaan ole kyse. Kehitystehtävät ja -vaiheet ovat yksi teoreettinen näkökulma elämänkulkuun ja eri ikävaiheiden vaihtuviin merkityksiin. Käsillä oleva tutkimus ei oleta, että eräänä päivänä

¹⁰ Engl. infancy, early childhood, middle childhood ja adolescence.

¹¹ Engl. early adulthood, middle adulthood, early late adulthood ja late late adulthood.

ihminen voisi todeta olevansa valmis ja lopettaisi kehittymisensä siihen. Ihmisen kehittyminen on jatkuva, päättymätön prosessi, joka jatkuu tavalla tai toisella elinpäivien loppuun asti. (Erikson ja Erikson 1997, 12.)

Se, minkä kehittymistä tällä ei-fyysisellä tasolla havainnoidaan kehityspsykologiassa, voidaan sanoa olevan ihmisen *persoonallisuus* tai *identiteetti*. Sugarman (2001, 3) korostaa, että kehitystä ei pidä sekoittaa pelkkiin muutoksiin elämässä, sillä nämä ovat kaksi eri asiaa. Kehitys tapahtuu sisäisesti. Jos ajatellaan, että ihminen muuttaa toiseen maahan asumaan, hänen elämässään tapahtuu selvästi suuri muutos: uusi asuinpaikka, uusi kieli, kenties uusi valuutta ja niin edelleen. Tämä ei kuitenkaan välttämättä suoraan johda kehittymiseen. Jos taas ulkomaille muutettuaan henkilö oppii uutta itsestään, muodostaa läheisiä suhteita ja niin edelleen, muutto on voinut vaikuttaa kehittymiseen.

Hooker ja McAdams (2003) ovat kehittäneet kuudesta tasosta koostuvan mallin persoonallisuuteen. Mallin kuusi tasoa jakautuvat kolmeen rakenteelliseen ja kolmen prosessimaiseen osa-alueeseen, jotka kaikki osaltaan muokkaavat ja ylläpitävät persoonallisuutta. Hooker ja McAdams viittaavat McAdamsin aiemmin esittelemiін rakenteellisiin persoonallisuuden tasoihin (McAdams 1995, viitanneet Hooker ja McAdams 2003, 296–297). Nämä persoonallisuuden tasot ovat piirteet, tyypilliset toimintamallit ja elämäntarina¹².

Piirteet, toimintamallit ja *elämäntarina* toimivat pohjana persoonallisuuden kolmelle prosessimaiselle tasolle. Piirteiden pohjalta persoonallisuuteen liittyy prosessi tilojen suhteen. Tällä ei viitata konkreettisiin elämän tiloihin vaan henkisiin vaihteleviin tunteisiin, kuten nälkään ja ahdistukseen. Toimintamallien tasolta juontuu itsesäätelyn prosessi. Siinä missä toimintamallit ovat syvälle juurtuneita tapoja suuntautua tulevaan, itsesäätely liittyy konkreettisesti näkemykseen itsestä toimijana ja tämän näkemyksen esittäjänä. (Hooker ja McAdams 2003, 296–299.)

¹² Engl. traits, personal action constructs (nimitys Littlen vuodelta 1983) ja life story.

Persoonallisuuden elämäntarina-tasoon liittyy minä-narratiivin¹³ prosessi. Minä-narratiivi on näkyvämpi ja konkreettisempi persoonallisuuden osa-alue kuin elämäntarina. Siihen liittyy elämän vaiheiden jakaminen muiden kanssa esimerkiksi muistelun kautta. Elämäntarina voidaan nähdä pelkästään sisäisenä ilmiönä, mutta minä-narratiiviin liittyvät myös ulkopuoliset ihmiset, kuuntelijat, ja he saattavat myös vaikuttaa kerrottuun tarinaan. (Hooker ja McAdams 2003, 300.)

Tälle tutkimukselle tärkein persoonallisuuden taso on elämäntarina. Se on tarinan muotoinen ihmisen käsitys hänestä itsestään. Elämäntarina muotoutuu ja muokkautuu elämän edetessä. Tarinan avulla ihminen voi muodostaa itselleen, ja sitä kautta myös muille, selkeämmän käsityksen itsestään. Elämäntarinan muokkaaminen tarinan muotoon esimerkiksi muistojen kertomisen kautta selkeyttää elämässä sattuneita tapahtumia myös omissa ajatuksissa ja pitää näin yllä mielenterveyttä. Elämäntarina on Hookerin ja McAdamsin mukaan persoonallisuuden osa-alueista se kaikkein henkilökohtaisin, yksilöllisin ja ainutlaatuisin. (Hooker ja McAdams 2003, 298, 300.)

Tässä tutkimuksessa keskeistä on kehityspsykologian ajatus siitä, että Ihmisten elämäntarina voidaan jakaa kehitysvaiheisiin. Kehitysvaiheissa kehitys pyrkii saavuttamaan tiettyjä vaiheille ominaisia päämääriä. Nämä vaiheet sisältävät myös pulmallisia tilanteita, kehitystehtäviä, joita ratkotaan tyyppillisesti tietyssä kehitysvaiheessa. Kun ne ratkaistaan onnistuneesti, ne johtavat eheään kehitykseen. Toisinaan kehitystehtäviä tehdään jälkeinpäin mutta yhtä kaikki ne kuuluvat ihmisen kehitykseen. (Erikson ja Erikson 1997.)

Koska Sugarmanin (2001) ehdottamat ikävaiheet sisälsivät myös konkreettiset ikävuosien hahmotelmat, tässä tutkimuksessa on käytetty näitä rajoituksia apuna elämäntarinan suunnittelussa. Vaikutti selkeimmältä, että ryhmän aikataulussa olisi myös konkreettiset ikävuodet esitettynä. Jokaisessa tapaamisessa oli siis käsiteltävänä oma ikäkausi, ja näiden liittäminen laskennallisiin ikävuosiin vaikutti yksinkertaisimmalta ja selkeimmältä tavolta koota yhteen samaan ikäkauteen liittyviä muistoja.

¹³ Engl. self narrative.

Tässä tutkimuksessa elämän vaiheet ja kehitysvaiheet ovat olleet mukana elämäkerrallisen tarinatyöpajan tapaamisten teemojen suunnittelussa. Tutkimuksessa myös tarkastellaan kehitystehtävien näyttäytymistä tarinatyöpajassa tuotetuissa teksteissä ja tarinoissa. Sen sijaan psykologinen arvioiminen kehitystehtävien onnistumisesta tai epäonnistumisesta ei kuulu tähän tutkimukseen. Ne kysymykset ovat psykologisen, eivät kirjallisuuden tutkimuksen varassa, ja vaatisivat kokonaan erilaisen tutkimuksen.

ETT:n tuottamasta tarinallisesta aineistosta odotettiin löytyvän kehitysvaiheisiin ja -tehtäviin liittyviä piirteitä. Jokaisen kehitysvaiheen myötä on odotettavissa, että myös muistoissa nämä kehitykselliset vaiheet ovat jokseenkin nähtävissä niistä. Aineiston pohjana ja olemuksena nähdään kuitenkin niiden elämäkerrallinen luonne. Ne ovat tarinoita osallistujien elämästä.

2.4 Elämäkerrallisuus: kertomus ja näkemys itsestä

Elämäkerraksi kutsutaan henkilön elämästä kirjoitettua selostusta. Se voi keskittyä tietyn teeman ympärille tai kertoa vain yhdestä elämän vaiheesta. Elämäkerrallisia tekstejä ovat muiden muassa päiväkirjojen kirjoitukset, blogitekstit ja tietenkin painetut elämäkerrat. Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa tuotettiin elämäkerrallisia tekstejä. Ne eivät kuitenkaan välttämättä muodostaneet kokonaista elämäkertaa, vaan käsittelivät osin yksittäisiä hetkiä elämässä.

Elämäkerrallinen kirjoittaminen voi olla joko omaelämäkerrallista, jolloin kirjoittaja kertoo omista kokemuksistaan, tai se voi olla elämäkerrallista, jolloin kirjoittaja kirjoittaa jonkun toisen elämästä. Sekä elämäkerralliset että omaelämäkerralliset tekstit ovat tarinoita kokijan elämästä: tapahtumia, tunteuksia ja käännekohtia. Molemmat elämäkerrallisen tekstin lajit lähtevät liikkeelle samoista merkityksellisistä tekijöistä. Näitä ovat esimerkiksi perhe, muut ihmiset, sukupuoli, luokka, käännekohdat, historialliset tapahtumat ja muut aikaan ja paikkaan sitovat tekijät, sekä totuuden erottaminen mielikuvituksesta. Lisäksi elämäkerrallisen tekstin tunnistaa tiedetystä kirjoittajasta – oli se sitten tapahtumien kokija itse tai joku muu tämän elämästä kirjoittava henkilö. (Denzin 1989, 13, 17.)

Itsen määritelmä ja paikka elämäkerrallisessa tekstissä voi olla monitahoinen. Toisaalta omaelämäkerrallisessa tarinassa kertoja ja kokija ovat sama henkilö, ja tämä näkyy jo kirjoituksen näkökulmassa: kirjoitus etenee minä-kertojan kuvaamana. Tämä sama "minä", "minun", "minulle", ja niin edelleen, on toisaalta tekstin sisäinen tekijä, ja toisaalta sen ulkopuolinen, todellinen henkilö. Näitä kahta ei kuitenkaan pidä ajatella samaksi henkilöksi, sillä he ovat olemassa eri tavalla, siis eri *diskursseissa*. (Denzin 1989, 21–22.) Elämäänsä elävä Matti on eri henkilö kuin hänen kirjoittamansa omaelämäkerran "Matti". "Matti" on jähmettynyt niihin kokemuksiin ja ajatuksiin, jotka Matti on kirjoittanut ylös. Matti sen sijaan voi aina muistaa jotakin uutta, muuttaa mieltään, kokea jotakin uutta ja muuttua ihmisenä.

Elämäkerrallisissa teksteissä eräs merkittävä tekijä on käännekohtan kuvaus. Käännekohta ihmisen elämässä voi olla esimerkiksi muutto, naimisiinmeno, vanhempien kuolema, tai vaikkapa vain uuden ruoan maistaminen. Käännekohta on ihmiselle itselleen merkittävä tapahtuma, jotakin joka kääntää elämän suuntaa, tai muuttaa henkilön ajatukset elämästään. Denzin (1989, 22) määrittelee käännekohtan tarkoittavan tapahtumia, jotka jättävät "pysyvän jäljen" henkilöön, ja näin muotoilevat koko hänen olemustaan. Hän myös ehdottaa, että elämäkerralliset tekstit liikkuvat juuri käännekohtien ympärille. Näistä Denzin käyttää termiä *epiphany*, eli oivallus tai ymmärrys.

Parkinson (2009) korostaa, että tarinoiden jakamisen voidaan nähdä olevan ihmisyydelle olennainen piirre, joka ilmenee jokaisessa kulttuurissa ainakin jossain muodossa. Kirjat ja kirjallisuuden voidaan nähdä suullisen tarinankerrontaperinteen jatkeena, jolloin suulliset tarinat ovat lopulta historiallisen kehityksen tuloksena saaneet kirjallisen muodon. Toisaalta Parkinsonin mukaan myös painettu kirjallisuus voi päätyä uudelleen suullisen perinteen jatkoksi. (Parkinson 2009, 143–145.) Tämän ajatuksen pohjalta voisi päätellä, että kirjallisuudella on aina ollut tarkoitus tulla jaetuksi. Juuri jakaminen olisi kirjallisuuden pohjimmainen anti. Jakaminen vaikuttaisi myös vahvistavan kirjallisuusterapian onnistumista (Ihanus 1995 168–169). Tarinoiden kertominen muille ihmisille on siis ihmiselle luontaista ja hänelle hyvää tekevää toimintaa.

Androutsopoulou (2013) on tutkinut varhaismuistojen vaikutusta aikuisiän elämään. Hän kuvailee, kuinka negatiiviset ajatuskulut saattavat vaikuttaa vielä aikuisiälläkin ihmisen elämään ja hänen näkemyksiinsä itsestään. Varhaismuistoja käytetään oman senhetkisen elämäntilanteen selittäjinä, ja muistot ovat kiinteä osa myös kokonaiskuvaa omasta elämäntarinasta. Jos muistot ovat ikäviä, myös näkemykset itsestä ja omasta elämästä voivat olla negatiivisia. Elämäntarina on kuitenkin jatkuvassa muutoksentiassa, joten negatiivisten näkökulmien tilalle voidaan etsiä positiivisempia. Jos negatiivisista muistoista löytyy positiivisiakin puolia, myös nykyhetki saattaa alkaa näyttää valoisammalta ja lupaavammalta. Tässä ihmistä voi auttaa ryhmässä keskusteleminen, muut ihmiset kun voivat nähdä tarinan toisessa valossa kuin ihminen itse, ja siten auttaa häntä muuttamaan omaakin käsitystään. (Androutsopoulou 2013, 316–321, 324–325.)

Elämäkerrallista kirjoittamista ovat tutkineet fyysisen terveyden näkökulmasta McDonald ja muut (2016). Muistojen negatiivisuuden ja positiivisuuden voidaan nähdä vaikuttavan masentuneisuuteen ja fyysiseen terveyteen. Ne, jotka muistavat ja muistelevat negatiivisia asioita elämässään, tapaavat olla myös nykyisessä elämässään masentuneempia kuin ne, jotka muistelevat positiivisia asioita elämässään. Muistot ikään kuin maalaavat nykyhetken omalla värillään. Henkilöt, joiden liikkuminen on vähentynyt tai rajoittunut, voisivat parantaa liikkuvuuttaan muistelemalla omaa, aktiivisempaa liikkumistaan. Kokonaisuudessaan McDonaldin ja muiden tutkimus keskittyi kenties enemmän fyysiseen kuin terapeuttiseen näkökulmaan. Tämä on kuitenkin esimerkki siitä, kuinka vaikuttavina muistojen ja muistelun vaikutuksia voidaan pitää. (McDonald et al. 2016, 223, 227.)

Sukupuoli saattaa vaikuttaa siihen, minkälaisia tekstejä elämäkertaan kirjoitetaan. Tästä ovat kirjoittaneet Grysman ja muut (2016). Heidän tutkimukseensa osallistui lähes 200 18–40 -vuotiasta henkilöä. Tutkimukseen osallistujat kirjoittivat neljä omaan elämäänsä liittyvää tekstiä, joissa käsiteltiin muistoja. Tekstien teemat olivat esimerkiksi yksi erityisen positiivinen hetki ja yksi erityisen negatiivinen. Tutkimuksen pohjalta esitetään, että naiset kirjoittavat syvällisempiä tulkintoja elämästään kuin miehet. Tämän nähdään johtuvan siitä, että naiset ovat tottuneempia selvittämään elämäänsä esimerkiksi päiväkirjojen kautta. Heiltä myös kenties odotetaan sitä enemmän kuin miehiltä jo lapsesta asti. (Grysman et al. 2016.)

Pennebaker ja Seagal (1999) tuovat tutkimuksessaan esille elämän *tarinallistamisen*, eli tarinan muotoon saattamisen hyödyt. He asettavat tutkimuksessaan vastakkain emotionaalista ja neutraaleista aiheista kirjoittamisen. He pitävät tutkimuksensa pohjana sitä, että ”tarinoiden luominen on luonnollinen inhimillinen prosessi, joka auttaa yksilöitä ymmärtämään kokemuksiaan ja itseään,” (Pennebaker ja Seagal 1999, 1243). Vaikeiden aiheiden tarinallistaminen helpottaa niiden käsittelyä (vrt. Burns 2009, 4, 6). Tutkimuksessa tätä testattiin asettamalla kaksi ryhmää opiskelijoita vastakkain. Molempien ryhmien tuli kirjoittaa 15 minuuttia päivittäin neljän päivän ajan. Testiryhmän aiheet olivat emotionaalisia ja kontrolliryhmän aiheet epä-emotionaalisia. Tutkimuksessa selvisi, että testiryhmässä olleet käyttivät lukuvuoden aikana vähemmän terveydenhuoltopalveluja, eli he olivat siis terveempiä kuin kontrolliryhmän jäsenet. (Pennebaker & Seagal 1999, 1243–1244.)

Pennebaker ja Seagal ovat sitä mieltä, että tarinallistamisen hyödyt kumpuavat ainakin siitä, että ihmiset tulevat tietoisemmiksi omasta elämästään. Esimerkiksi epäterveellisiä valintoja tekevä henkilö voi tulla kirjoittamisen kautta tietoisemmaksi omista valinnoistaan ja alkaa tehdä terveellisempiä valintoja. Lisäksi tarinan kirjoittaminen saa aikaan itseilmaisua ja edesauttaa asioiden järjestelyä ajatuksissa. Mitä tahansa tapahtunutta asiaa on helpompi työstää ja hallita, kun se on ensin taivutettu ymmärrettävään hahmoon, esimerkiksi tarinaksi ja fyysiseksi kirjoitukseksi paperille. Silloin se on myös helpompi arkistoida muistoihin. (Pennebaker & Seagal 1999, 1246–1251.)

Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu sekä elämäkerrallisista että omaelämäkerrallisista tarinoista. Toisaalta tutkitaan työpajaan osallistuvien itse kirjoittamia tekstejä, toisaalta taas ohjaajan tapaamisissa osallistujien kerronnasta muistiin kirjoittamia tarinoita. Omaelämäkerralliset tekstit ovat luettavissa tutkimuksen lopusta, Liitteessä 5. Elämäkerralliset tekstit taas on kirjoitettu ohjaajan tapaamisista pitämään tutkimuspäiväkirjaan (lyh. TP).

Grysmannin ja muiden (2016) tutkimuksen pohjalta on päädytty kokonaisen elämäkerran sijaan keräämään lyhyitä tarinoita elämän varrelta. Jo näennäisen pienistä tekstikappaleista voidaan järjestää ja koostaa kuva elämäntilanteista ja elämäntilanteista. ETT:ssa tekstien pituus

määräytyi kirjoittajien omasta kirjoitushalusta, tosin joillakin tapaamiskerroilla myös kirjoittamisajasta. Tässä tutkimuksessa ei pyritä koostamaan teksteistä kullekin kokonaista elämäkertaa, vaan tekstejä käsitellään esimerkkeinä ja yksittäisinä muistoina kunkin elämästä.

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan taustalla vaikuttivat monet teoreettiset ajatukset. Kirjallisuusterapian näkemysten myötä ajateltiin, että kirjoitusryhmästä voi olla siihen osallistuville iloa ja hyötyä. Positiivisen psykologian ajatusten pohjalta oletettiin, että tutkimus ja toiminta voivat olla terveydelle ja ihmiselle hyväksi, vaikka ne eivät pyrkisi tutkimaan tai parantamaan jotakin ilmennyttä ongelmaa. Ajatus elämäkulusta vaiheina ja sen aikana tapahtuvasta kehittämisestä on tärkeä osa elämäkerrallisen työpajan jäsentelyä. Lisäksi sen ajatukset muodostivat oletuksen kerättävän aineiston sisällöstä ja näiden yhteyksiä pohditaankin aineiston analyysissä (luvussa 5.1). Elämäkerrallinen kirjoittaminen ja tarinoiminen liittyvät tiiviisti koko tutkimuksen toteuttamiseen. Muistot ovat osa elämän tarinaa ja ihmisen kuvaa itsestään. Elämäkerrallisten tekstien piirteistä erityisesti käännekohtan kuvaukset saavat oman huomionsa aineiston analyysissä (luvussa 5.3). Seuraavassa luvussa pohditaan, kuinka näistä lähtökohdista voitiin ponnistaa konkreettiseen toimintaan.

3 TIEDON HANKINNAN KEINOT

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen käytännön toteutukseen liittyviä puolia, esimerkiksi sitä, kuinka ETT:n suunnitelma muodostui (luvuissa 3.1. ja 3.2) ja kuinka eettiset kysymykset on siinä otettu huomioon (luvussa 3.5). Lisäksi pohditaan ryhmän ohjaamiseen liittyviä asioita ja ohjaajan osallistumista ryhmän toimintaan (luvuissa 3.3 ja 3.4). Luvussa käsitellään myös sitä, kuinka ETT:ssa kerättiin materiaalia osallistujien kirjoittamina teksteinä ja suullisina tarinoina. Lisäksi osallistujista, heidän arjestaan ja heidän tarinatyöpajaa koskevista ajatuksistaan kerättiin tietoa kahden kyselyn avulla. Luvussa esitellään, kuinka

kyselylomakkeet tehtiin (luvussa 3.4). Luvun loppuun tarkastellaan vielä narratiivi-tutkimusta, jonka avulla on viidennessä luvussa pyritty tutkimaan kerättyjä elämäkerrallisia tekstejä (luvussa 3.6).

3.1 Elämäkerrallisen tarinatyöpajan esikuvat

Elämäkerrallinen tarinatyöpaja on ottanut vaikutteita monista erilaisista kirjoitusryhmistä ja elämäkerrallisen materiaalin keräämismuodoista. Erityisesti ryhmän esikuvana on ollut *Share Your Lifestory Workshop* -työpajat, ja niistä erityisesti Sierpinan (2007), Chippendalen ja Bear-Lehmanin (2012) sekä Mastel-Smithin ja muiden (2007) tekemät linjaukset. Seuraavassa esitellään muutamia elämäkerrallisen materiaalin keräysmenetelmiä, kirjoitusryhmiä ja erityisesti *Share Your Lifestory Workshop* -toimintaa. Esitetyistä esimerkeistä johdetaan ajatuksia elämäkerralliseen tarinatyöpajaan. Mitkä ajatukset sen toteutukseen ovat siirtyneet ja miltä osin se poikkeaa niistä? ETT:n varsinainen suunnitelma esitellään seuraavassa alaluvussa 3.2.

McAdams ja Bowman (2001, 12) kuvaavat erästä mallia kerätä elämäkerrallista materiaalia. *The life story interview* -haastattelussa tiedon kerääminen toteutetaan kahdenkeskisten haastatteluiden avulla, joissa keskitytään toisaalta elämän kehitysvaiheisiin ja toisaalta muistojen kokemukseen. Materiaali kerätään aihealueiden ja tuntemusten kautta. (McAdams ja Bowman 2001, 12–13.) Tässä toistuu ajatus yksittäisten muistojen nostamisesta esiin koko elämän kattavasta elämäkerrallisuudesta, aivan kuten Androusoy (2013) sekä Grysmannin ja muiden (2016) tutkimuksissa. Ajatusta on sovellettu ETT:ssä. Ajatus, että koko elämän voi hahmottaa jo muutamien muistojen kautta, on paitsi ajankäytöllisesti armelias myös tutkimuksellisesti kiintoisa.

McAdams ja Bowman (2001, 29) huomauttavat, että elämäntarina ei juonna yksinkertaisesti vain siitä, mitä henkilö on elämässään kokenut. Tarinoihin vaikuttavat lisäksi kulttuuriset puitteet. Ne antavat tarinankertajalle ne työkalut, joilla hän tarinaansa muodostaa ja kertoo. Kulttuuria ei näin ollen voida erottaa tarinasta, kuten sitä ei voida erottaa ihmisistäkään. Vaikka ihminen ei siis varsinaisesti toisi esille kuulumistaan tiettyyn kulttuuriin, se voi silti

heijastua elämäntarinoihin. Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa työstetyistä tarinoista voisi olettaa heijastuvan suomalaiseen kulttuuriin liittyviä tekijöitä, olivathan kaikki osallistujat suomalaisia, ja tutkimus myös toteutettiin Suomessa. Toisaalta vaikuttavia kulttuureita voisivat olla myös oululaisuus, palvelukodin kulttuuri ja ryhmän jatkuttua myös ETT:n oma ryhmäkulttuuri.

Suomessa Reinikainen on vetänyt elämäkerrallisia kirjoitusryhmiä, ja koonnut niiden ympärille myös oman metodinsa toteuttaa niitä. Hän kutsuu metodologiaan *elämänkaarikirjoittamiseksi*. Siinä elämäkerrallinen pohdiskelu ja kirjoittaminen aloitetaan jo kaukaa menneisyydestä – ensimmäisenä kirjoitetaan omien isovanhempien ja vanhempien elämänkulusta. Tämä auttaa Reinikaisen mukaan ymmärtämään sukupolvien tuottamaa perintöä, omia juuria. Hänen mukaansa nykyaikaa leimaa juurettomuus, jota vanhempien ja isovanhempien elämäntarinoiden tunteminen vähentävät. Itseä edeltäneistä sukupolvista kirjoittamiseen liittyy kiinteästi myös oman sukututkimuksen tekeminen. Muistot ja sukulaisten kertomukset tuetaan historiallisiin dokumentteihin, jos vain mahdollista. (Reinikainen 2009, 21, 24–25.)

Lisäksi elämänkaarikirjoittamiselle on ominaista elämänkulun näkeminen vuodenaika-vertauskuvan kautta. Reinikaisen (2009, 133–231) näkemyksen mukaan ihmisen elämä kulkee syntymästä kuolemaan kuin vuosi keväästä talveen. Nämä vuodenaikojen kuvaamat ikävaiheet hän on edelleen jakanut seitsemän vuoden ikävaiheisiin, joista jokaisella on omat, ominaiset asiansa pohdittavaksi elämäkertaa kirjoittaessa. Esimerkiksi nuoreen aikuisuuteen, 28–35-vuotiaana, kuuluvat muiden muassa työhön ja lasten hankkimiseen liittyvät pohdinnat. Myöhäiseen keski-ikään, 56–63-vuotiaana, taas kuuluvat ajatukset luopumaan opettelemisesta ja seksuaalisuuden muuttumisesta. (Reinikainen 2009, 165, 196.)

Elämänkaarikirjoittamista harrastetaan ryhmissä. Reinikainen (2009, 68) katsoo 2–12 henkilön muodostavan sopivan kokoisen ryhmän. Osallistujien tavoitteena on kirjoittaa oma, melko täydellinen elämäkerta. Kirjoitustyö tehdään kotona, ja tasaisin väliajoin pidettävissä kokoontumisissa osallistujat saavat kertoa kirjoitustyönsä etenemisestä. Tapaamisissa ei kuitenkaan lueta tekstejä ääneen. Sen sijaan ohjaaja lukee kaikki kirjoitetut tekstit ja antaa niistä kullekin oman palautteen. (Reinikainen 2009, 76–77.)

ETT:ssa edettiin tapaamisissa elämänkaarikirjoitusryhmien tapaan ikäkausi kerrallaan, tosin noudattaen eri jakoa. Lisäksi osa teksteistä kirjoitettiin kotona valmiiksi seuraavaa tapaamista varten. Sen sijaan kirjoitukset luettiin ääneen tapaamisissa, eikä ohjaaja antanut varsinaisesti palautetta kirjoituksista. Tarkoituksena oli rohkaista jokaista kirjoittamaan omannäköistään tekstiä, kiinnittämättä huomiota tekstuaalisiin oikeinkirjoituksiin tai täydellisen tarinankaaren luomiseen. ETT:ssa ei myöskään aloitettu kirjoittamaan vanhempien elämäkertoja. Tapaamiskertojen aika ja määrän rajallisuus toisaalta estivät sen, toisaalta ryhmässä ja tutkimuksessa haluttiin keskittyä juuri omakohtaisiin muistoihin, ei tosi-asioihin ja todisteisiin.

Share Your Lifestory Workshop –kirjoitustyöpajat ovat osa The University of Texas Medical Branch -yliopiston (lyhennetty UTMB) järjestämää toimintaa ja tutkimusta. UTMB:n tutkimukseen kuuluu laaja-alainen joukko terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä suuntia, ja se perustettiin jo vuonna 1891. (UTMB 2017.) Varsinaisesti kirjoitustyöpajat kuuluvat UTMB:n kanssa yhteistyötä tekevän OLLI:n, eli Osher Lifelong Learning Center -keskuksen, alaisuuteen. OLLI perustettiin vuonna 2002. Se järjestää monenlaista harrastustoimintaa yli 55-vuotiaille. Ryhmät toteutetaan kahden lukukauden, sekä erillisen kesälukukauden aikana. (UTMB OLLI 2017a ja 2017b.)

UTMB:n (UTMB OLLI 2017c) mukaan, elämäkerrallisten kirjoitustyöpajojen toiminta alkoi vuonna 1996 Kate de Medeirosin johdolla. Jo silloin toiminta sai nimekseen *Share Your Lifestory Workshops*. Tämän jälkeen toiminta on kehittynyt niin sisällöllisesti kuin määrällisestikin jopa satoihin järjestettyihin työpajoihin. Niistä on tehty erilaisia versioita erilaisiin tarkoituksiin. Kaikki työpajat kuitenkin seuraavat enemmän tai vähemmän yhteisiä toiminta-linjoja. Ne liittyvät niin ryhmien tapaamisaikoihin ja -kertoihin kuin myös tapaamisten sisältöön. Tapaamismääräksi suositellaan kertaa viikossa ja yhteensä kahdeksaa kertaa, joista jokainen on kestoltaan kaksi tuntia. Jokainen halukas on tervetullut osallistumaan riippumatta aiemmasta kirjoituskokemuksesta – tarkoituksena ei muutenkaan ole tarkata jokaista kirjoitusvirhettä, vaan rohkaista osallistujia ilmaisemaan itseään kirjoittamisen kautta. Lisäksi korostetaan luottamuksellista ilmapiiriä ja positiivista palautetta. Ryhmiin suositellaan osallistujamääräksi 12–16 henkilöä. Ryhmissä kuuluisi vallita

tasapuolisuuden ilmapiiri, niin että jokainen pääsee lukemaan oman tarinansa eikä kukaan nousisi ”dominoivaan asemaan”.

Mastel-Smithin ja muiden (2007) tutkimuksessa tutkittiin *Lifestory Workshop* -työpajan vaikutusta yli 60-vuotiaiden masentuneisuuteen. Käytetty ryhmän muoto on eräänlainen sovellutus *Share Your Lifestory Workshop* -toiminnasta. Kirjoittajat määrittelevät sen ryhmätoiminnaksi, jossa kirjoitetaan ja luetaan elämäkerrallisia tekstejä. Tutkimukseen osallistui kaikkiaan 31 henkilöä, joista suurin osa oli itsenäisesti asuvia naisia. Osallistujat jaettiin koeryhmään ja tarkkailuryhmään. (Mastel-Smith et al. 2007, 15, 17–18.) Ryhmäkoko vastasi siis juuri täydellisesti *Share Your Lifestory* -työpajatoiminnan ohjeistusta (UTMB OLLI 2017c). Koeryhmä osallistui työpajaan heti, ja testiryhmä sai osallistua siihen varsinaisen tutkimusajan päätyttyä. Tekijät huomauttavat, että tutkimusjoukko jäi lopulta varsin pieneksi, ja siten tutkimuksen tulosten yleistettävyyden masennuksen suhteen jää suuntaa-antavaksi. (Mastel-Smith et al. 2007, 17–18.) Esimerkkinä elämäkerrallisen kirjoitusryhmän kulusta Mastel-Smithin ja muiden tutkimus käy kuitenkin hyvin.

Mastel-Smithin ja muiden (2007) artikkelissa kuvaillaan työpajan kulkua ja teoreettisia perusteita viitaten erityisesti Sierpinaan (2002), sekä Eriksonin vuoden 1950 kirjoitukseen kahdeksasta ihmisen persoonallisuuden kehitysvaiheesta. Mastel-Smith ja muut korostavat, että vanhemmalla iällä ihmisen kehitystehtäviin kuuluu erityisesti oman elämän hyväksyminen, sekä menneen että nykyisyyden osalta. Kirjoittajat ehdottavat, että tarinoiminen elämästä ja muistoista auttaa tämän kehitystehtävän täyttämässä (Mastel-Smith et al. 2007, 14, 16). Vanhemmalla iällä elämäkerrallinen kertominen ja kirjoittaminen auttavat siis siihen ikään kuuluvan kehitystehtävän toteutumisessa. Tässä näkyy yhtäläisyys kirjallisuusterapian ajatuksiin siitä, että kirjallisuuden harrastaminen vaikkapa kirjoittamisen kautta auttaa ihmistä kehittymään (vrt. McCarty Hynes & Hynes-Berry 1986; Ihanus 1989).

Mastel-Smithin ja muiden (2007) työpajaan kuului kymmenen viikkoa kestävä jakso, jossa ryhmän tapaamiset tapahtuivat kerran viikossa kaksi tuntia kerrallaan. Tämä vastasi UTMB:n tekemiä linjauksia työpajan toiminnasta tapaamisten pituuksien osalta (UTMB OLLI 2017c). Tapaamisten aluksi osallistujat saivat joko lukea omia, viikon aikana tuottamiaan tekstejä, tai sitten tapaamisen aluksi kirjoitettiin 10 minuuttia. Ryhmässä rohkaistiin kirjoittamaan joko

eletystä tai nykyisestä elämästä. Lisäksi esiteltiin erilaisia kirjoitusmuotoja, kuten kolmannessa persoonassa kirjoittaminen, sekä kirjeen ja runon kirjoittaminen. Kirjoitusajan jälkeen tekstejä luettiin ja niistä keskusteltiin. (Mastel-Smith et al. 2007, 16.)

Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa noudateltiin samoja linjoja. Suunnitelmana oli kirjoittaa joka viikko ryhmässä elämäkerrallisia tekstejä, jotka liittyvät aina käsillä olevaan kehitysvaiheeseen. Tapaamisissa myös esiteltiin erilaisia kirjoitusmuotoja, kuten kirjeen ja runon kirjoittamista. Sen sijaan kymmenen viikon jakso vaihtui kahdeksaan, ja jokainen tapaaminen kesti vain tunnin. Osaltaan näihin ratkaisuihin päädyttiin kehitysvaiheiden kautta, osin osallistujia ajatellen. Vaikutti siltä, että pidempi tapaamisaika olisi saattanut olla raskas osallistujille. Tapaamisten määrää suunniteltaessa taas noudatettiin Sugarmanin (2001) esittämiä elämän kehitysvaiheiden määrää.

Mastel-Smith ja muut (2007, 18) tekevät useita ehdotuksia samankaltaisen ryhmän toteuttamiseen tulevaisuudessa. Tutkijat esimerkiksi ehdottavat, että ryhmän voisi järjestää vanhemmalle ikäpolvelle tarkoitetuissa keskuksissa (*senior centers*) tai avustetun asumisen asunnoissa (*assisted living facilities*). Elämäkerrallinen tarinatyöpaja toteutettiin oululaisessa palvelukodissa, joka vastaa kenties eniten jälkimmäistä. Palvelukodissa asutaan omissa asunnoissa, jotka kuitenkin sijaitsevat palvelukodin piiriin kuuluvissa rakennuksissa. Mastel-Smith ja muut (2007, 18) pohtivat lisäksi, että tapaamiset voisi sitoa tiukemmin Eriksonien kehitysvaiheisiin niin, että jokaisella kerralla käsiteltäisiin tiettyä vuosikymmentä. Viimeinen tapaamiskerran voitaisiin taas omistaa koko työpajan aikana kirjoitettujen tekstien käsittelylle.

Chippendalen ja Bear-Lehmanin (2012) tutkimuksessa havainnoitiin myöskin masentuneisuuden oireita, ja elämäkerrallisen kirjoittamisen vaikutusta niihin. Tutkimuksessa järjestettiin neljä ryhmää, joista kukin omassa vanhainkodissaan (*senior residence*). Osallistujat olivat 65-vuotiaita tai sitä vanhempia. Toteutustavaksi mainitaan *Share Your Lifestory Workshop*, esikuvana Sierpina (2002). Tässä tutkimuksessa aikarakenne on lähempänä Elämäkerrallista tarinatyöpajaa: kahdeksan tapaamista kahdeksassa viikossa, ja jokainen tapaaminen kesti puolitoista tuntia. (Chippendale ja Bear-Lehman 2012, 438, 440–441.) Muutoin Chippendalen ja Bear-Lehmanin (2012) kuvailema kirjoitustyöpaja on

hyvin samanlainen kuin Mastel-Smithin ja muiden (2007) esittämä. Tapaamisissa kirjoitettiin ja luettiin ääneen elämäkerrallisia tekstejä. Ryhmässä myös annettiin positiivista palautetta kirjoituksensa lukeneille. Ohjaaja tarjosi osallistujille kirjoitusta auttavia ideoita sekä esitteli erilaisia kirjoitusmuotoja. (Chippendale ja Bear-Lehman 2012, 441.) Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa käytettiin hyväksi näitä ajatuksia. Eräaseen tapaamiseen osallistujia pyydettiin tuomaan jokin valokuva kirjoittamisen inspiraatioksi ja toisella kertaa taas jokin esine. Toisinaan osallistujat toivat Elämäkerralliseen tarinatyöpajaan valokuvia tarinoihinsa liittyen aivan pyytämättäkin. Myös muutamia erilaisia kirjoitusmuotoja esiteltiin.

Verrattuna muihin tässä tutkimuksessa esiteltyihin näkökulmiin kirjoitustyöpajoista, Chippendalen ja Bear-Lehmanin (2012, 445) tutkimuksessa oli erilaista se, että siinä oli otettu huomioon osallistujien ikään ja terveyteen liittyvät rajoitteet. Toteutetuissa ryhmissä tarjottiin osallistujille monenlaisia apuvälineitä, kuten vahvanvärisiä kyniä ja istuintukia, joilla oli tarkoitus tukea kirjoitusryhmään osallistumista. ETT:ssa apuvälineinä tarjottiin osallistujien käyttöön kirjoitusaluslat, joiden avulla kokoontumistilassa oli helpompi kirjoittaa. Ryhmää muodostettaessa osallistumisen ”ehdoksi” asetettiin se, että osallistuja tuntee pystyvänsä kirjoittamaan ja osallistumaan ryhmän toimintaan, siis esimerkiksi istumaan tunnin ajan. Chippendale ja Bear-Lehman (2012, 439) korostavat myös sitä, että kirjoittamisen vaihtoehtona on suullinen kerronta. Tätä ajatusta hyödynnetään ETT:ssa, sillä osa tarinoista kerättiin juurikin suullisena kerrontana tutkimuspäiväkirjaan.

Kenties selkeimmin *Share Your Lifestory Workshop* -työpajan mallista on kirjoittanut Sierpina (2007). Hänet mainitaan myös kyseisen artikkelin esittelyssä erääksi OLLI:n perustajajäseneksi (*founding director*). Hän on luonut sarjan erityyppisiä *Share You Lifestory Workshop* -työpajoja, jotka toteuttavat alkuperäistä ideaa hieman eri muodoissa. Tätä erivivahteisten ryhmien kokonaisuutta kutsutaan nimellä Pentimento-projekti. Se alkoi vuonna 2003, ja on kasvanut kaikkiaan kuuteen erilaiseen elämäkerrallisen kirjoitustyöpajan formaattiin. Näitä ryhmiä tarjotaan OLLI:n piirissä useita, ja Sierpina (2007, 84) kuvaileekin, että monet osallistuvat niihin vuodesta toiseen. Vuonna 2006 työpajoista tehtiin tutkimus, jossa haastateltiin ryhmiin osallistuneita ihmisiä. Tällä tavoin syntyneiden tarinoiden sisältöä analysoitiin suhteessa Atkinsonin (1995) tarinan funktioihin. (Sierpina 2007, 85, 94.)

Pentimento-projektissa syntyneitä elämäkerrallisten kirjoitustyöpajojen malleja on kuusi kappaletta. Kaikkien pohjana on alkuperäinen *Share Your Lifestory Workshop*. Ensimmäisenä näistä mainitaan *Introductory Lifestory* -kurssin. Tämä kurssi toimii kaikkien Pentimento-projektin kirjoitusryhmien esikurssina, jolla esitellään perustavat toimintatavat. *Meaning Among the Memories* -ryhmä seuraa johdantoryhmää ja laajentaa osallistujien tietoja ja taitoja. Loput kolme ryhmämuotoa eivät kenties ole niin sidottuja järjestykseen kuin edeltävät kolme. *Lifestories as Legacy* etenee muistojen kirjoittamisessa vuosikymmen kerrallaan. *That's Another Story* keskittyy jatkamaan edellisillä kursseilla kirjoitettua materiaalia. Usein yhdestä muistosta kertoessa mieleen tulee jo toinen tarina ja niin edelleen. Tällä kurssilla osallistujat pääsevät seuraamaan näitä ajatuspolkuja. Viimeisenä esiteltynä ryhmämuotona on *Advanced Lifestory*. Tämä kurssi voidaan nähdä sarjan viimeisenä. Siinä elämäntarinoiden kirjoittamista pitkään harrastaneet osallistujat pyrkivät kirjoittamaan syvällisempiä ja pidempiä tarinoita. (Sierpina 2007, 86.)

ETT voidaan nähdä olevan sekoitus kolmea Pentimento-projektin ryhmämuotoa. Siihen liittyy *Share Your Lifestory Workshop* -työpajojen perustavia ajatuksia. Toisaalta pidetty työpaja oli uusi harrastus niin ryhmään osallistujille kuin sen vetäjällekin, ja ryhmän toimintatavat tulivat siinä kaikille uutena. Siksi sen voitaisiin nähdä olevan eräänlainen johdantokurssi elämäkerralliseen kirjoittamiseen (*Introductory Lifestory*). Toisaalta ETT:ssä tapaamisien kirjoitusaiheissa edettiin ikävaiheittain, mikä liittäisi sen elämäkertakirjoittamisen perintö-ajatukseen ja siis *Lifestory as Legacy* -tyyliseen ryhmään.

Sierpina (2007, 86) kertoo kaikkia Pentimento-projektin työpajoja yhdistävistä tekijöistä. Hän liittää tapaamisajan (kaksi tuntia kerrallaan) ja tapaamisten määrän (kahdeksan kappaletta) UTMB:n ja OLLI:n yleiseen toimintatapaan. Jokaiseen ryhmään otetaan 12–16 osallistujaa, jotka kirjoittavat ja lukevat elämäkerrallisia tarinoita viikoittain. Myös kuunteleminen on tärkeässä asemassa. Kun joku lukee oma tekstiään, muut hiljentyvät kuuntelemaan. He myös antavat palautetta tarinansa lukeneelle henkilölle. Tämän palautteen tulee olla positiivista ja keskittyä tekstiin, ei lukijaan. Myöskään kieliopillisiin virheisiin ei kiinnitetä huomiota. Koska ryhmässä jaetaan hyvinkin henkilökohtaisia tarinoita, luottamusta pidetään avaintekijänä.

3.2 Elämäkerrallisen tarinatyöpajan suunnitelma

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan suunnitelmaksi muodostui pitää kahdeksan tapaamista, yksi tapaaminen viikossa. Jokaisen tapaamisen kestoksi suunniteltiin yhtä tuntia, joka olisi tarpeeksi pitkä aika kirjoittaa, lukea ja keskustella, mutta joka ei olisi liian pitkä aika istua ja osallistua. Jokaisella tapaamiskerralla oli tarkoitus kirjoittaa elämäkerrallisia tekstejä tiettyyn ikävaiheeseen liittyen erityisesti osallistujien omien muistojen pohjalta. Kun tekstit olisi kirjoitettu, jokainen lukisi oman tekstinsä ääneen, ja sitten ryhmässä keskusteltaisiin sen herättämistä ajatuksista.

Joillekin tapaamiskerroille oli suunniteltu myös muita teemoja, kuten erilaisen kirjoitusmuodon esittely tai valokuvasta kirjoittaminen. Näiden tarkoituksena oli innostaa osallistujia kokeilemaan uusia kirjoitustapoja sekä esitellä erilaisia mahdollisuuksia jäsentää muistoja tarinoiksi. Näiden kokeilujen toivottiin myös alun perin saavan mahdolliset osallistujat kiinnostumaan ryhmästä.

Jokaisen tapaamisen aikana oli tarkoitus kirjoittaa erityisesti tiettyyn ikäjaksoon liittyvistä muistoista. Tämä ajatus oli tarkoitus tuoda ryhmän tapaamisiin tietyllä tapaa enemmän ryhtiä ja otetta, kuin jos tapaamisissa jokainen kirjoittaisi mistä tahansa itselleen tapahtuneesta asiasta. Se myös mahdollistaa tarinoiden vertailtavuuden: ovatko ihmisten muistot millään lailla samankaltaisia samalta ikäkaudelta, ja vaikuttavatko vaikkapa ikäerot muistojen luonteeseen? Tapaamisten ikäteemat järjestettiin Sugarmanin (2001, 56–63) näkemyksen mukaisesti, sillä hän on liittänyt ikäjaksoihin myös oletettavat, konkreettiset ikävuodet. Tämän ansiosta olisi kenties helpointa järjestellä samaan ikävaiheeseen liittyviä muistoja. Kokonaisuudessaan ETT:n aikataulusuunnitelmaa voi tarkastella Liitteessä 1. Tämä aikataulu jaettiin ryhmään osallistujille ensimmäisessä tapaamisessa.

Ensimmäisessä tapaamisessa oli tarkoituksena täyttää alkukysely sekä päästä kirjoittamaan varhaisimmasta muistosta. Tarkoitus oli päästä heti alkuun kirjoittamisen tunnelmaan ja ryhmän varsinaiseen ohjelmaan. Ensimmäisessä tapaamisessa ei vielä esitelty erilaisia kirjoitusmuotoja, vaan tarkoitus oli saada tuntumaa omasta elämästä kirjoittamiseen.

Lisäksi, kun otetaan huomioon kyselyn täyttämiseen ja esittäytymiseen, sekä ryhmän ohjelman läpikäymiseen menevä aika, olisi kirjoitustyö esittely mennyt jo kiireiseksi. Ikä, josta ihmisellä on varhaisimmat muistonsa, on hyvin henkilökohtaista. Harva varmaankaan muistaa elämäänsä kolme-vuotiaana tai sitä ennen. Siksi tapaamisen teeman ikähaarukka nostettiin kahdesta ensimmäisestä elinvuodesta kolmeen, ja pyydettiin kirjoittamaan juurikin ensimmäisestä muistosta iästä riippumatta. Myös muita ikävuosia muuteltiin selkeyden vuoksi hiukan. Jos edellinen ikäkausi loppuu ja seuraava alkaa samasta iästä, voi olla epäselvyyttä siitä, mitkä iät kuuluvat mihinkin kategoriaan.

Myös toisella kerralla oli tarkoitus kirjoittaa vain aivan suoraa proosatekstiä. Silloin jaettiin osallistujille myös Elämän vaiheet aikajanalla -moniste, jonka tarkoituksena oli auttaa osallistujia hahmottamaan elämänsä linjoja. Monistetta ei kerätty takaisin, vaan se oli tarkoitettu ainoastaan osallistujien oman kirjoitusprosessin avuksi sekä muistiin merkitsemisen tueksi (monistetta ei myöskään tutkimukseen ole lisätty liitteenä samasta syystä). Ikäteemana toisessa tapaamisessa olivat varhaislapsuuden muistot siis muistot ikävuosilta 3–6.

Kolmannella ja neljännellä tapaamisella ikäteemojen lisäksi oli aiheena runon ja kirjeen kirjoittaminen. Keskilapsuutta (ikävuodet 6–12) oli tarkoitus käsitellä runon kautta ja teini-ikä (ikävuodet 13–17) kirjeen kirjoittamisen avulla. Tapaamisten aluksi ohjaaja esitteli käytettäväksi ehdotetun tyylin monisteen tuella. Kuitenkin molemmilla kerroilla osallistujia kehoitettiin kirjoittamaan oman mukavuutensa mukaan: mikäli kyseisellä kerralla kokeiltava tekstilaji tuntui vaikealta, sai ryhmäläinen kirjoittaa myös muunlaista, itselle mielekkäältä tuntuvaa tekstiä.

Viidennellä ja kuudennella tapaamisella oli suunnitelmassa käyttää henkilökohtaisia tavaroita kirjoittamisen inspiraationa. Valokuvaa taas kaavailtiin nuoren aikuisuuden (ikävuosien 18–40) käsittelyyn ja esinettä keski-ään (ikävuodet 41–60) käsittelyyn. Valokuvan käyttäminen jo varhaisempien ikävaiheiden käsittelyssä oli houkutteleva ajatus, sillä vanhat valokuvat saattavat olla harvinaisempia kuin nykyajan digikuvat, joita jokainen voi ottaa monta kymmentä päivittäin jo omalla puhelimellaan. Siksi epäilytti, olisiko kaikilla ryhmäläisillä

kuvia varhaisista vuosistaan. Olisi ollut ikävää asettaa osallistujia epätasa-arvoiseen asemaan, joten valokuva-teema siirtyi aikuisuuden käsittelyvaiheeseen.

Seitsemänteen tapaamiseen yhdistettiin myöhäisaikaisuuteen (ikävuodet 61–75) ja myöhäiseen myöhäisaikaisuuteen (ikävuodet 75:stä ylöspäin) liittyvät tarinat. Tämä johtui siitä, ettei suunnitelmaa tehtäessä vielä tarkalleen tiedetty, minkä ikäisiä ETT:n osallistuvat olisivat. Mikäli joku osallistuja olisikin vaikkapa 70-vuotias, ja edellä mainitut ikäryhmät olisi pidetty erillään, olisi hän joutunut kirjoittamaan seuraavalla kerralla jo tulevaisuudesta, ei muistoistaan tai nykyisestä elämästään. Tämä ratkaisu antoi myös enemmän liikkumavaraa viimeisen tapaamisen kirjoitusaiheisiin. Seitsemännessä tapaamisessa oli suunnitelmana mahdollisesti kokeilla vielä muutamia erilaisia kirjoitusmuotoja, kuten kolmannessa persoonassa kirjoittamista, ja vaikkapa dialogin muodossa kirjoittamista. Osallistujat voisivat myös kirjoittaa jo aiempia esiteltyjä kirjoitustyyliä käyttäen.

Kahdeksas, ja samalla viimeinen tapaaminen oli varattu nykyhetken tapahtumista ja muistoista kirjoittamiseen. Lisäksi oli tarkoituksena kirjoittaa ryhmään osallistumisesta sekä täyttää loppukysely. Näin koko Elämäkerrallinen tarinatyöpaja oli suunniteltu kestäväksi kahdeksan kertaa, yksi tunnin tapaaminen viikoittain. Jotkin suunnitelmat muuttuivat jonkin verran käytännön järjestelyiden myötä, ja ajankohdat, jotka nyt on luettavissa aikataulusta (ks. Liite 1), varmistuivat vasta viikkoa ennen tapaamisten alkamista. Suunnitelmien toteutumista käsitellään tarkemmin luvussa 4.

McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 10–16) esittämän jaottelun mukaan ETT on vuorovaikutuksellinen ja kehityksellinen kirjallisuusterapeuttinen ryhmä. Siinä korostetaan keskustelun ja mielipiteiden vaihdon merkityksellisyyttä. Sen tavoitteena on tukea ryhmäläisten henkilökohtaista kehittymistä toimintansa myötä. Sen sijaan sillä ei ole tavoitteita mihinkään tiettyyn ongelmaan liittyen. Tarinoiden aiheita haettiin tapaamisissa toisinaan ei-kirjallisen materiaalin avulla valokuvista ja esineistä. Näin toteutettiin kirjallisuusterapian ajatusta kirjoitusmateriaalin monimuotoisuudesta (Linnainmaa 2005, 12–13). Pääosin ETT:n suunnitelma vastaa myös esikuvaansa, *Share Your Lifestory Workshop* -työpajaa.

3.3 Ryhmän ohjaaminen

Ryhmän vetäjänä minulla ei ollut aiempaa kokemusta vastaavan ryhmän itsenäisestä vetämisestä. Sen vuoksi ohjaamiseen otettiin mallia jonkin verran erilaisista ryhmän vetämiseen liittyvistä lähteistä, sekä muokattiin ohjaajan roolia ryhmän palautteen ja ryhmässä huomattujen seikkojen pohjalta tapaamisten edetessä.

Kirjallisuusterapeuttinen ryhmä tarjoaa jäsenilleen keskustelua sekä vuorovaikutusta. Keskustelua käydään sekä muiden ryhmäläisten että ryhmän ohjaajan kanssa. (Linnainmaa 2005, 11.) Myös McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 13) korostavat ryhmän merkitystä kirjallisuusterapiassa. Ryhmän etu on esimerkiksi siinä, että ryhmäläisiltä voi saada asioihin erilaisia näkökulmia, ja samanlaisia kokemuksia voi löytyä enemmän kuin pelkästään ohjaajan kanssa keskusteltaessa. ETT:ssä tämä näkyy kenties parhaiten ikä-eron kautta. Kun ohjaaja on huomattavasti osallistujia nuorempi, esimerkiksi sotaan liittyvä ymmärrys on aivan toisenlaista kuin muilla, melko saman ikäisillä ryhmäläisillä.

McCarty Hynes ja Hynes-Berry (1986, 18–20) korostavat ryhmänvetäjän tehtävänä kuuntelijan roolia. Heidän mukaansa kirjallisuusterapeuttisessa ryhmässä ohjaajan tulisi kyetä kuulemaan paitsi suoraan sanottua myös sanomatta jätettyä. Ryhmään osallistujan sanomasta voidaan huomioida esimerkiksi äänen painoja ja elekieltä, sekä kirjoitusryhmässä myös sitä, minkä kirjoitusmuodon osallistuja on tarinalleen valinnut.

UTMB:n tekemien linjausten mukaisesti *Share Your Lifestory* -työpajoissa tulisi olla koulutettu ja kokenut ohjaaja. Tämä ei toteutunut elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa, sillä ohjaajalla ei ollut aiempaa kokemusta tai koulutusta ryhmän vetämiseen. Muutoin ohjaajan toiminta noudatteli esikuvansa linjoja: ohjaajan tehtävä ryhmässä on rohkaista kirjoittamaan ja ohjata osallistujia, ei toimia opettajana ja vahdata kirjoitusvirheitä. Toiminnassa luotetaan siihen, että jo kirjoittamisen harjoitus sinänsä kehittää kirjoitustaitoja. (UTMB OLLI 2017c.)

Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa luistettiin osin ajatuksesta, että ohjaaja ei saisi ollenkaan jakaa omia tarinoitaan ryhmässä (UTMB OLLI 2017c). Tämä tuntui luonnottomalta ryhmässä,

jonka toiminta pohjaa paljon luottamukseen ja vuorovaikutukseen. Ohjaaja ei kuitenkaan osallistunut varsinaiseen kirjoittamiseen ja lukemiseen omilla muistoillaan Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa. Sen sijaan ohjaaja kertoi toisinaan esimerkkinä omia muistojaan, mikäli ryhmäläisten oli vaikea aloittaa kirjoittamista, tai kertoi niistä edistääkseen käytävää keskustelua.

Jonkin verran ohjaajan rooliin otettiin vaikutteita Greenbaumin (2000) ohjeista pienen ryhmän (4–6 tai 7–10 hengen ryhmien) ohjaamisesta. Greenbaum antaa ohjeita erityisesti tuotteiden kehittämiseen liittyvien kohderyhmien vetämisestä. Näiden kerran tapaavien keskusteluryhmien tarkoitus on toki aivan toinen kuin elämäkerrallisen tarinatyöpajan, mutta Greenbaum antaa käytännönläheisiä ohjeita ohjaamisesta, joista on ollut hyötyä myös tämän ryhmän vetämisessä. Ohjaaja sai näistä tärkeää tukea ensimmäisille tapaamiskerroille, kun omakohtainen käytännönkokemus ohjaamisesta puuttui.

Greenbaum (2000, 10–11) näkee kohderyhmän ohjaajan tehtävänä olevan keskustelun herättäminen ja sen ylläpitäminen. Hän huomauttaa, että useinkin tällainen vapaa keskustelu tuottaa monipuolisempia näkökulmia ja keskustelunaiheita, kuin pelkkä kysymyksiin vastaaminen. Greenbaum korostaa edelleen ohjaajan ammattimaista asennoitumista aiheeseen kuin aiheeseen. Myös vaikeita ja henkilökohtaisia aiheita voidaan käsitellä vapaammin, kun ohjaaja suhtautuu keskusteluun rauhallisesti ja nolostumatta. (Greenbaum 2000, 11–12.)

Paitsi ohjaajan omaa valmiutta tehtäväänsä, Greenbaum (2000, 76) nostaa esille myös ryhmän tapaamispaikan puitteet. Osallistujien on vaikea keskittyä itse asiaan, mikäli tapaamispaikka ei ole tarkoituksenmukainen. Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa palvelukoti tarjosi rauhallisen ja mukavan tilan tapaamispaikaksi. Sitä myös muokattiin tarpeeseen sopivammaksi. Huoneeseen tuotiin esimerkiksi suurempi pöytä tapaamisia varten, ja osallistujille tarjottiin myös juotavaa palvelutalon puolesta. Ohjaaja huolehti paikalle paperia, kyniä sekä muut mahdolliset tarvikkeet.

Greenbaum (2000, 85–87) kehottaa ohjaajaa kirjoittamaan tapaamisiin ainakin itselleen keskustelu-oppaan, siis listan aiheista, joita käsitellään ryhmän tapaamisessa. Näin on hänen

mukaansa helpompi ja kätevämpi ohjata keskustelua, sekä varmistaa tapaamisen saumaton kulku. Myös ETT:n tapaamisia varten ohjaaja hahmotteli tapaamisten rungot etukäteen. Näissä hahmotelmissa otettiin huomioon käytössä oleva aika, jokaisella kerralla käsiteltävät asiat, sekä joitakin keskustelun edistämistä varten tarkoitettuja aiheita. Varsinkin alkuun tämä helpotti ja antoi tukea ryhmän vetämiseen. Loppua kohden osasin ohjaajana jo enemmän, enkä turvautunut niin paljon tällaisiin kehyksiin. Samalla myös ryhmä sopeutui työjärjestykseen, ja tiesi jo valmiiksi, kuinka tapaamisissa tullaan toimimaan. Viimeisiä tapaamisia kohden tarvittiin myös vähemmän ehdotuksia tarinanaiheiksi, kuin aluksi.

3.4 Tiedonkeräysmenetelmät

Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa kerättiin elämäkerrallista, tarinallista materiaalia monin tavoin. Ensinnäkin kerättiin tietoa ryhmään osallistujista ja heidän asennoitumisestaan elämäntarinoiden kirjoittamiseen alku- ja loppukyselyn avulla. Jokaisella tapaamisella kirjoitettiin ja kerrottiin menneeseen ja nykyiseen elämään liittyviä tarinoita. Osa näistä tarinoista kerättiin materiaaliksi ryhmäläisten itsensä kirjoittamina teksteinä, osan taas ohjaaja kirjoitti ylös osallistujien kerronnasta tapaamisissa. Ohjaajan rooli ryhmässä oli toisaalta sen ulkopuolisena tutkijana ja toisaalta kiinteänä osana sitä. Tämän kaltaisesta tutkimusasemasta käytetään nimitystä *osallistuva havainnointi* (ks. Eriksen 2004).

Rowe ja Kahn (1997) ovat kirjoittaneet menestyksekkästä ikääntymisestä (*successful aging*). Heidän mukaansa ikä tuo mukanaan väistämättä kykyjen heikentymistä. Menestyksekkäs ikääntyminen ei tarkoita suoritusten ja kykyjen huipputason säilyttämistä, vaan sitä että vakavien sairauksien ja rajoitteiden puuttuessa ihminen voi elää rikasta, antoisaa elämää. Tämä ei kuitenkaan vielä yksistään tarkoita ikääntymisen olevan menestyksekkästä, sillä siihen kuuluu myös aktiivinen elämäntapa ja sosiaaliset suhteet. Menestyksekkäs ikääntyminen koostuu näin kolmesta päätekijästä: *avoiding disease and disability, high cognitive and physical function* sekä *engagement with life*¹⁴. Näiden kolmen tekijän toteutuessa ikääntyminen voi olla antoisa osa elämänkaarta. (Rowe & Kahn 1997, 433–434.)

¹⁴ Suom. sairauden ja rajoitteiden välttäminen, kognitiivisen ja fyysisen kunnon ylläpito, aktiivinen elämäntapa.

Tässä tutkimuksessa Elämäkerralliseen tarinatyöpajaan osallistuvien arkea tutkittiin erityisesti alkukyselyn avulla. Siinä kartoitettiin osallistujien sen hetkistä elämää Rowen ja Kahnin menestyksekkäs ikääntyminen -termin osatekijöiden kautta. Näin saatiin selville, mikä oli ryhmäläisten elämäntilanne ryhmän alussa. Alkukyselyssä (ks. Liite 2) kysyttiin kysymyksiä kolmessa osiossa: ryhmään osallistuminen, arki ja perustiedot vastaajasta. Kysely pidettiin lyhyenä, jotta ensimmäisessä tapaamisessa ei kuluisi liikaa aikaa sen täyttämiseen, ja ehdittäisiin ryhtyä itse kirjoittamiseen. Lisäksi haluttiin välttää liian pitkän kyselyn vaivaloisuutta osallistujille. Osiot laitettiin tähän järjestykseen, jotta alussa olevat kysymykset olisivat kysymyksiä, joihin olisi helppo vastata. Toisessa osiossa kysyttiin henkilökohtaisempia kysymyksiä, ja kyselyn päättivät taas yleiset kysymykset, joihin olisi helppo vastata. Kyselyyn vastattiin nimettömänä, jotta jokainen voisi vastata kysymyksiin mahdollisimman vapaasti.

Ensimmäisessä osiossa oli kolme kysymystä, jotka liittyvät ETT:an osallistumiseen. Osio koostui neljästä kysymyksestä, joista yksi oli avoin kysymys ja muut monivalintakysymyksiä. Ylipäänsä kyselyssä ei ollut kuin yksi avoin kysymys. Tähän päädyttiin sekä ajan että selkeyden vuoksi. Aiemman kokemukseni perusteella ihmiset ovat usein niukkasanaisia tai peräti haluttomia vastaamaan avoimiin kysymyksiin, joten monivalintakysymysten avulla saatava tieto on todennäköisemmin saatavissa.

Ensimmäisen osion tarkoituksena oli antaa ohjaajalle pohjatietoja ryhmäläisistä ja heidän kirjoitustaustastaan, sekä heidän suhteestaan muistoista kirjoittamiseen ja tähän nimenomaiseen ryhmään. Ensimmäiset kaksi kysymystä kartoittivat sitä, ovatko osallistujat aikaisemmin harrastaneet kirjoittamista, ja jos ovat, niin onko se ollut ohjattua vai omatoimista. Kolmas kysymys kartoitti, oliko kirjoitusharrastus kenties sisältänyt muistojen käsittelyä, vai ei. Vaihtoehtoina olivat ”en” ja ”kyllä”, ja kyllä-vastausta seurasi kolme vaihtoehtoa – päiväkirja, elämäkerta sekä muu, mikä -vaihtoehdot. Näillä kolmella kysymyksellä haluttiin kartoittaa, minkälaiset pohjatiedot tai tottumukset ryhmäläisillä oli jo ennen ryhmää elämäkerralliseen kirjoittamiseen. Neljäntenä kysymyksenä oli avoin kysymys siitä, mitä vastaaja odotti ETT:lta. Tällä kysymyksellä haettiin tietoja siitä, mitä ryhmäläiset kenties haluaisivat tehdä ryhmässä, tai oliko heillä omia tavoitteita ryhmän suhteen.

Toinen, Kysymyksiä arjestaan -kohta, sisälsi samoin neljä kysymystä. Ne pyrkivät kartoittamaan osallistujan arjen aktiivisuutta ja sosiaalisuutta. Ensimmäisessä kysymyksessä tiedusteltiin, kuinka usein henkilö osallistuu muihin harrastusryhmiin, toisessa kuinka usein vastaaja tekee kotitöitä ja kolmannessa kuinka usein hän tapaa sukulaisiaan tai ystäviään. Nämä kaikki kysymykset ovat vastauksia Rowen ja Kahnin (1997) peräänkuuluttamaan arjen aktiivisuuteen. Heidän mukaansa elämään osallistuminen tarkoittaa esimerkiksi juuri kotitöiden tekemistä ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoa. Tässä kyselyssä ei tehty eroa sukulaisten ja ystävien tapaamiselle, vaan ne niputettiin yhteen. Tämä johtui siitä, että läheiset sukulaissuhteet voivat korvata vähäiset ystävyysuhteet ja toisaalta läheiset ystävyysuhteet voivat korvata vähäiset sukulaissuhteet.

Kaikkiin näihin kysymyksiin annettiin vaihtoehdot päivittäin, joka viikko, joka kuukausi ja harvemmin. Kotitöiden suhteen annettiin vaihtoehdoiksi päivittäin, joka viikko ja harvemmin, koska katsottiin että kotitöitä yleensä tekevät ihmiset tekevät niitä ainakin viikoittain, jos ollenkaan. Jotta kotityöt voitaisiin nähdä ylipäänsä arkeen kuuluvana toimintana, kerran kuukaudessa on jo liian harvoin. Sen sijaan päivittäin ja viikoittain tehtävät kotityöt kertovat aktiivisesta arjesta kotonakin.

Neljäs kysymys oli kyselyn henkilökohtaisin kysymys. Se kartoitti suorasanaisesti sitä, kuinka tyytyväiseksi vastaaja koki olevansa suhteessa elämäänsä. Kyselyn luotettavuudelle olisi voinut olla hyväksi paloitella ”tyytyväisyys” osatekijöihinsä, joita tiedusteltaisiin kyselyssä. Kuten kuitenkin jo aiemmin mainittiin, kysely pyrittiin pitämään lyhyenä ja tiiviinä. Tyytyväisyys elämään saattaa merkitä ihmisille eri asioita omien intohimojen ja arvojen mukaisesti. Olisi siis ollut vaikea kysyä kaikkea tarvittavaa, varsinkaan lyhyessä kyselyssä. Kysymyksen suorasanaisuudella myös annettiin arvoa ja luottamusta vastaajan omalle arvioimiskyvylle. Ja loppujenlopuksi ihmisen oma tunto tyytyväisyydestään on hänelle itselleen tärkeämpi kuin ulkoiset tai mahdolliset puitteet.

Kyselyn päätti kaksi kysymystä vastaajasta. Ensimmäisessä kysyttiin parisuhdetilannetta. Puoliso saattaa Rowen ja Kahnin (1997) mukaan olla merkittävä tekijä menestyksestä ikääntymistä. Kun ihminen voi jakaa elämänsä ja arkensa toisen kanssa, on siitä merkittävää

tukea, ja tuo jokaiseen päivään sosiaalisuutta. Tähän annettiin vaihtoehtoiksi naimisissa, parisuhteessa, naimaton, eronnut ja leski. Vaihtoehtoksi olisi voinut lisätä vielä ”muu”-vastauksen, mutta kyselyä tehtäessä ajateltiin, että edellä mainitut vaihtoehdot ovat riittävät kuvaamaan parisuhdetilannetta, ja jokainen pystyisi sijoittamaan itsensä ainakin lähelle jotakin niistä.

Toisessa kysymyksessä kysyttiin ikää, mutta ei tarkkaa ikää. Tarkan vuoden kysyminen voisi vastaajasta tuntua vaikealta, eikä tutkimuksessa tarvittu tietää tarkkaa ikää. Sen sijaan jokainen vastaaja sai valita viidestä ikähaarukasta oman ikänsä sijoittumisen. Vaihtoehtoiksi annettiin 60–69, 70–79, 80–89, 90–99 sekä 99 tai enemmän. Ikää kysyttiin kartoittamaan ryhmän osallistujien keskimääräistä ikää, ja sijoittamaan osallistujat kehitysvaiheiden aikajanelle. Onhan 60- ja 90-vuotiailla jo 30 vuotta ikäeroa, ja Eriksonien (1997) mallin mukaisesti ne jakautuvat jo eri kehitysvaiheisiin.

Sukupuoli kuuluu yleensä kyselytutkimuksien vakiokysymyksiin. Tässä kyselyssä ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi kysyä vastaajan sukupuolta. Tutkimuksessa ei ole tarkoituksena varsinaisesti kartoittaa sukupuolten välisiä eroavaisuuksia tai samankaltaisuuksia suhteessa kirjoittamiseen. Ryhmään osallistujat olisivat olleet tähän kenties liian pieni otos, varsinkin kun ryhmään osallistui vain yksi mies. Siksi sukupuolikysymys olisi myös paljastanut yhden vastaajan henkilöllisyyden. Usein nähdään tärkeäksi tiedustella kyselyissä myös vastaajien sosioekonomista asemaa, siis koulutustaustaa ja rahallisia tuloja. Tässä tutkimuksessa ei haluttu kysyä näistä asioista, sillä se nähtiin liian henkilökohtaiseksi ja arvottavaksi kysymykseksi. Lisäksi kaikki osallistujat asuivat saman palvelukodin piirissä, ja olivat siis siinä mielessä oletusarvoisesti samankaltaisessa yhteiskunnallisessa asemassa.

Kokonaisuudessaan alkukyselyyn kuului siis yhteensä kymmenen kysymystä, jotka jakautuivat kolmen osa-alueen alle. Alkukyselyn tarkoituksena oli selvittää osallistujien perustietoja, aikaisempaa kirjoittamisen ja elämäkerrallisen kirjoittamisen kokemusta, sekä heidän arkeaan suhteessa menestyksekkään ikääntymisen osa-alueisiin. Alkukysely täytettiin elämäkerrallisen tarinatyöpajan ensimmäisessä tapaamisessa.

Loppukyselyssä (ks. Liite 3) kartoitettiin erityisesti osallistujien ajatuksia ETT:an osallistumisesta. Lisäksi kysyttiin uudelleen pohjatiedot osallistujasta sekä hänen arjestaan. Näin myös loppukysely oli jakautunut kolmeen osa-alueeseen. Ensimmäisenä kysyttiin arkeen liittyvät kysymykset muista harrastuksista, kotitöiden tekemisestä, ystävien ja sukulaisten tapaamisesta sekä tyytyväisyydestä omaan elämään. Tämän jälkeen kysyttiin vastaajan ikää ja parisuhdetilannetta. Nämä kysyttiin uudelleen siltä varalta että tutkimuksen edetessä olisi tarpeen vertailla muita vastauksia suhteessa näihin kahteen.

Kyselyn päätti osio, jossa kysyttiin ajatuksia ETT:an osallistumisesta. Osio koostui neljästä kysymyksestä, joista yksi oli avoin kysymys ja loput monivalintakysymyksiä. Ensimmäisessä kysymyksessä pyydettiin kertomaan, oliko ryhmä vastannut osallistujan odotuksia. Vaihtoehdoiksi annettiin kyllä, osittain ja ei ollenkaan. Kahteen viimeiseen oli mahdollista lisäksi kertoa, mitä osallistuja oli jäänyt kaipaamaan, mikä hänelle tuli yllätyksenä ja mitä sellaista oli jäänyt pois, mitä osallistuja oli ryhmältä odottanut.

Toisessa kysymyksessä tiedusteltiin, onko vastaaja ryhmään osallistumisen myötä innostunut kirjoittamaan elämäkerrallisia tekstejä. Vaihtoehdoiksi annettiin ”Kyllä, kirjoitin niitä jo ennen ryhmään osallistumista”, ”Kyllä, olen nyt kirjoittanut”, ”Kyllä, aion kirjoittaa” sekä ”En ole innostunut”. Kyselyn esilukija pohti, että sanan innostunut tilalle voisi vaihtaa sanan kiinnostunut. Sanavalinta jätettiin kuitenkin entiselleen, sillä nähtiin että se parhaiten kuvaa paitsi kiinnostusta kirjoittamiseen myös innokkuutta sen konkreettiseen toteuttamiseen. Vaihtoehdoiksi annettiin kolme ”kyllä” vaihtoehtoa, koska alkukyselyn perusteella tiedettiin osan ryhmäläisistä kirjoittaneen elämäkerrallisia tekstejä jo ennen ETT:an osallistumista. Lisäksi osa ryhmäläisistä oli tapaamisten aikana maininnut kirjoittaneensa itseksensä tekstejä tammi–maaliskuun aikana.

Kolmannessa kysymyksessä pyydettiin vastaajaa arvioimaan, oliko ETT tuonut jotakin uutta vastaajan muistoihin. Vaihtoehtoina olivat ”Ei tuonut mitään uutta” ja ”Kyllä...”. Mikäli vastaaja valitsi jälkimmäisen vaihtoehdon, hänen tuli valita myös jatkovaihtoehdoista ”...muistin asioita, jotka luulin unohtaneeni”, ”...sain uusia näkökulmia muistoihini” sekä ”...jotain muuta, mitä”. Nämä vaihtoehdot kertovat odotuksista, joita ohjaajalla oli ryhmän mahdollisista vaikutuksista ryhmäläisten muistoihin. Toisaalta odotettiin, että muiden

ryhmäläisten tarinat auttaisivat muistamaan asioita, joita ei muuten ollut tullut muistelleeksi pitkään aikaan. Toisaalta odotettiin muistojen jakamisen ja niistä keskustelemisen tuottavan myös erilaisia näkökulmia omiin muistoihin ja ajatuksiin. Tämä kuuluisi McCarty Hynesin ja Hynes-Berryn (1986, 44–53) esittelemään kirjallisuusterapeuttiseen prosessiin termin *juxtaposition* (vertailu) kautta. Siinä osallistuja löytää uuden tavan katsoa aineistoa muilta ryhmäläisiltä tai ohjaajalta. Kysymyksellä haluttiin kartoittaa, tapahtuiko tätä ryhmäläisten mielestä.

Neljäs, ja samalla koko kyselyn viimeinen kysymys oli avoin. Siinä tiedusteltiin vastaajan kokemuksia ja ajatuksia ETT:an osallistumisesta. Esimerkkinä kehoitettiin vastaajaa kirjoittamaan työpajan hyvistä ja huonoista puolista, sekä joistakin muistiin jääneistä puheenaiheista, mikäli sellaisia tulisi mieleen. Vastaustilaa jätettiin runsaasti, jotta tilaa olisi pidemmällekin tarinalle, ja vastaajat rohkaistuisivat kertomaan perinpohjaisemmin kokemuksistaan.

Loppukysely täytettiin ETT:n viimeisen tapaamisen lopuksi. Näin kaikki tapaamiset oli kyselyn aikaan jo periaatteessa pidetty. Olisi voinut olla mielekkäämpää kerätä palautetta ja muistikuvia vasta jonkin aikaa ETT:n päättymisen jälkeen. Silloin mielikuvat olisivat ehtineet jo hautumaan jonkin aikaa ja kokonaiskuva olisi voinut olla toisenlainen. Tutkimuksessa haluttiin kuitenkin varmistaa, että jokainen ryhmään osallistuja pääsisi täyttämään kyselyn, eikä haluttu pitkittää aineiston keräämisen prosessia.

3.5 Eettiset kysymykset

Eettiset kysymykset nousevat esille tutkimuksissa, joissa tutkitaan ihmisiä. Kun tutkitaan elottomia kohteita, kuten vaikkapa kiviä, niiltä itseltään ei tarvitse pyytää lupaa. Ihmisillä kuitenkin on oikeus tietää häneen kohdistuvasta tutkimuksesta ja myös oikeus kieltäytyä siitä. Heillä on myös oikeus tietää, mihin tutkimusta käytetään. Heillä on myös oikeus henkilötietojen suojaamiseen, sekä oikeus vetäytyä tutkimuksesta, vaikka kesken tutkimuksen, sekä vetää pois myös kaikki itseensä liittyvä jo kerätty materiaali.

Tässä tutkimuksessa eettinen näkökulma on otettu huomioon monessa vaiheessa. ETT:an osallistivat ne henkilöt, jotka itse kiinnostuivat siitä. Jo siinä vaiheessa, kun työpajaa esiteltiin heille, kerrottiin, että kyse on opinnäytetyötä varten tehtävästä tutkimuksesta. Ensimmäisessä tapaamisessa ryhmään osallistujat kirjoittivat kanssani suostumuslomakkeen, jossa taataan toisaalta anonymiteetti osallistujille ja toisaalta myös oikeus vetäytyä tutkimuksesta milloin tahansa. Palvelukodin kanssa kirjoitettiin myös tutkimuslupapaperit. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös se, että tutkittaville kerrotaan tutkimuksen tuottamista tuloksista. Tämän Pro Gradu -työn esittelystä onkin jo alustavasti sovittu palvelukodin kanssa.

ETT:n osallistujat kirjoittivat ja kertoivat tapaamisissa hienoja tarinoita henkilökohtaisesta elämästään. On etuoikeus saada tutkia näitä ainutlaatuisia tarinoita. Anonymiteetin turvaamiseksi osallistujista kerrotaan tarinoiden yhteydessä keksityillä nimillä. Samoin tarinoista on jonkin verran piilotettu heille läheisten ihmisten nimiä. Paikannimiä ja lemmikkien nimiä sen sijaan ei ole muutettu eikä poistettu kokonaan, kun ne ovat kiinteästi liittyneet tarinan kulkuun ja kerrontaan.

3.6 Narratiivien näkökulma

Tässä tutkimuksessa kerättyä elämäkerrallista tarinallista aineistoa analysoidaan narratiivien tutkimuksen näkökulmasta luvussa 5.2. Kun aineistoa alkoi tarinatyöpajan aikana kertyä, sen joukosta tuntui nousevan yhä uudelleen samoja teemoja ja aiheita erilaisista näkökulmista. Siksi narraatiivitutkimus vaikutti sopivimmalta peilauspinnalta aineiston lajitteluun, käsittelyyn ja analyysiin. Sen avulla aineistoa voidaan tarkastella tarinoina ja tarinoita osana elämää.

Polkinghorne (1995, 5) huomauttaa narratiivin tarkoittavan hyvin monenlaisia asioita. Usein sillä viitataan proosateksteihin, joissa on käytetty järkeviä, kokonaisia lauseita. Laajemman määritelmän mukaan narratiiviksi voidaan laskea myös vaikkapa puhe, haastattelu ja niin edelleen. Polkinghorne näkee narratiivin ikään kuin muhivana aineksena, josta nostetaan tapahtumia esille ja yhdistetään niitä juoneksi. Kun tapahtumat yhdistetään näin toisiinsa

liittyviksi syy-yhteyksiksi, syntyy tapahtumille merkityksiä. Tätä prosessia voidaan kutsua narratiiviseksi muotoutumiseksi¹⁵. (Polkinghorne 1995, 5.)

Polkinghorne itse näkee, että narratiivi tarkoittaa vain tarinaa ja juonta. Hän määrittelee tarinan tarkoittavan yhteen liittyviä tapahtumia, jotka yhdistyvät toisiinsa juonen kautta. Edelleen Polkinghorne määrittelee tarinan olevan muutakin kuin fiktiivinen, epätodenmukainen satu. Tarina voi myös olla tarinoita elämästä, kuten haastatteluja ja omaelämäkertaa. Silloin sillä on todenmukainen pohja eletyssä menneisyydessä ja sen kokemuksessa. (Polkinghorne 1995, 5–7.)

Tässä tutkimuksessa narratiivilla tarkoitetaan ETT:n yhteydessä tuotettua ja kerättyä elämäkerrallista materiaalia. Kyseiset tarinat on kerätty osin osallistujien kirjoittamina teksteinä, ja osin suullisesti kerrottuna tarinoina, jotka ryhmän ohjaaja on kirjoittanut ylös. Edelleen tarinalla viitataan tässä kerrottuun muistoon ja muisteluun. Kyseessä eivät ole siis fiktiiviset sadut, mutta eivät myöskään historiallisille faktoille perustuvat tieteelliset selostukset. Tarinalla tarkoitetaan tässä henkilön kertomaa, omaa elämää ja kokemuksia sanallistavaa kokonaisuutta. Niitä käsitellään henkilölle itselleen tapahtuneina ja hänen kokemuksensa mukaan todellisina tapahtumina.

Narratiivitutkimuksen näkökulmasta jokainen ihminen elää omaa elämäänsä tarinamaisesti. Narratiivitutkimus olettaa, että ihminen käsitteellistää elämäänsä tarinallisessa muodossa. Elämässään ihmiselle tapahtuu kaikenlaista. Hän saa erilaisia kokemuksia, kokee tapahtumiin liittyviä tunteita ja käsitteellistää tätä kaikkea ajatuksissaan ja muistoissaan. Narratiivitutkimus näkee, että tämä oman elämän käsittely tehdään tarinan muodossa. Muodostaessaan elämäänsä tarinaksi, ihmiset etsivät syy-yhteyksiä ja selityksiä elämänsä tapahtumille. Elämää konstruoidaan tarinaksi, ja tätä tarinaa edelleen rekonstruoidaan uusien kokemusten ja uusien tapahtumien myötä. (McAdams, Josselson ja Lieblich 2001a, xi–xii, McAdams, Josselson ja Lieblich 2001b, xv.)

¹⁵ Engl. narrative configuration.

Vuosien mittaan ihminen hiljalleen rakentaa uusia kappaleita ja lukuja koko iän kestävässä tarinassa. McAdamsin ja Palsin (2006, 210) mukaan ”storytelling shapes self-making.” Tässä tarinankertominen nähdään paitsi itsestä kertomisena myös itsen rakentamisena. Samalla, kun elämäntarina kuvaa jo rakentunutta elämää, se myös sävyttää sitä, ja määrittää, mitkä osat koko rakennelmasta näkyvät muille ja itselle. Ihmiset eivät muista kaikkea, ja ovat myös subjektiivisia tapahtumien todistajia. Elämäntarina on siis jatkuvassa liikkeessä, vaikka se voidaan seisahduttaa aina silloin tällöin muistiin kirjoitetulla, elämäkerrallisella tekstillä.

McAdams, Josselson ja Lieblich (2006, 4) näkevät elämän narratiivisen aineksen jopa muodostavan ihmiselle *narratiivisen identiteetin*. He rinnastavat termin elämäntarinaan. Tällä he tarkoittavat elämän narratiivien muodostamaa kokonaisuutta, joka määrittelee sitä, kuka ihminen on. Narratiivinen identiteetti ei ala kehittymään ihmiselle heti syntymän jälkeen, vaan vasta teini-ikäisenä tai nuorena aikuisena. Siinä iässä ihmiset alkavat usein pohtia itseään ja omaa paikkaansa maailmassa. Narratiivinen identiteetti kehittyy ja muuttuu iän ja kokemusten myötä jatkuvasti, mutta ei kaikilta osin tai kerralla kokonaan. (McAdams et al. 2006, 4, 8.)

Muuttumisen lisäksi narratiiviselle identiteetille voi olla tyypillistä moniäänisyys. Raggat (2006, 15–17) pitää ilmeisenä, että yhdellä ihmisellä voi olla erilaisia tarinoita jopa samasta asiasta. Ihmisen identiteetti ei ole yksinkertainen, vaan vaihteleva. Erilaisia rooleja otetaan esimerkiksi suhteessa muihin ihmisiin tai vaikkapa työhön: sama Elina voi olla yhtä aikaa äiti-Elina, vaimo-Elina ja pomo-Elina. Edelleen äidin muodostama narratiivinen identiteetti voi poiketa huomattavasti työelämään liittyvästä identiteetistä. Raggat (2006, 15) korostaakin, että elämäntarina on moniääninen, eikä suinkaan monologi.

Narratiiveja voidaan käyttää tutkimuksessa kahdella tapaa: narratiivien analyysiin ja narratiivianalyysiin¹⁶. Narratiivianalyysi pyrkii koostamaan tutkimuksessa kerätystä aineistosta tarinoita. (Polkinghorne 1995, 12.) Kaasila (2008, 41) kutsuu tätä samaa prosessia aineiston *juonentamiseksi*. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kerätystä aineistosta etsitään syy-yhteyksiä ja toisiinsa liittyviä tarinoita, jotka juonellistamisen avulla liitetään

¹⁶ Engl. analysis of narratives ja narrative analysis.

yhteen yhtenäiseksi tarinaksi. Aineistona voi olla vaikkapa haastattelu, joka alkuperäisessä kerrotussa muodossaan ei vaikuta koherentilta, tasaisesti etenevältä kokonaisuudelta. Haastattelussa kerrotuista asioista voidaan näin kuitenkin muodostaa selkeä tarina, jota voidaan edelleen tutkia. (Kaasila 2008, 50–51.)

Narratiivien analyysissä taas tutkimusaineistona on tarinoita, joita tutkitaan valmiina kokonaisuuksina. Tähän tutkimustyyppiin liittyy usein isompi aineistokokonaisuus, ei siis esimerkiksi yksi haastattelu tai tarina. Narratiivien analyysissä tavoitteena on löytää tarinoista niitä yhdistäviä teemoja, tarinatyyppisiä tai tyyppillisiä henkilöitä. (Polkinghorne 1995, 12.) Narratiivien analyysissä tapahtuvaa teemojen hahmottelua Polkinghorne (1995, 13) kutsuu paradigmaattiseksi analyysiksi. Paradigmaattista analyysiä voidaan toteuttaa joko tarina- tai teorialähtöisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että tarinoista voidaan etsiä teemoja joko johonkin aikaisemman, erillisen teoria-aineiston perusteella, tai sitten teemoja hahmotetaan vain tutkimuksen kohteena olevien tarinoiden yhteisten piirteiden kautta. (Polkinghorne 1995, 13.)

ETT:ssa kerättiin osallistujilta tarinoita kirjallisessa ja suullisessa muodossa. Tästä aineistosta alkoi jo ryhmän aikana tulla esiin toistuvia teemoja ja tarinainaiheita. Siksi juuri teemoittainen tarinoiden tarkastelu vaikuttaa luontevimmalta vaihtoehdolta. Niinpä aineistoa käsitellään tässä tutkimuksessa narratiivisen analyysin paradigmaattisen lähestymistavan avulla keskittyen aineiston itsensä esille tuomiin teemoihin. 5 luvussa tehtävässä analyysissä ei siis käytetä teemojen erittelyyn aikaisempaa, valmista teoriaa siitä, millaisia teemoja aineistosta etsitään. Juonellistamista on käytetty suullisten tarinoiden hahmottamisessa, jotta kerrottu tarina on saatu konkreettiseen, käsiteltävään muotoon. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että ETT:n ohjaajana kirjoitin ylös osallistujien kertomia tarinoita ja muodostin niistä koherentimpia kokonaisuuksia, kuin se suullisessa ilmaisumuodossaan oli.

Lieblich ja muut (1998, 12) jakavat narratiivisen tutkimuksen neljään tyyppiin aineistosta valittavan tutkimuskohteen mukaan. Ensinnäkin näkökulmat on jaettu holistiseen ja kategoriseen lähestymistapaan. Holistisesta suunnasta aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena. Kategorisesta näkökulmasta aineisto taas pilkotaan pienempiin osiin, joilla

on jotakin yhteistä keskenään. Holistinen ja kategorinen narratiivitutkimus jakautuvat vielä molemmat kahteen tutkimustyyliin tutkimuskohteen perusteella. Aineistoa voidaan tarkastella joko sisältönsä tai muotonsa perusteella. Näin holistista tutkimusta voidaan tehdä joko sisältöön tai muotoon keskittyen, ja kategorista tutkimusta samoin joko sisältöön tai muotoon keskittyen. Lieblich ja muut (1998, 14) korostavat, ettei muodon, tyylin, sisältöjen ja kategorioiden erottaminen toisistaan tutkimuksessa ole aina selkeää. Nämä neljä liittyvät toisiinsa tavalla tai toisella, ja ovat kaikki läsnä yhtä aikaa aineistossa.

Tälle tutkimukselle Lieblichin ja muiden (1998, 13) esittämistä analyysitavoista läheisin näkökulma aineistoon on kategorinen sisällöntutkimus (*categorical-content*). Siinä aineistoa tutkitaan tarkastelemalla niiden sisältöä ja etsimällä yhteisiä teemoja. Tämä vastaa Polkinghornen (1995, 12) esittämää analyysitapaa. Sen sijaan kategorinen muodontutkimus (*categorical-form*), siis tarinan tyyllisten ratkaisujen ja lingvististen valintojen ei kuulu tähän tutkimukseen. Työpajan tarkoituksena ei ollut pyrkiä kohti täydellistä kirjoitustaitoa tai tarinankaarta, eikä näitä myöskään olisi järkevää tutkia.

Holistinen sisällöntutkimus kääntää huomion tarinan sisältöön ja merkitykseen sekä sen kontekstiin (Lieblich et al. 1998, 13). Elämäkerrallinen tarinatöypaja jo itsessään luo yhden kontekstin kirjoitetuille tarinoille, joten tätä näkökulmaa ei voida unohtaa. Holistinen muodontutkimus taas kiinnittää huomion erityisesti tarinan muotoon ja sen käännekohtiin. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa elämän käännekohdat ovat tärkeässä asemassa, joten tämäkin tutkimussuunta on syytä pitää mielessä.

Tutkittaessa elämäntarinoita McAdams ja muut (2001b, xv) ovat huomanneet, että elämänkulkua rytmittävät ”käännökset tiellä”. Sana kääntyy suomeksi kenties parhaiten käännekohtaksi. Tällä tarkoitetaan elämänkulkua muuttaneita, merkittäviä tapahtumia. Käännekohdat voivat syntyä joko sisäisten tai ulkoisten tekijöiden vuoksi. Aina käännekohtia ei tunnisteta tapahtumahetkellä, eikä myöskään niitä muutoksia, joita ne aiheuttavat. Pohtiessaan mennyttä elämäänsä, ihminen saattaa kuitenkin huomata, kuinka tietyt tapahtumat ovat saaneet aikaa mullistuksia. Ne ovat jopa muuttaneet henkilön ajatusmaailmaa. (McAdams et al. 2001b, xvi.)

Tutkijat (McAdams et al. 2001b, xv) olettavat, että ihmiset käsittelevät elämänsä käännekohtia tarinallisessa muodossa. Käännekohtien merkitystä ja siihen johtaneita asioita voi olla vaikea ymmärtää, mutta tarinallisessa muodossa ihminen voi nähdä siihen johtaneita tekijöitä, ja mitä käänne on tuonut mukanaan. Tämä auttaa myös kuvittelemaan tulevaisuutta, näyttää oman paikan sosiaalisessa ja kulttuurisessa yhteisössä sekä hillitsee stressiä. (McAdams et al. 2001b, xv.) Elämänvaiheiden tarinallistaminen on siis paitsi ihmiselle ominaista myös hänelle hyödyllistä.

Elämän tarinoiden tutkiminen valaisee esimerkiksi sitä, kuinka ihmiset selviävät erilaisista elämänmuutoksista. Toisinaan ihmiset pystyvät muuttamaan vaikeatkin asiat voitokseen, tai ainakin oppimaan niistä jotakin tärkeää. Tällaisia muutoskohtia kutsutaan nimellä *epiphany*, eli oivallus tai kansanomaisemmin ahaa-elämys. Tuskallisen kokemuksen voi muuttaa ymmärryksen paranemiseksi esimerkiksi juuri tarinallistamisen kautta. (McAdams et al. 2001b, xvi–xvii, xx).

Kun käännekohta käännetään voitoksi, voidaan se nähdä pelastumiskokemuksena¹⁷. Jos taas alun perin hyvältä näyttävä asia johtaakin ikäviin tuloksiin, puhutaan saastumiskokemuksesta¹⁸. Molemmat ovat tapoja käsitteellistää tapahtuneita asioita. Nämä kaksi muutoksen kokemusta vaihtelevat riippuen siitä, kuinka henkilö itse asettelee ja muistaa syy-yhteydet. Niinpä asiat, jotka ulkopuolelta katsoen eivät oikeastaan liity toisiinsa, voivat tarinassa yhdistyä ja kytkeytyä toisiinsa jatkumoksi. (McAdams ja Bowman 2001, 5, 28.) Esimerkiksi kerrotaan ensiksi uuden ystävän löytämisestä, ja sitten siitä, kuinka toinen ystävä kuolee, tarinat voivat yhdistyä saastumiskokemukseksi, vaikka niiden välillä ei olisikaan syy-seuraus -suhdetta. Uuden ystävän saaminen positiivisena kokemuksena saastuu, kun sen päälle lankeaa toisen ystävän kuoleman varjo.

McAdams ja Bowman (2001, 18) liittävät sekä pelastumis- että saastumistarinat uskonnollisiin ja kulttuurisiin perinteisiin. Ylösnousemustarinan he näkevät liittyvän vahvasti juutalais-kristilliseen perinteeseen, jossa pelastumistarinat nähdään Jumalan lahjoina ihmisille. Toisaalta sama kuvio voidaan hahmottaa myös buddhalaisuudessa, jossa lopullinen hyvä käänne saavutetaan sielun irtautuessa elämän kiertokulusta. Saastumistarinat liitetään

¹⁷ Engl. redemption.

¹⁸ Engl. contamination.

kristinuskoon esimerkiksi Eeden-myytin kautta, jossa ihanteellinen, viaton elämä menetetään syntiinlankeemuksessa. Toisaalta McAdams ja Bowman ehdottavat saastumistarinoille myös kreikkalaista alkuperää, sillä antiikin näytelmissä juoni kulki usein onnesta onnettomuuteen. (McAdams ja Bowman 2001, 22.)

Runsaasti käytetty pelastumistarina voi McAdamsin ja Bowmanin (2001, 18, 23, 26) mukaan ennustaa positiivisempaa elämänasennetta, kun taas vastaavasti saastumistarinoita usein käyttävällä henkilöllä voi olla selkeästi negatiivisempi asenne elämään. Hänen voi myös olla vaikeampi nähdä kehittymismahdollisuuksia ja edetä elämässään. Käännekohtan kerrontamuoto voi siis kertoa yllättävän paljon henkilön elämänasenteista ja tulevaisuuden odotuksista.

Narratiivi-tutkimuksen näkökulmaa on tutkimuksessaan käyttänyt esimerkiksi Wexler (2014). Hän on vetänyt tapaamisia, joissa hän lausuu runoja ryhmälle iäkkäitä ihmisiä erilaisissa hoitokodeissa. Tapaamiset on järjestetty noin kerran kuukaudessa, ja niillä on toisinaan ollut teemoja, kuten ystävänpäivä ja islam. Wexler on myös käyttänyt runojen lukemisen tukena aiheeseen liittyviä kuvia. Osallistujilla on voinut olla jopa pitkälle kehittyntä dementiaa, ja toisinaan, osallistujat ovat jopa nukahtaneet kesken tapaamisen. Wexler kuitenkin korostaa, kuinka pitkäjänteinen tapaamisten järjestäminen on vaikuttanut niihinkin osallistujiin, joilla on ollut vaikeuksia keskittyä tapaamisiin ja niiden kulkuun. Wexlerin mukaan runous tuo mukanaan tarkoituksen ja totuuden pohtimisen, ja siten tukee ikääntymiseen muutenkin liittyvää prosessia. Ne rauhoittavat ja auttavat muistamaan (Wexler 2014, 35–39, 41–42, 44.)

Garci ja Fivush (2016) ovat tutkineet narratiivin kirjoittamisen, kiintymyssuhteen ja kasvun suhdetta. Heidän tutkimukseensa tutkimusmateriaalina toimi yli 200 opiskelijan tuottamat tekstit sekä kyselytutkimuksen tulokset. Kirjoituksissa käsiteltiin toisaalta traumaattisia tapahtumia ja toisaalta erittäin positiivisia tapahtumia. Kirjoituksia tutkittiin erilaisten skeemojen (*scheme*) kautta. Ne juonnettiin toisaalta tutkimusta edeltävästä tutkimuksesta, toisaalta kyseisessä tutkimuksessa esille nousseista teemoista. Tutkimuksessa tullaan siihen tulokseen, että trauman käsittely narratiivin kirjoittamisen kautta tukee henkilön kasvua ja psykologista hyvinvointia. He kuitenkin huomauttavat, että vaikutus riippuu ihmisestä sekä hänen kiintymyssuhteestaan. (Garci ja Fivush 2016, 1–2, 6–9, 16–17.)

Narratiivinen tutkimus on kaiken kaikkiaan monisäikeinen tutkimustapojen ja näkökulmien verkko. Tutkimussuuntia ja kiinnostuksenkohteita on hyvin monenlaisia. Elämäkerrallisen tarinatyöpajan tuottama materiaali on narratiivista, siis tarinallista aineistoa. Luvussa 4.3 tämä materiaali esitellään ja luvussa 5 tarinoita analysoidaan edellä esiteltyjen näkökulmien valossa. Erityisesti analyysissä hyödynnetään Polkinghornen (1995) ajatuksia narratiivisen aineiston analyysistä, sekä erilaisia edellä esitettyjä näkökulmia käännekohtien tutkimiseen.

4 ELÄMÄKERRALLISEN TARINATYÖPAJAN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään toteutuneen elämäkerrallisen tarinatyöpajan kulkua ja toimintatapoja. Huomiota kiinnitetään tutkimukseen osallistuneisiin henkilöihin ja siihen, kuinka työpajasta tehty suunnitelma toteutui. Mikä tehtiin suunnitelman mukaisesti, mitä taas muutettiin ja mistä syistä? Tässä käsitellään myös alku- ja loppukyselyn avulla saatuja tietoja, sekä yleisesti esitellään ETT:ssä kerättyä tarinallista materiaalia. Esityksen tukena käytetään erityisesti ETT:n aikana kirjoittamaani tutkimuspäiväkirjaa (lyhennetään TP), johon viitattaessa mainitaan tapaamisen päivämäärä.

4.1 Kuusi kertojaa, lukematon määrä tarinoita: tutkimusryhmän esittely

Tutkimuksen kohderyhmäksi muodostui erään oululaisen palvelukodin kuudesta asukkaasta koostuva ryhmä. Vuoden 2017 alussa lähetin sähköpostilla tietoa tutkimuksestani Oulun Palvelukodeille. Viestissä kerroin tarinatyöpajan yleiset piirteet, sekä aikataulusuunnitelmani ja ryhmän kokotoivomukseni. Kerroin myös, mitä ryhmäläisiltä odotetaan – kiinnostusta aiheeseen ja sitä, että kykenee osallistumaan ja mielellään myös kirjoittamaan lyhyitä tekstejä. Vastaavasti ryhmään osallistujilta ei vaadittu aikaisempaa kirjoittamisharrastusta tai ilmaisullisia taitoja. Halu osallistua oli tärkein toive osallistujille. Viestini oli lähetetty

edelleen palvelukotien johtajille, ja yksi heistä otti minuun nopeasti yhteyttä. Tästä ryhmä alkoi konkreettisesti kehkeytyä.

Tutkimukseen osallistuneessa palvelukodissa oli jo useiden vuosien ajan pidetty kirjallisuuspiiriä. Palvelukodin asiakkaat saattoivat vapaasti osallistua ryhmään. Palvelukodin johtaja, joka otti minuun yhteyttä, piti mahdollisena, että kyseisestä ryhmästä löytyisi innokkaita osallistumaan myös kirjoittamisryhmään. Pääsinkin sen yhteyteen esittelemään tarinatyöpajaa tarkemmin sekä johtajalle, että mahdollisille osallistujille. Kirjallisuusryhmästä löytyikin muutamia erittäin kiinnostuneita, ja muutamia varovasti kiinnostuneita henkilöitä. Tältä pohjalta elämäkerrallinen tarinatyöpaja päätettiin toteuttaa. Aikataulusta ja paikasta sovittiin, ja seuraavalla viikolla oli jo ensimmäinen tapaaminen. Palvelukoti tarjosi ryhmälle rauhallisen oleskelutilan ryhmän tapaamisia varten.

Tutkimuksen varsinaiseksi ryhmäksi vakiintui viiden–kuuden osallistujan ryhmä. Aluksi ryhmään oli toivottu 5–8 henkilöä, mikä on puolet vähemmän, kuin esimerkiksi Sierpinan (2007) suosittama ryhmäkoko olisi ollut. Toisaalta myös tapaamisaika oli lyhempi, ja tapaamisissa haluttiin antaa aikaa myös vapaammalle keskustelulle. Tämä poikkesi myös Sierpinan (2007) esittelemästä ryhmänkulusta, jossa vapaata keskustelua ei sinänsä kannustettu. Ryhmän ensimmäiseen tapaamiseen tuli kuusi henkilöä, jotka olivat kiinnostuneita osallistumaan ryhmään. He olivat kaikki palvelukodin asukkaita ja kirjallisuuspiirin jäseniä. Yksi osallistujista oli mies, muut naisia.

Yksi osallistuja jättäytyi pois kolmen tapaamisen jälkeen, mutta antoi luvan käyttää ensimmäisissä tapaamisissa tuottamaansa aineistoa tutkimuksessa. Loput viisi osallistuivat ahkerasti koko ryhmän ajan. Näin ryhmässä oli suurimman osan aikaa viisi henkilöä. Vain kahdelta kerralta (toisesta ja seitsemännestä tapaamisesta) jäi yksi osallistuja pois. Tämä oli hieman yllättävää, sillä ryhmän aluksi oli toivottu osallistumista vain ensimmäiseen ja viimeiseen tapaamiseen sekä joihinkin sillä välillä. Näin väljät puitteet oli annettu, sillä haluttiin välttää ryhmään osallistumisen paineita ja kannustaa osallistumaan ryhmään ainakin silloin tällöin. Säännöllinen osallistuminen oli kuitenkin ryhmälle hyväksi, sillä kun kaikki osallistuivat joka kerralle, ryhmä pääsi tiivistymään ja tunne luottamuksesta kehittyi.

Muuta tietoa ryhmäläisistä kerättiin anonymisti alkukyselyn kautta. Kyselyn täyttivät kaikki ensimmäiselle kerralle osallistuneet, eli yhteensä kuusi henkilöä. Kyselyn avulla selvisi, että osallistujat olivat iältään 70–99 -vuotiaita. Kaksi ikähaitarin ääripäätä, 60–69 -vuotiaat sekä 99-vuotiaat ja sitä vanhemmat, eivät olleet edustettuina ryhmässä. 70–79 -vuotiaita oli ryhmässä kaksi henkilöä, 80–89 -vuotiaita kaksi henkilöä ja 90–99 -vuotiaita myöskin kaksi henkilöä. Osallistujien keskimääräinen ikä oli siis noin 80–89 vuotta. (Tämä jakauma ei muuttunut loppukyselyssä, vaikka siihen vastasi enää viisi henkilöä yhden osallistujan jäätyä pois ryhmästä.) Ryhmään osallistujat olivat siis syntyneet aikaisintaan vuonna 1917 ja viimeistään vuonna 1947. Tämä tarkoittaa sitä, että he ovat kaikki eläneet itsenäistyneessä Suomessa, eläneet sota-aikana, tai ainakin sitä kiinteästi seuranneena aikana, nähneet muuttoliikkeen maalta kaupunkiin, sekä kokeneet monet muut muutokset kirjeiden vaihtumisen puheluihin ja itse tehtyjen vaatteiden vaihtumisen kaupasta ostettuihin.

Kaikki ryhmään osallistujat olivat parisuhdetilanteeltaan leskiä. Yksi vastaaja pohti alkukyselyssä olevansa naimaton, mutta loppukyselyssä hän määritteli itsensä leskeksi. Tämä ei johtunut siitä, että puoliso olisi kuollut tarinatyöpajan aikana, vaan yksinkertaisesti termien ymmärtämisestä. Joillekin avopuolison kuolema ei tarkoita varsinaisesti leskeytymistä, sillä pari ei ole ollut naimisissa. Tässä tutkimuksessa tilanteet kuitenkin katsotaan toisiaan vastaaviksi: pariskunta on asunut yhdessä, ja sitten toinen heistä on nukkunut pois ja toinen jäänyt elämään yksin. Ryhmä oli siis parisuhdetilanteeltaan hyvin homogeeninen. Tämä kenties helpotti puolison menettämiseen liittyvien muistojen jakamista ryhmässä.

Ryhmään osallistujista puolet oli harrastanut kirjoittamista aiemminkin. Tai oikeammin muotoillen, puolet osallistujista oli harrastanut kirjoittamista muuten kuin arkikäytössä. Muutama alkukyselyyn vastaaja huomautti, että oli aikaisemmin kirjoittanut esimerkiksi kirjeitä ja työhakemuksia, jotka toki ovat myöskin kirjoittamista ja myös elämäkerrallista kirjoittamista. Työhakemuksessa tulee useinkin käsiteltyä elämänvaiheitaan: asuinpaikkakuntia, työtehtäviä ja omaa oppimista. Itsetarkoitettuihin muistoista kirjoittamista, kuten päiväkirjan ja muistoista kertovia runojen kirjoittamista, oli harrastanut aiemmin kaksi osallistujaa. Kaikki kirjoittamista harrastaneet olivat kirjoittaneet tekstejä itsenäisesti, eivät

ohjatusti ryhmässä. Tässä mielessä kaikki ryhmään osallistujat olivat samalla osaamistasolla, joskin osalla oli enemmän kokemusta itsen ilmaisemisesta kirjoittamalla kuin toisilla.

Muuten ryhmään osallistuvien arkielämä oli alkukyselyn mukaan melko toimeliasta. Neljä kuudesta osallistui muihin harrasteryhmiin ainakin kerran kuukaudessa ja kaikki tekivät kotitöitä ainakin joka viikko. Ystäviään ja/tai sukulaisiaan tapasi ainakin kuukausittain neljä kuudesta. Kuitenkin kolmannes ryhmäläisistä ei siis harrastanut muita ryhmiä edes kertaa kuukaudessa, ja samoin kolmannes ryhmäläisistä tapasi ystäviään ja/tai sukulaisiaan harvemmin kuin kuukausittain. Nämä eivät kuitenkaan välttämättä liittyneet toisiinsa. Vastaaja, joka kertoi käyneensä harvemmin harrastamassa, tapasi kuitenkin ystäviään ja/tai sukulaisiaan ainakin kuukausittain, ja samoin vastaaja, joka tapasi harvemmin ystäviään ja/tai sukulaisiaan, osallistui kuitenkin harrastuksiin joka viikko. Vain yksi vastaaja vastasi sekä harrastuksia että ystävien ja/tai sukulaisien tapaamista koskeviin kysymyksiin harvemmin, mutta hän puolestaan teki kotitöitä joka viikko. Kaiken kaikkiaan ryhmäläiset olivat siis melko aktiivisia ETT:n alkaessa.

Elämäkerralliseen tarinatyöpajaan osallistujat arvioivat olevansa elämäänsä melko tyytyväisiä. Yksi alkukyselyyn vastaaja kertoi olevansa erittäin tyytyväinen, ja yksi vastaaja kertoi olevansa vain vähän tyytyväinen elämäänsä. Suurin osa, siis kaikki muut, kertoivat olevansa melko tyytyväisiä elämäänsä sillä hetkellä. Tämä jakauma ei juurikaan muuttunut loppukyselyssä, jossa asiaa tiedusteltiin uudelleen. Edelleen enemmistö oli melko tyytyväisiä elämäänsä sillä hetkellä. Selvästikään omien muistojen kirjoittaminen ja niistä kertominen ei ainakaan pelkästään riitä elämäntyytyväisyyden lisäämiseen, tai ainakaan se ei näy näin yksinkertaisella mittauksella.

4.2 Suunnitelmien toteutuminen: elämäkerrallisen tarinatyöpajan kulku

ETT:n ohjaajana kirjoitin ryhmän tapaamisista tutkimuspäiväkirjaa, johon kirjasin paitsi suullisesti kerrottuja tarinoita, myös ryhmän tunnelmia, kulkua ja osallistujien kommentteja muiden kirjoituksiin. Työpajan päätyttyä sen kehitystä on voinut helpommin hahmottaa erityisesti tämän päiväkirjan avulla. Siinä näkyvät niin ryhmäläisten omat ehdotukset ryhmän

tapaamisten kulun suhteen kuin tapaamisten keskustelujen linjat. Päiväkirjasta myös näkyy, kuinka ryhmän dynamiikka kenties muuttui kahden kuukauden kuluessa.

ETT:n aikataulullinen rakenne toteutui suunnitelmien mukaisesti. Tapaamisia pidettiin kahdeksan kappaletta, yksi kerran viikossa. Tapaamisten aika pysyi noin tunnissa. Tapaamisten osallistujamäärä pysyi tasaisena koko työpajan ajan. Myös tarinoiden kirjoittaminen, lukeminen ja kertominen ryhmässä toteutuivat. Sen sijaan tapaamisten rakennetta muutettiin jonkin verran neljän tapaamisen jälkeen, siis työpajan puolivälissä. Seuraavassa kerron päiväkirjan muistiinpanojen avulla tapaamisten ja koko työpajan toteutumisesta.

Ensimmäiseen ETT:n tapaamiseen liittyi paljon valmistelua ja suunnittelua. Ohjaajana jännitin kaikenlaista ohjauksen onnistumisesta ryhmän mielenkiinnon säilymiseen ja siihen, antaisivatko osallistujat minun lainata kirjoituksiaan muistiinkirjoittamista ja tutkimusta varten. Todellisuudessa ryhmään osallistujat olivat erittäin ymmärtäväisiä ja auttavaisia tiedonkeruun ja opinnäytetyön suhteen. He halusivat selvästi osallistua ja jopa huolehtivat siitä, että ryhmästä olisi hyötyä tutkimukselle. (TP, 18.1.2017.)

Ryhmän aluksi siihen osallistui ensimmäisessä tapaamisessa viisi osallistujaa: Taimi, Helmi, Lauri, Lempi ja Hilikka¹⁹. Yksi osallistuja, Maija, tuli vasta noin puolivälissä tapaamista. Olin suunnitellut ensimmäisen tapaamisen kulkua tarkasti, kuten Greenbaum (2000, 85–87) kehottaa. Ensimmäisellä kerralla piti esimerkiksi ehtiä kirjoittaa jokaisen osallistujan kanssa suostumuslomakkeet. Lisäksi halusin käydä läpi koko ETT:n aikataulurakenteen, jotta osallistujille tulisi kuva työpajan kokonaisuudesta ja tarkoituksesta. Erityisesti itse kirjoittamaan pääseminen oli myös mielessäni. (TP, 18.1.2017.)

Tapaamisen aluksi esittelin itseni ja kerroin myös tutkimuksestani ja sen tarkoituksesta vielä tarkemmin. Tarkkoja tutkimuskysymyksiä sen sijaan en kertonut. Se olisi voinut vaikuttaa osallistujien tuottamaan aineistoon, ja lisäksi monet tutkimuskysymykseni hakivat vielä

¹⁹ Osallistujien nimet on muutettu anonymiteetin säilyttämiseksi. Tutkimuksessa haluttiin käyttää mieluummin nimiä kuin epämääräisiä viittauksia, kuten osallistuja "A". Tämän toivotaan tuovan paremmin esille ETT:n tapaamisten luonteen ja ryhmädynamiikan toimimisen.

lopullista muotoaan. Tämän jälkeen esittelin aikataulustani tekemäni monisteen, ja jaoin sen myös kaikille osallistujille. He olivat kiinnostuneita työpajan sisällöstä, ja he ottivat myös vakavasti aikataulussa esitetyt, jokaiselle kerralle kaavoitetut aihealueet. Tämä tinkimätön suhtautuminen tarinoiden osumiseen tietyille aikavälille alkoi joustaa vasta muutaman tapaamisen jälkeen. Se osoittaa, että osallistujat olivat sitoutuneet ETT:n aikatauluun ja sen noudattamiseen. (TP, 18.1.2017.)

Aikataulua esiteltäessä moni ryhmäläinen huomasi ensimmäiseksi kerraksi tarkoitetun suostumuslomakkeen kirjoittamisen. Ryhmäläiset olivat kiinnostuneita kuulemaan, mitä suostumuslomake oikeastaan sisälsi. Esittelin suostumuslomakkeen, että asia ei jäisi vaivaamaan ketään tunnin ajaksi. Varsinaisesti lomakkeet allekirjoitettiin tapaamisen päätteeksi. Alkukyselyn täyttäminen sujui ongelmitta. Ensimmäisen kirjoituksen aiheena olivat varhaisimmat muistot. Moni ryhmäläinen pohti, että ei muistanut oikein mitään. Viiteikänä ollut 0–3 ikävuotta varmasti häiritsi muistelua, sillä varhaisimpien muistojen ajoittaminen voi olla hankalaa. Olin varautunut tähän, ja kehotin osallistujia kirjoittamaan iästä huolimatta omasta varhaisimmasta muistostaan ja lähestymään aihetta vaikkapa oman perheen ja kodin kautta. Kirjoittamisaikaa oli vain runsas kymmenen minuuttia, sillä tapaaminen alkoi olla jo puolivälissä. (TP, 18.1.2017.)

Kun kaikki olivat ehtineet kirjoittaa lyhyen tekstin, aloitettiin lukukierros. Jokainen osallistuja sai lukea oman tarinansa ääneen. Tässä ensimmäisessä tapaamisissa keskusteleminen ei oikein päässyt alkuun. Ryhmäläiset eivät ehkä uskaltaneet aloittaa keskustelua, tai ehkä jo kirjoitusten lukeminen vähän jännitti. Lisäksi keskustelulle ei ollut niin paljon aikaa kuin seuraavissa tapaamisissa. Pyrin kuitenkin sanomaan ainakin jotakin jokaiseen tarinaan, jotta keskustelulle seuraavilla kerroilla olisi matalampi kynnyks. Tässä kirjoitusten lukuvaiheessa oli päästy jo melko syvälle tunnelmaan, ainakin itsestäni tuntui siltä. Sen huomasi, kun Maija tuli myöhässä tapaamiseen ja tavallaan keskeytti tarinankerronnan. Se oli kuin äkkiä olisi palannut tarinoiden maailmasta maan pinnalle. Tästä kuitenkin selvittiin äkkiä ja palattiin itse asiaan. (TP, 18.1.12017.)

Kaikkiaan ETT:n ryhmän tunnelma oli alusta asti hyvä ja ystävällinen ja myös huumoria viljeltiin alusta saakka. Esimerkiksi, kun ensimmäisen tapaamisen päätteeksi kirjoitettiin

suostumuslomakkeita, yksi osallistuja vitsaili, että tässä kerätään allekirjoituksia vekseleihin. Tämä vaikutti lupaavalta alulta, koska huumori toi ryhmään rentoutta ja tuttavallisempaa tunnelmaa. Tämä, ja surullistenkin muistojen jakaminen heti ensimmäisestä tapaamisesta lähtien, toivat läpi koko työpajan ryhmän tunnelman avoimemmaksi ja luottamuksellisemmaksi. (TP, 18.1.2017.)

Toinen tapaaminen alkoi innostavissa tunnelmissa, sillä kun tulin paikalle, oli muutama osallistuja jo odottamassa työpajan alkamista. He kertoivat tullessa ajoissa, koska olivat niin innoissaan ryhmästä. Oli kannustavaa saada positiivista palautetta jo aivan työpajan aluksi. Osallistujat olivat jopa niin innokkaita, että oli hieman vaikeuksia saada varsinainen työpaja alkamaan ajoissa. Muuten tapaaminen kulki pitkälti samoja latuja kuin ensimmäinenkin. Aluksi kerroin tapaamisen aiheista ja täytettiin työpajaa varten tekemäni aikajanamoniste työpajan tueksi. Sitten kirjoitettiin lapsuuteen ennen koulun alkamista (viiteikä 3–6 vuotta) liittyneistä muistoista, luettiin tekstit ja keskusteltiin niistä. (TP, 25.1.2017.)

Tuossa tapaamisessa oli jonkin verran vaikeuksia. En ollut kirjoittanut aikajanamonisteeseen sen käyttöohjeita. Sen sijaan kerroin sen täyttämistä suullisesti. Vaikutti siltä, että monilla osallistujilla oli vaikeuksia ymmärtää, miten ja miksi aikajanamonistetta täytettiin. Tämä johtui varmaankin osin siitä, että olin edelleen jännittynyt ryhmän vetämisestä, enkä ehkä osannut selittää tehtävää niin selkeästi kuin olin suunnitellut. Tämän vuoksi päätin, että jatkossa kirjoittaisin aina muihin mahdollisiin monisteisiin ja tehtäviin selostukset kirjallisina. (TP, 25.1.2017.)

Aikajanan tehtävänä oli selkeyttää osallistujille heidän elämänsä käännekohtia ja tärkeitä tapahtumia. Niiden kirjaaminen aikajanalalle voisi selkeyttää elämäntapahtumien kulkua ja toimia myös muistojen väliaikaisena säilytyspaikkana. Tämä ajatus tuli siitä, että saattaa käydä niin, että yhtenä päivänä tulee mieleen jokin muisto vaikkapa lapsuudesta. Parin päivän päästä muisto saattaa kuitenkin haihtua mielestä, ja jos se on kirjoitettu muistiin edes lyhyesti, se on helpompi ottaa taas esille. Aikajanaa ei ollut tarkoitettu tutkimuksen aineistoksi, vaan vain osallistujien omaksi avuksi, joten sitä ei tässä käsitellä enempää.

Varsinaisen kirjoitusosion aluksi moni ryhmäläinen jälleen arveli aluksi, ettei muista kyseisestä ajasta mitään, mutta kun jonkin aikaa pohdittiin, niin kaikille löytyi jotain kirjoitettavaa. Kirjoitusten lukukierroksen aloitti Taimi samoin kuin ensimmäiselläkin kerralla. Tällä kertaa keskustelua kirjoituksista syntyi jo runsaasti enemmän kuin aikaisemmin. Useat osallistujien kirjoittamat tarinat herättivät muistoja ja ajatuksia myös muissa, ja he myös kertoivat niistä. Esimerkiksi Hilkan tarinassa vilahtavat kerjäläiset toivat myös muilla osallistujilla mieleen monet kulkumiehet ja myös huutolaislapset. Lempi oli tuonut mukanaan muutamia valokuvia tuolta ajalta, ja antoi kaikkien ryhmäläisten katsella niitä. Tämä kertoi mielestäni jo jonkinlaisen luottamuksen syntymisestä ryhmäläisiä kohtaan, varsinkin kun kuvat esittivät Lempin läheisten hautajaisia. (TP, 25.1.2017.)

Nämä ensimmäiset kaksi tapaamista muodostivat pohjan ETT:n tapaamisten kululle. Näissä tutustuttiin ryhmäläisiin ja varmaankin myös minuun ohjaajana. Myös melko vakituiset istumapaikat huoneessa ja tarinoiden lukukierroksen järjestys pysyivät näiden ensimmäisten tapaamisten jälkeen melko muuttumattomana koko työpajan ajan. Samoin työjärjestys (aluksi mahdollisesti ohjaajan työnjakoa ja kirjoittamishetki, sen jälkeen tarinoiden lukeminen ja niistä keskusteleminen) vakiintui jo ensimmäisten tapaamisten pohjalta vakituisen muotoonsa. Seuraavissa tapaamisissa tapahtuneet ja tehdyt muutokset eivät näitä enää juurikaan muuttaneet. Sen sijaan ryhmän kanssakäyminen syveni seuraavien tapaamisten myötä. (TP.)

Seuraavissa neljässä ETT:n tapaamisessa muistoista tarinoitiin muutamien tukipylväiden avulla. Kolmannessa tapaamisessa muistot koetettiin pukea runon muotoon ja neljännessä tapaamisessa kirjeen. Runomuodon esittelyä varten toin tekemäni monisteen jokaiselle osallistujalle runon kirjoittamisesta. Siinä kerrottiin esimerkiksi runolle tyypillisistä piirteistä ja myös siitä, kuinka muisto voidaan muuttaa proosamaisesta tekstistä runomaiseen muotoon. Kirjettä varten ei vastaavaa monistetta ollut, sillä aikaisemmissa tapaamisissa oli tullut esille, että kirjeen kirjoittaminen oli tuttua ryhmäläisille. Viidennessä tapaamisessa muistoista tarinoitiin erityisesti valokuvien pohjalta, kuudennessa taas jonkin esineen herättämistä muistoista.

Muutoin nämä ETT:n keskivaiheen tapaamiset noudattelivat ensimmäisissä tapaamisissa muotoutuneita käytäntöjä. Jokaisen tapaamisen myötä keskustelu kävi runsaammaksi ja ohjaajan rooli pienemmäksi. Aluksi keskustelua joutui enemmän herättelemään ja kysymään, onko muilla kuin tarinan lukijalla vastaavia muistoja tai kokemuksia. Pian kuitenkin ryhmäläiset alkoivat tehdä näitä aloitteita itse. He kysyivät tarinan kertojalta tarkennuksia tai kertoivat omia kokemuksiaan asiaan liittyen. Yleistä oli myös se, että kerrotun muiston pohjalta muilla heräsi muihin samankaltaisiin asioihin liittyviä muistoja. Niin keskustelu saattoi edetä esimerkiksi typpitehtaan räjähdyksestä 1960-luvulla pommituksiin sota-aikana ja rakennustyöstä Norjassa vaatekaupan pomoihin Suomessa. (TP, 15.2.2017.)

Myös kirjoittaminen ja asioiden muistaminen useimmille vaikutti helpottuvan kerta kerralta. Tarinoiden pituus kasvoi ensimmäisen neljän tapaamisen aikana. Osin tämä varmasti johtui kirjoitusajan pitenemisestä. Kun tapaamisen edetessä tarvittiin vähemmän ohjeita ja muistelua, kirjoittamiseen jäi enemmän aikaa. Lisäksi mitä lähemmäksi nykyhetkeä muistoissa tultiin, sitä enemmän, helpommin ja selkeämmin muistot olivat mielessä kenties saatavilla. Lempi kertoi neljännessä tapaamisessa, että muistoja oli aivan alkanut pulputa mieleen. (TP, 8.2.2017.)

Toisinaan osallistujat olivat myös etukäteen pohtineet, mitä kirjoittaisivat tapaamisessa. Ja toisinaan tämä suunnitelma myös muuttui, kun jokin muu kirjoitusaihe tulikin mieleen tapaamisen aikana. Esimerkiksi neljännessä tapaamisessa Taimi kertoi suunnitelleensa samana aamuna kirjoituksensa aiheita. Hän oli jopa keskustellut tapaamisesta erään tuttavansa kanssa, ja tämäkin oli kannustanut häntä kirjoittamaan siitä aiheesta. Työpajan alkaessa Taimi oli kuitenkin muuttanut mieltään ja kirjoittanut toisesta aiheesta. (TP, 8.2.2017.)

Melkein ETT:n alusta alkaen monet osallistujat harmittelivat, kuinka vähän aikaa tapaamisissa oli kirjoittaa omaa tekstiä. He halusivat ehtiä pohtimaan ja suunnittelemaan tekstejään pidempään, kuin tapaamisissa oli mahdollista. (TP, 1.2.2017.) Tämä ehdotus ei vastannut ETT:aa varten tehtyä suunnitelmaa, mutta toisaalta järjestely ilmeisesti palvelisi osallistujia paremmin ja jättäisi entistä enemmän aikaa tarinoiden lukemiselle ja keskustelulle tapaamisissa. Neljännellä kerralla sitten ehdotin, että seuraavaksi kerraksi

kokeiltaisiiin kotona kirjoittamista (TP, 8.2.2017). Näin viidennestä kerrasta alkaen ETT:n osallistujat kirjoittivat kotona tekstii, ja tapaamisissa ne luettiin ja niistä keskusteltiin (TP, 15.2.2017). Jokainen osallistuja sai kirjoittaa viikon aikana kotonaan jonkin tekstin seuraavaan tapaamiseen ja itse tapaamisissa sitten vain luettiin tekstejä ja keskusteltiin niistä. Tämä onnistui hyvin, ja siksi käytäntöä jatkettiin työpajan loppuun asti. Tämä käytäntö antoi tapaamisille rennomman ilmapiirin, kun kenenkään ei tarvinnut jännittää, ehtisikö kirjoittaa kaiken, mitä halusi. Lisäksi päästiin paremmin keskittymään keskusteluun, kun aika ei loppunut kesken.

Yksi osallistuja ei innostunut kirjoittamisesta juuri ollenkaan. Ensimmäisissä tapaamisissa hän kirjoitti lyhyitä tekstejä, mutta loppua kohden hän ei kirjoittanut enää ollenkaan. Tämä ei kuitenkaan varsinaisesti haitannut työpajan toimintaa, sillä henkilö kuitenkin osallistui työpajaan innokkaasti, keskusteli muiden tarinoista ja kertoi suullisesti oman elämänsä tapahtumista. Aluksi kannustin häntä kirjoittamaan, mutta kun siitä ei vaikuttanut olevan hyötyä, en jatkanut painostamista. Kerran yksi toinenkin osallistuja ei ollut ehtinyt kirjoittaa tekstiä tapaamiseen, joten hänkin kertoi tarinansa suullisesti ryhmässä. Eräs toinen osallistuja joutui olemaan poissa yhdestä tapaamisesta, mutta toi seuraavalle kerralle edellisen kerran aihetta käsittelevän tekstin. (TP, 8.3.2017.)

Tarinatyöpajan ryhmän ilmapiiri oli kannustava ja rehellinen. Vaikutti siltä, että osallistujat kertoivat elämänsä tapahtumista suoraan, myös niistä jotka olivat surullisia ja kipeitäkin. Tapaamisissa muut ryhmäläiset kannustivat toisiaan lukemaan tekstinsä ja kertomaan muistoistaan. Toisaalta eriäviäkiään mielipiteitä ei piiloteltu, vaan niistä puhuttiin suoraan. Esimerkiksi puolison menettämisen kokemuksen suhteen oltiin erimielisiä sen mukaan, tapahtuiko menetys eron vai puolison kuoleman vuoksi. Ryhmässä toimi ilmapiiri, jossa erilaiset mielipiteet hyväksytään, vaikka ne ovatkin ristiriidassa omien mielipiteiden kanssa.

Huumori oli tärkeä elementti ryhmän tapaamisissa. Jo ensimmäisestä tapaamisesta lähtien tapaamisia ryydittivät humoristiset lausahdukset ja huumorin sävyttämät tarinat. Kolmannessa tapaamisessa, jossa kirjoitettiin runoa ja joka sattui vieläpä osumaan lähelle Runebergin päivää, Taimi totesi minun puhuvan kuin Runeberg. Olin ilmeisesti puhunut

paljon tapaamisen aluksi. Viidennessä tapaamisessa huumori sävytti myös yhden osallistujan valokuvien ottamista (TP, 15.2.2017).

Ryhmässä huomasi muiden ryhmäläisten tärkeyden samankaltaisten muistojen ja tapahtumien peilaajina. Monet tarinat, jotka liittyivät esimerkiksi sota-aikaan tai nykyhetkeen, olivat sellaisia, ettei itselläni ole niihin henkilökohtaista vertailukohtaa. Kuinka keskustella lasten rippikoulusta tai puolison kuolemasta keski-iässä kun itselläni ei vielä ole lapsia, enkä ole joutunut menettämään pitkäaikaista elämänkumppania? Toki tarinoihin voi samaistua samantapaisten kokemusten avulla, mutta ne eivät kuitenkaan ole sama asia kuin jos todella olisi käynyt läpi saman asian. Toisaalta, kuinka hyvin koskaan voi tietää toisen kokemusta, vaikka se olisi kuinka samankaltainen? Jokaisen yksilöllinen kokemusmaailma on lopulta aina muiden tavoittamattomissa. Joka tapauksessa muut ETT:n ryhmäläiset pystyivät keskustelemaan joistakin elämäntapahtumistaan kenties runsaammin ja syvemmin juuri muiden osallistujien avulla.

Työpajaan osallistujat kyselivät rohkeasti toisilta, ja myös minulta tarinoihin liittyvistä asioista. Ryhmässä oltiin kiinnostuneita tietämään esimerkiksi että, tiesinkö mikä on pannumyssy ja heteka. Itse taas kyselin tarinoihin liittyen joko tarinan kertojalta jatkokysymyksiä tai muulta ryhmältä samankaltaisista kokemuksista.

Näiden ETT:n keskivaiheen tapaamisten myötä ryhmän ilmapiiri vaikutti muuttuvan tiiviimmäksi ja keskustelelevammaksi. Samalla ryhmän varsinainen ohjaaminen kävi helpoksi, sillä ryhmäläiset noudattelivat ensimmäisissä tapaamisissa pohjustettua tapaamisten kulkua ja olivat itse innokkaita kuulemaan toistensa tarinoita. Vain harvoin tarvittiin keskustelun herättelyä tai varsinaista puheenvuorojen jakamista. Aluksi olisin voinut olla puheenvuorojen suhteen tiukempi, mutta jo ETT:n puolivälissä vaikutti siltä, että puheenvuorot jakoutuivat melko tasaisesti, vaikka toki toiset olivat luonteeltaan puheliaampia kuin toiset.

Seitsemännessä ja kahdeksannessa tapaamisessa keskustelunaiheita olisi riittänyt pidempiinkin tapaamisiin. Koko työpaja tuntui itsestäni menneen todella äkkiä. Tutkimuspäiväkirjassa huomioin viimeisestä tapaamisesta, että ryhmän tunnelma on

rentoutunut paljon. Viimeisissä tapaamisissa osallistujat kertoivat enemmän tunteistakin, eivät vain tapahtumista. Ehkä tämä johtui siitäkin, että tuoreimmat muistot olivat selkeimpinä mielissä kuin varhaisimmat muistot ja niihin liittyvät tunteet. (TP, 8.3.2017.)

Osallistujat olivat innokkaasti ja ahkerasti mukana. Vaikutti myös siltä, että ryhmäläisten luottamus toisiaan ja minua kohtaan oli kasvanut. Ensimmäisistä tapaamisista saakka Taimi oli aloittanut tarinoiden lukukierrokset. Olin ajatellut, että se johtui hänen rohkeudestaan. Seitsemännessä tapaamisessa hän kuitenkin kertoi, että halusi aina aloittaa tarinoiden lukemisen, koska hän jännitti sitä kovasti. Kun heti ensimmäisenä sai kertoa oman tarinansa, jännitys loppui ja loppu tapaamisen saattoi osallistua rennommin. Oli hienoa kuulla, että työpajan loppua kohden Taimi myös rohkaistui kertomaan asiasta.

Varsinkin näissä viimeisissä tapaamisissa keskustelun kulkeminen aiheesta toiseen oli kiintoisaa. Seitsemännellä tapaamisella Hilikka kertoi tarinassaan eläkkeellä harrastamistaan ryhmistä, kuten tanhu-ryhmästä. Tarinan jälkeen hän myös kertoi, että innostui harrastusryhmistä ja järjestöistä jo nuorempana osallistuessaan maatalouskerhon toimintaan. Kun Hilikka totesi löytäneensä silloin aiemmin samanhenkisempää seuraa juuri maatalouskerhosta verrattuna marttoihin, Taimi innostuu kertomaan omasta martha-harrastuksestaan. Taimin kerrottua esimerkiksi leipomisesta martoissa, muistuu Laurille mieleen sukulaistyttönsä leipomaan opetteleminen. Tämän jälkeen keskustelu kääntyykin talouskouluun, jota moni osallistuja on käynyt nuorena, sekä käsitöiden opetteluun koulussa. Näin keskustelun kaari kulki eläkeiän harrastamismuistoista nuoruuden ja lapsuuden oppimiskokemuksiin.

Kahdeksanteen tapaamiseen menin haikeissa tunnelmissa. Viimeinen tapaaminen oli hieman erilainen, sillä saimme palvelukodin puolesta pullakahvit, minäkin olin leiponut, ja kattaukseen kuului myös naistenpäiväruusu. Kaiken kaikkiaan viimeisessä tapaamisessa oli näin juhlan tuntua. Moni ryhmäläinen vaikutti ilahtuvan tullessaan paikalle. Lauri jopa hämmästeli hymyssä suin, oliko tullut oikeaan paikkaan. Tutkimuspäiväkirjaan olen kirjannut hänen sanoneen: ”Luulin, että tämä oli ihan vapaaehtoista toimintaa, mutta tästähän saa palkkaakin!” Varsinaisestihan työpajaan osallistumisesta ei saanut muuta palkkiota, kuin sen ilon ja hyödyn mitä itse työpajan toiminnasta sai.

”Työtäkin” tehtiin viimeisessä tapaamisessa. Jo perinteiseen tapaan viikon aikana elämästään kirjoittaneet lukivat tekstinsä ääneen ja ne, jotka eivät olleet, saivat kertoa suullisesti. Lopuksi tapaamisessa täytettiin loppukysely. Olin tehnyt siitä enemmän palautepainotteisen, joten sitä kautta osallistujat saivat kertoa kokemuksistaan ryhmässä. Varmaankin myös suullinen keskustelu ryhmään osallistumisesta olisi ollut antoisa, mutta aika olisi käynyt niukaksi. Tapaaminen päättyi halaus-kierrokseen ja molemminpuolisiin kiitoksiin. Muutamat olivat jo aiemmissa tapaamisissa kiittäneet minua ryhmän pitämisestä. Olin aina yhtä ilahtunut ja hämmentynyt tästä, sillä minusta kiitosten kuului kulkea juuri toiseen suuntaan, minulta heille.

4.3 Uusia näkökulmia ja enemmän muistoja: osallistujien palaute

Ryhmän viimeisellä tapaamisella osallistujia pyydettiin täyttämään loppukysely. Tämän kyselyn erityisenä teemana oli kerätä osallistujien mielikuvia työpajaan osallistumisesta. Näitä kysymyksiä käsiteltiin kyselyn viimeisessä osiossa neljän kysymyksen avulla. Ylipäänsä vaikutti siltä, että ryhmässä viihdyttiin, mutta myös muutamia asioita olisi voinut olla toisin. Loppukyselyyn vastasi viisi osallistujaa, siis kaikki, jotka olivat jatkaneet työpajaan osallistumista alusta loppuun asti.

Ensimmäisessä kysymyksessä pyydettiin vastaajaa kertomaan, oliko tarinatyöpaja vastannut hänen odotuksiaan. Kolme vastasi ”kyllä” ja loput kaksi ”osittain”. Kaksi ”kyllä” vastanneista ja yksi ”osittain” vastanneista tarkensi vastaustaan annettuun tilaan. Yksi kertoi yllättyneensä siitä, kuinka mielenkiintoisia muiden ryhmään osallistuvien tarinat olivat. Toinen taas kertoi yllättyneensä siitä, että hänelle oli ehdotettu työpajaan osallistumista. Kolmas kertoi jääneensä kaipaamaan lisää opastusta. Tällä tarkoitetaan ilmeisesti kirjoitusohjeita. Ryhmässä oli osallistujia, jotka olivat aiemminkin harrastaneet kirjoittamista, joten heille olisi varmaankin ollut mielenkiintoista saada enemmän konkreettista opetusta kirjoitustekniikkaan. Elämäkerrallisen tarinatyöpajan tavoitteet olivat kuitenkin toisenlaiset: ei niinkään kirjoittamisenopettamista kuin siihen rohkaisua.

Toisessa kysymyksessä tiedusteltiin, oliko vastaajan kiinnostus elämäkerralliseen kirjoittamiseen noussut ryhmän aikana. Vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että kiinnostus säilyi suurimmaksi osaksi ennallaan. Ne, jotka olivat olleet innostuneita jo ennen ryhmään osallistumista, olivat sitä edelleen, kun taas ne, jotka eivät olleet innostuneita, eivät olleet sitä vielääkään. Kaksi vastaajaa vastasi alkaneensa työpajan aikana kirjoittaa elämäkerrallisia tekstejä, tosin toinen heistä lisäsi kirjoittaneensa niitä jo aikaisemminkin. Kukaan ei ajatellut aikovansa aloittaa tekstien kirjoittamisen tulevaisuudessa, ja yksi vastasi, ettei ollut innostunut kirjoittamisesta ollenkaan. Kuitenkin ainakin yksi vastaaja vastasi siis työpajan aikana innostuneensa kirjoittamisesta, ja se on tällä ryhmäkoolla jo yksi viidestä. Lisäksi, jos ajatellaan joukkoa, joka ei ollut aikaisemmin kirjoittanut tekstejä, lukema on jo yksi kahdesta.

Kaikki loppukyselyyn vastaajat kokivat saaneena ETT:n kautta jotakin uutta muistoihinsa. Kukaan vastaajista ei valinnut vaihtoehtoa ”Ei tuonut mitään uutta”. Kaikki siis vastasivat, että työpaja toi jotakin uutta omiin muistoihin. Tässä kolmannessa kysymyksessä oli annettu kolme vaihtoehtoa ”kyllä” -vastauksen alle. Neljä vastaaja rasti vaihtoehdon ”...muistin asioita, jotka luulin unohtaneeni.” Lisäksi kolme vastaajaa valitsi vaihtoehdon ”...sain uusia näkökulmia muistoihini.” Kaksi vastaajaa rasti siis molemmat vaihtoehdot. ”...[J]otain muuta, mitä” -vaihtoehtoa ei valinnut kukaan. Tämän perusteella voidaan huomata, että Elämäkerrallinen tarinatyöpaja auttoi osallistujia muistamaan muuten unohtuneita muistoja. Sen kautta saatiin uusia näkökulmia muistoihin.

Palaute-osion neljäs kysymys oli kyselyn ainoa varsinainen avoin kysymys. Tähän oli vastannut neljä viidestä vastaajasta. Kirjoituksissa esille tulleista asioista saattoi erottaa kolme teemaa: ETT:an liittyvät asiat, ryhmäläisiin liittyvät asiat ja muisteluun liittyvät asiat. Tarinatyöpajasta todettiin, että tapaamiset olivat olleet mukavia, ohjajaa kiitettiin ja toivottiin lisää kirjoitusohjeita. Muista ryhmäläisistä pidettiin kovasti, ja palautteessa se näkyi niin, että muihin ryhmäläisiin tutustumista kiitettiin, heidän muistoistaan oltiin kiinnostuneita, ja yksi vastaaja mainitsi jopa, että ryhmää tulee ikävä. Muistelun mainittiin olleen mukavaa, ja myös toisten muistojen kuunteleminen oli ollut antoisaa.

Yksi vastaaja, jonka tekstissä kiteytyy monen muunkin ajatukset, kirjoittaa näin: ”Tapaamiset olivat erittäin mukavia jää aivan ikävä näitä kokoontumisia. On ollut mukava kuulla toisten muisteluksia elämän varrelta”. Toinen vastaaja oli myöskin huomionnut toiset osallistujat: ”Näinkin pienestä ryhmästä voi löytyä niin monenlaista tarinaa, elämänkohtaloita.” Eniten vapaassa sanassa kiitettiin juuri muita ryhmäläisiä, ja heidän kertomiaan muistoja. Ryhmämuodon valitseminen elämäntarinoiden kirjoittamisen ja kertomisen avuksi vaikuttaa siis olleen oikea ja osallistujillekin palkitseva ratkaisu verrattuna vaikkapa yksilöhaastatteluun.

4.4. Elämäkerrallinen tarinatyöpaja ja kirjallisuusterapeuttinen prosessi

Palautteen ja tutkimuspäiväkirjan pohjalta voidaan verrata ETT:n tapaamisia ja osallistujien antamaa palautetta kirjallisuusterapeuttiseen prosessiin. McCarty Hynesin ja Hynes-Berryn (1986, 49, 52–54) esittämä kirjallisuusterapeuttinen prosessi koostuu neljästä osa-alueesta: tunnistaminen, tutkiminen, vertailu sekä arvioiminen ja integraatio. ETT:n tapaamisissa voidaan nähdä tapahtuneen ainakin tunnistamista, tutkimista ja vertailua. Kun yksi osallistuja vaikkapa luki tarinan elämästään, toinen saattoi tunnistaa tästä tarinasta itselleen tutun tai tärkeän aiheen. Keskustelun aikana tunnistamisen kokenut osallistuja saattoi kertoa muistosta, jonka edellä kerrottu tarina on herättänyt ja näin tutkia sen merkitystä itselleen. Edelleen keskustelu ja erilaiset kokemukset toivat erilaisia näkemyksiä asiaan. Se, kuinka pitkälle asiaa kukin on pohtinut, tai onko sitä käytetty omassa elämässä, ei käy selväksi tutkimuksen materiaalissa.

Esimerkkinä aineistosta voidaan käyttää keskustelun kulkua ETT:n viidennessä tapaamisessa (TP, 15.2.2017). Tämä oli ensimmäinen tapaaminen, jossa osallistujat olivat kirjoittaneet tarinat itsekseen ennen tapaamiseen tuloa. Lempi oli kirjoittanut tarinan (ks. Liite 4, tarina 5D; ilmaistaan myöhempänä lyhemmin T, 5D) nuoruudestaan ja elämästään puolisonsa kanssa. Tarinassa kerrotaan myös tyypitehtaan räjähdyksestä Oulussa 1960-luvulla. Tämä tarina herätti tapaamisissa paljon keskustelua. Jokainen osallistuja muisti räjähdyksestä jotakin. Toiset olivat nähneet rikki menneitä ikkunalaseja kaupungilla, toiset taas muistivat

aiheeseen liittyviä uutisia. Hilikka *tunnisti* aiheesta kuitenkin toisenlaisen yhteyden omaan elämäänsä, nimittäin sota-ajan pommitukset.

Eryteisesti Hilikan mieleen tuli eräs ilta, jona hänen täytyi kirkaassa kuunvalossa kulkea katujen yli pommisuojaan keskellä pommitusta. Hän kertoi siitä kuvaillen kauhun tunteita ja huolta muista hänen seurassaan olleista ihmisistä. Tässä voidaan nähdä *tutkimiseen* liittyviä toimia, kun tarina muutettiin ajatuksista ja muistoista suulliseksi kerronnaksi. Hilikan täytyi hakea oikeita kuvaustapoja saadakseen muut ymmärtämään, millaista tuona iltana oli. Muut ryhmäläiset kertoivat omista muistoistaan Oulun pommituksiin liittyen. Esimerkiksi Helmi kertoi pommituksista maaseudulla ja Lempi siitä, kuinka heidän maalaiskylässään oli katseltu Ouluun meneviä pommikoneita. Näin he antoivat Hilikalle *vertailukohteita* hänen muistonsa liittyen. (TP, 15.2.2017.)

Sitä ei tässä voida arvioida, kuinka paljon tämä prosessi vaikutti Hilikkaan tai hänen elämäänsä, eli toteutuiko kirjallisuusterapeuttisen prosessin neljäs osio. ETT:n loppukyselyssä saadun palautteen perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että osallistujat arvostivat muiden kertomien tarinoiden kuulemista ja kokivat saaneensa uusia näkökulmia omiinkin muistoihinsa työpajan kautta. Kenties ETT antoi osallistujilleen ainakin kirjallisuusterapeuttiseen prosessiin tarvittavia aineksia, vaikka se ei tähän pääasiallisesti pyrkinytkään.

4.5 Tarinamateriaalin esittely

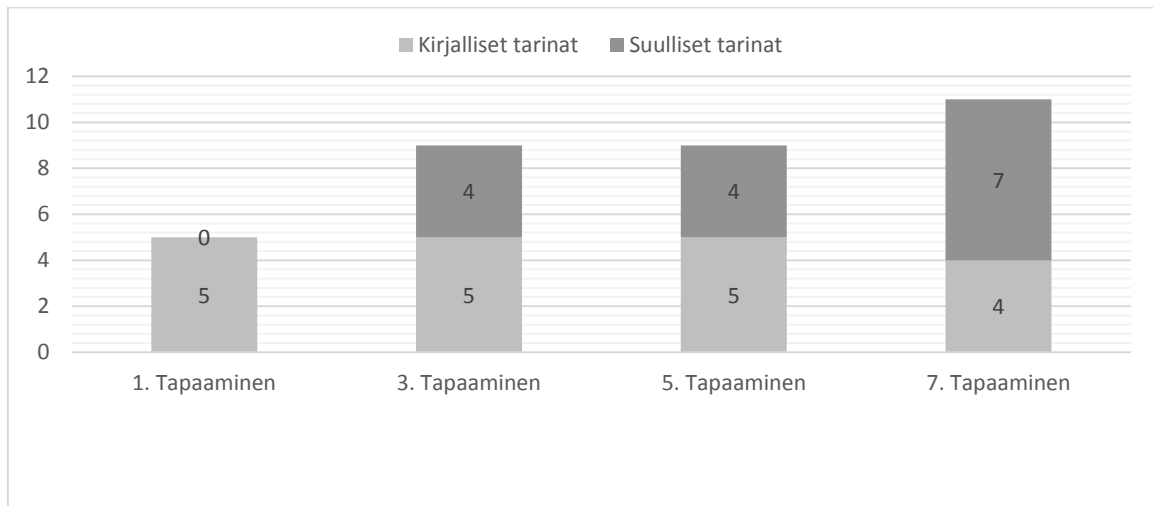
Elämäkerrallisessa tarinatyöpajassa osallistujat kirjoittivat ja lukivat tai kertoivat suullisesti elämäkerrallisia tarinoita. Ohjaaja kirjoitti ylös erityisesti keskustelua herättäneitä tai pidempiä tarinoita. Nämä ylös kirjoitetut tarinat olivat toisinaan yhden osallistujan kertomia ja toisinaan useiden osallistujien keskustelusta tiivistettyjä tarinoita. Yhteensä ETT:ssa kerättiin noin 70 tarinaa, joista muodostui tämän tutkimuksen aineisto. Tästä materiaalista

hieman yli puolet olivat osallistujien kirjoittamia ja loput heidän kertomiaan ja ohjaajan muistiin kirjoittamia tarinoita²⁰.

Tässä tarinoita käsitellään omina, yksittäisinä kokonaisuuksinaan. Niistä ei siis koottu jokaisen osallistujan omaa elämäkertaa. Tavoitteena on hahmottaa, mitkä teemat tarinoissa ovat olleet yleisiä, merkittäviä ja monesta näkökulmasta käsiteltyjä. Näin käsiteltyinä tarinat ovat melko lyhyitä, yhdestä lauseesta muutaman sivun mittaisiin teksteihin. Yhteensä tarinallista materiaalia kertyi parikymmentä sivua. Tässä ei esitellä koko aineistoa kokonaisuudessaan, siihen voi tutustua Liitteessä 5.

Ryhmän edetessä huomasin, että kirjoitetut tarinat alkoivat hyvin pian saada lisää mittaa. Tästä voisi päätellä, että kirjoittamisen harrastaminen teki sen myös luontevammaksi. Toisaalta tapaamisten loppua kohden tarinat varmasti pitenevät myös sen vuoksi, että osallistujat alkoivat kirjoittaa tarinoita kotona. Silloin heillä oli koko viikko aikaa pohtia ja kirjoittaa tarinoita, ei vain määrätty hetki tapaamisissa. Viimeisiä tapaamisia kohti myös suullinen tarinointi vaikutti lisääntyvän (ks. Kuva 2). Tähän ovat voineet vaikuttaa ryhmän rentoutuminen ja keskusteluajan piteneminen. Varmasti monet tarinat jäivät myös kirjoittamatta ylös, sillä tapaamisissa ei aina ehtinyt kirjoittaa. Tässä tutkimuksessa ei ollut aikomuksena tehdä varsinaista keskusteluanalyysiä, ja siksi tapaamisia ei nauhoitettu äänitteelle tai videolle.

²⁰ Osa suullisista tarinoista oli suoraa tai melko suoraa jatkoa kirjoitetusta ja luetusta tarinasta. Tämän vuoksi on vaikea erottaa, montako tarinoista lopulta oli täysin suullisia tai kirjallisia. Usein lukiessaan tai luettuaan tarinansa osallistujat saattoivat jatkaa kuvausta suullisesti tai muistaa jotakin lisättävää. Nämä kuvaukset toivat kirjoitettuihin tarinoihin lisää ainesta ja erityisesti kokemuksen kuvausta. Kaikista muistiin kirjoitetuista tarinoista ja niiden katkelmista vain osa valikoitui lopulliseen tarina-aineistoon, jota analysoidaan seuraavassa luvussa. Valintaan vaikuttivat esimerkiksi se, paljonko keskustelua tarinat herättivät ETT:n tapaamisessa ja kuinka kokonaisina tarinoita ne olivat.

Kuva 2. Tarinamateriaalin kertyminen ETT:n aikana

Tarinankaareltaan ETT:ssa kerrotut ja kirjoitetut tarinat olivat joko lyhyitä kuvauksia elämän tapahtumista tai jopa kokonaisten elämänvaiheiden kuvauksia. Varsinkin kirjallisissa tarinoissa saatettiin tarkastella suuria kokonaisuuksia, kun taas suullisissa tarinoissa keskityttiin pienempien kokonaisuuksien käsittelyyn. Suullisissa tarinoissa erityisesti kokemukset tulivat kenties enemmän esille kuin kirjoitetuissa tarinoissa. Materiaali koottiin ikävaiheittain, niin että jokaiselle kokoontumisella oli aiheena tietty ikäkaus. Toisinaan ryhmäläiset halusivat mieluummin kirjoittaa johonkin toiseen ajankohtaan liittyvästä muistosta, ja se oli sallittua. Jos osallistujalle tuli niin voimakkaasti mieleen jokin muisto toisesta ajasta, oli se niin merkittävä, että olisi ollut sääli jättää se kirjoittamatta ja kuulematta.

Työpajassa kirjoitetut ja kerrotut muistot toivat esille runsaasti muistojen ajankohtiin liittyviä asioita ja kuvauksia. Omana aikana esimerkiksi hevosreki ja hihankannattimet ovat olleet luonteva, itsestään selvä osa jokapäiväistä elämää, mutta asetettuna nykyisen elämän rinnalle ne vaikuttavat jopa erikoisilta. Monille nykypäivänä esimerkiksi hevosreessä istuminen on harvinainen elämys ja hihankannattimet tunnetaan etäisesti lähinnä elokuvista ja vanhoista valokuvista. Ajankuvauksista muistoissa voisi varmasti kirjoittaa kokonaisen oman tutkimuksensa. Tässä tyydytään esittelemään niitä yhtenä tarinamateriaalin ominaisuutena.

ETT:n osallistujat olivat noin 70–99 -vuotiaita. Tämä tarkoittaa, että he ovat syntyneet 1910–1940 -luvulla. Varsinkin osallistujien lapsuudesta kertovissa tarinoissa ajankuvaukset tulevat selkeinä esille, sillä ne kuvailevat kovin erilaista maailmaa kuin nykypäivän maailma. Ensimmäisen tapaamisen tarinoissa esiintyivät esimerkiksi pärekaton purkaminen (T, 1E) ja ompelukoneen päällä istuminen (T, 1D). Pärekatto kuului rakennusratkaisuihin Suomessa 1800-luvulta alkaen, mutta nykyään ne ovat harvassa. Helmin tarinassa (T, 1E) pärekattoa ollaan purkamassa ja lasten täytyy varoa nauvoja. Nykymallisen ompelukoneen päällä olisi vaikea istua, vaikka istuja olisikin lapsi kuten Lempin tarinassa (T, 1D). Sen sijaan esimerkiksi 1920-luvun Singer -tyylinen ompelukone tarkoitti käytännössä kokonaista pöytää. Sellaisen päällä Lempikin on varmaankin istunut muistossaan.

Lapsuuden muistoissa ETT:n tarinoissa kerrottiin hevosella liikkumisesta (T, 4C ja TP, 8.2.2017). Aikuisuudesta kertovissa tarinoissa taas tehdään matkoja autolla ympäri Suomea (T, 5D, 5E, 6D). Hevoset puolestaan liittyvät aikuisuudessa lasten hevosharrastuksiin (T, 5A). Nuoruuttaan muistellessaan muutamat osallistujat kertovat vapaa-aikaansa kuuluneen esimerkiksi tanssilavoilla käymisen ja pyörällä tehdyt retket sekä elokuvissa käymisen (T, 5D, 4D ja TP, 22.2.2017). Nämä kuulostavat melko samoilta harrastuksilta, kuin nykyäänkin nuorilla ihmisillä on. Tanssipaiikat ovat kenties vaihtuneet lavoilta yökerhoihin, mutta elokuvissa käyminen ja yhteiset retket kuuluvat edelleen nuorten vapaa-aikaan.

ETT:n tuottama tarinallinen aineisto kertyi varsin laajaksi ja hyvin monipuoliseksi. Siinä näkyvät niin eroavaisuudet kuin yhteydetkin nykyhetken ja menneisyyden välillä. Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin muutamia aineistossa näkyneitä osa-alueita.

5 TARINOIDEN ANALYYSI

Kerättyä tarinallista materiaalia analysoidaan tässä luvussa kolmen näkökulman kautta: kehitysvaiheiden ja narratiivisten teemojen näkökulmasta sekä elämäkerrallisiin tarinoihin liittyvien käännekohtien kautta. Ensinnäkin tarinoiden sisältöä verrataan kyseisen tarinan

ajankohtaan liittyvään kehitysvaiheeseen. Toiseksi tutkitaan koko aineiston osalta toistuvien aiheiden ja teemojen käsittelyä. Lopuksi käsitellään tarinoita, joissa kuvataan elämää muuttaneita käännekohtia.

Muistot kuvastavat mennyttä hetkeä ja tapahtumaa, ja sellaisena niitä myös tutkitaan. Muistot ovat kuitenkin myös nykyhetken kuvastajia, sillä ne kerrotaan nykyisen ajatuksen ja ymmärryksen valossa. Samakin muisto voidaan nähdä hyvin erilaisena eri elämäntilanteessa. Tässä tutkimuksessa käsitellyt tarinat liittyvät lisäksi tarinatyöpajan kontekstiin, ja poikkeavat varmaankin siten jonkin verran siitä, millaisia muistoja heräisi täysin vapaassa keskustelutilanteessa.

Tässä luvussa suulliset ja kirjalliset tarinat voi erottaa toisistaan ainakin aikamuodon perusteella, sillä kirjallisesta tekstistä puhutaan preesensissä, mutta suullisesta imperfektissä. Kirjoitettu muistelu tapahtuu tekstinä lukemisen kautta aina nykyhetkessä, mutta tapaamisessa kerrottu tieto annettiin silloin menneisyydessä. Lisäksi erotuksena ovat lähdeviitteet. Kirjoitettuihin tarinoihin viitataan nimellä Tarinat (lyhennetään tästä eteenpäin T). ETT:ssa kerätyt kirjalliset tarinat on litteroitu käsinkirjoitetuista teksteistä ja liitetty tutkimuksen loppuun (ks. Liite 4). Jokainen tarina on nimetty tapaamiskerran mukaan numeroin (1–8) ja kirjaimin (A–). Näin esimerkiksi T, 5B viittaa viidennessä tapaamisessa kirjoitettuun tarinaan, joka on litteroitu liitteisiin toisena viidennen tapaamisen tarinoista. Sen sijaan suullisesti kerrottuihin tarinoihin viitataan tutkimuspäiväkirjan kautta (lyhennetään TP) tarinan kertojan nimellä ja kyseisen tapaamisen päivämäärällä.

Ensimmäiseksi, luvussa 5.1 tarinoita tarkastellaan kehitysvaiheiden näkökulmasta. Tässä sisältö kulkee tapaamisten kanssa samaa reittiä, tosin toisinaan eri ikään liittyviä muistoja tuli esille myös aivan toisen kehitysvaiheen käsittelyssä. Luvussa 5.2, siirrytään tarkastelemaan tarkemmin tarinoiden erilaisia teemoja. Tässä edetään aiheittain, ei tapaamisten järjestyksessä. Luvussa 5.3 tarkastellaan muutamia tarinoita, joissa käännekohdat ovat selkeästi nähtävissä.

Käsiteltävään aiheeseen liittyvät tarinoiden osat esitetään joko referointina tai suorina lainauksina, jolloin lukija pääsee tarinoiden kerronnan tunnelmaan. Olen pitänyt tärkeänä

käyttää runsaasti suoraa lainausta juuri sen vuoksi, että tarinan kerronta tulisi esiin. Suoraa lainausta käytetään kuitenkin vain kirjallisessa muodossa kerätystä aineistosta, sillä suullisesta kerronnasta kirjoitettu aineisto on jo ohjaajan tulkintaa tarinasta, ei sanasta sanaan kirjoitettua.

5.1 Kehitysvaiheiden näkökulmia

Tässä luvussa käsitellään ETT:ssä tuotettuja tarinoita kehitysvaiheiden näkökulmasta. Luvussa edetään ikäkausien mukaan ja nostetaan esiin tarinoita, jotka kuuluvat käsiteltävään kehitysvaiheeseen. Näkykö tarinoissa ikävaiheisiin liittyviä kehitysvaiheita ja -tehtäviä? Kuinka ne on esitetty? Aineistossa kehitysvaiheita ja uusien taitojen oppimista on käsitelty jokaisen kehitysvaiheen kohdalla, joten ne ovat yksi aineiston kantavista aihealueista. Aineistosta ei pyritä selvittämään, onko kehitystehtäviä käyty läpi onnistuneesti vai ei.

5.1.1 Perhe ja omat taidot keskeisiä varhaislapsuudessa

Erikson ja Erikson (1997, 32–33) erottavat ihmiselämän ensimmäisiksi vaiheiksi vauvaiän, varhaislapsuuden ja leikki-iän²¹. Vauvaiässä lapselle kehittyy sensorisia kykyjä ja hänen elämänsä tärkein vaikuttaja on äiti tai äitiä vastaava huoltaja. Tässä iässä lapselle myös kehittyy perusluottamus muihin ihmisiin ja elämään. Varhaislapsuudessa puolestaan kehittyvät erityisesti lihaksisto ja tunne autonomiasta. Silloin tärkeimmät henkilöt elämässä ovat omat vanhemmat. Leikki-iässä taas kehittyvät motoriset kyvyt, ja aloitteiden tekokyky. Tärkeimmät henkilöt laajentuvat käsittämään koko oman perheen.

ETT:ssä näitä kolmea kehitysvaiheita käsiteltiin ensimmäisessä ja toisessa tapaamisessa. Ensimmäisessä tapaamisessa tarinoiden aiheena oli varhaisin muisto ja viiteikänä 0–3 vuotta. Monien varhaisimmat muistot saattoivat kuitenkin sijoittua myöhempään ikään. Ensimmäisten muistojen ikä on henkilöstä riippuva asia, eikä ihminen välttämättä myöskään hahmota tarkkaa ikää lapsuuden muistoilleen. Toisessa tapaamisessa tarinoitiin alle

²¹ Engl. infancy, early childhood, play age.

kouluikäiseen lapsuuteen liittyen, jolloin viiteikänä oli 3–6 vuotta. Tässä nämä kaksi on niputettu yhteen varhaislapsuudeksi, sillä ensimmäisten muistojen iät vaihtelivat. Lisäksi Erikson ja Erikson (1997) eivät anna viiteikiä kullekin kehitysvaiheelle. Voisi kuitenkin olettaa, että vauvaikä, varhaislapsuus ja leikki-ikä ottavat paikkansa ennen kouluikää, sillä Erikson ja Erikson (1997, 32–33) ovat erottaneet sen omaksi kehitysvaiheekseen.

Kuuteen ikävuoteen asti lapsuutta käsittelevissä tarinoissa lähes jokaisessa käsitellään ikään ja kehitysvaiheisiin kuuluvia taitoja tai niiden kehittymistä. Tarinoissa näkyvät motoriset taidot, kuten käveleminen, niaaminen ja istuminen, mutta myös psyykkisemmät kyvyt, kuten mielikuvituksen käyttäminen. Yhdessä tarinassa käsitellään lisäksi puhumaan oppimista. Erikson ja Erikson (1997, 42) näkevät, että kun lapsi ei vielä osaa kävellä, hän on erillään muista ihmisistä. Taidon opittuaan lapsi liittyy tiiviimmin muiden ihmisten joukkoon. Erikson ja Erikson korostavat edelleen, että tämä taito tuo mukanaan niin paljon itsevarmuutta, että se edistää kaikkien muidenkin taitojen kehitystä. ETT:n tarinoissa kävelyn oppimisesta kertoo Hilka (T, 1A): ”Sen tiedän että olen ollut hyvä niaamaan. Kiittämään. [--] Vuoden vanhana opin kävelemään.” Tässä tarinassa käveleminen ei niinkään ole jäänyt mieleen, mutta sen sijaan toinen motorinen kyky, niaaminen, korostuu. Hilkaa on kenties lapsena kehuttu siitä, että hän on ollut niin ”hyvä niaamaan”. Motoristen kykyjen oppiminen on tuonut saavutuksen tunteita.

Helmin tarinassa (T, 1E) näkyy kävelytaito: ”Muistan kun pärekatto oli purettu missä oli nauloja sen takia ei saanut kävellä niiden päälle ettei satu kun avojaloin olimme kesät.” Tässä tarinassa näkyy myös vanhempien läsnäolo ja merkitys. He näkyvät epäsuorasti lasta suojelevina hahmoina, jotka ovat kieltäneet kävelemästä siellä, missä lapsi saattaisi satuttaa itsensä. Selkeämmin merkityksellisenä hahmona äiti näyttäytyy Lempin tarinassa (T, 1D), jossa hän kertoo kuinka ”äitini laittoi minut istumaan ompelukoneen päälle ikkunan eteen ja käski katsoa kun hän menee [veljen] kanssa mummoa vastaan junalta.” Äiti näyttäytyy toisaalta ohjeiden antajana, joka määrää mitä lapsen tulee tehdä, mutta toisaalta myös lapsen taitoihin luottavana vanhempana. Hän tietää, että lapsi osaa istua paikoillaan ja kärsivällisesti katsoa, kun toiset käyvät junalla. Äiti ilmaisee luottamusta lapsen kykyihin, ja tämä voisi heijastua myös lapsen itsevarmuuteen ja osaamiseen.

Puhumiseen oppimista käsittelee yksi tarina. Siinä Taimi (T, 1C) kertoo, kuinka hän ei lapsena alkanut puhumaan silloin, kun olisi odotettu. Vanhemmat olivat niin huolestuneita tästä asiasta, että kävivät tapaamassa lääkäriä. Tutkittuaan pienen potilaan ”[l]ääkäri on sanonut [että] kyllä kohta puhuu liikaakin.” Taimi kertoi tapaamisessa tarinan lukemisen jälkeen, että lääkäri on ollut oikeassa (TP, 18.1.2017). Tarinaan liittyy näin humoristinen itsetuntemuksen vivahde. Puhumaan oppiminen oli alkuun hankalaa, mutta sen jälkeen ei ole ollut.

Leikki-iässä lapselle kehittyy ymmärrys draamasta. Tämä näkyy leikkien kulussa. Leikin avulla voidaan myös käsitellä asioita, joita lapsi ei osaa yksiselitteisesti nimetä. (Erikson ja Erikson 1997, 48.) Leikki ja mielikuvitus liittyvät näin kiinteästi lapsuuden kehitykseen ja elämän harjoitteluun. ETT:n tarinoissa leikkiä ja leikkikaluja käsitellään erityisesti kahdessa tarinassa. Hilikka kuvailee tarinassaan erilaisia nukkeja ja kertoo muistavansa kotileikkien leikkimisen. Helmi (T, 1E) puolestaan kertoo, että ”[l]eluja ei ollut mielikuvitusta käyttimme. Olisinko ollut 6 vuotias kun saimme leikkimökin.”

Muita tarinoissa käsiteltyjä lapsuuteen liittyviä toimia olivat paitsi leikit ja harrastukset, kuten hiihto ja lumileikit, myös työt. Maija (T, 2A) kuvailee tarinassaan paimenessa oloa: ”Oli sodanjälkeistä aikaa. Olin [--] veljen kanssa pikku suolla paimenessa. Lehmät makoilivat ja märehivät ruohikossa.” Tässä tarinassa lapselle on annettu vastuullinen tehtävä karjan hoitamisessa ja huolehtimisessa. Jo nuorena lapset on otettu mukaan kodin töihin ja luotettu siihen, että he osaavat.

ETT:n tarinoissa varhaislapsuuden kehitysvaiheista näkyvät siis esimerkiksi kävelemään ja puhumaan oppiminen, vanhempien ja sisarusten läsnäolo sekä erilaiset leikit. Lapsuuden muistoissa tulevat myös ilmi vastuun saaminen ja luottamuksen osoittaminen lapsen taitoihin. Lapsuuden tärkeitä kehityskulkuja käsitellään siis aineistossa motoristen taitojen ja perheen kautta. Eriksonin ja Eriksonin (1997, 56) mukaan näihin kehityksen vaiheisiin kuuluvat perusluottamuksen ja autonomian syntyminen. Näiden ajankohtaisuus voidaan nähdä aineiston tarinoissa vanhempien läsnäolossa ja kävelyn sekä muiden toimien oppimisessa.

5.1.2 Ystävien merkitys kasvaa lapsuuden muuttuessa teini-ikäsi

Eriksonin ja Eriksonin (1997, 32–33) mukaan kouluikään kuuluu tärkeimpien henkilöiden piiriin laajentuminen koskemaan oman perheen lisäksi ympäröivää naapurustoa, sekä kouluun liittyviä suhteita, esimerkiksi luokkakavereita. Ydinperheen ja sukulaisten lisäksi lapsi alkaa muodostaa perheen ulkopuolisia ystävyysuhteita. Ikään kuuluu myös ahkeruus ja toimeliaisuus, joiden myötä lapsen toimintakyky ja taitavuuden lisääntyminen tulevat tärkeiksi elementeiksi.

ETT:n tarinoissa lapsuusmuistoja koulun alkaessa kirjoitettiin runon muodossa. Ahkeruus ja yritteliäisyys näkyvät ETT:n aineistossa erityisesti Helmin ja Laurin tarinoissa. Helmin tarinassa (T, 3E) sika on saanut poikasia ja hänet lähetetään hakemaan maitokulhoa. Helmi ryhtyy tehtäväänsä nopeasti ja määrätietoisesti. Vaikka sitten seuraakin vaikeuksia, tarinassa näkyy ahkeruus. Laurin kirjoituksessa (T, 3A) taas työ on ollut jo palkkatyötä: ”-37 Kouluun // -38–39 Lankkipoikana // Hintaa 1 mk kengät”. Vuosilukujen perusteella Lauri on siis lähes heti koulun aloittamisen jälkeen aloittanut myös työskentelyn kenkien lankkaajana. Tarinaan liittyy kirkas muisto hinnoista. Tämä kertoo kenties siitä, kuinka vakavasti Lauri on lapsena suhtautunut työhönsä.

Kahdessa runossa käsiteltiin lapsuutta erityisesti turvan tunteen ja ilon kautta: ”Mitä muistaisin lapsuudesta, // ajasta niin turvallisesta. // Kun huoletonna hyppelin,” kirjoittaa Hilikka (T, 3B). Lempi (T, 3C) puolestaan kuvailee lapsuuttaan koko elämänsä perustaksi:

Kaikki ihanat
muistoni lapsuuden
[--]
ovat parasta
rakennusainetta
lapsuudesta
vanhuuteen.

Ystäviä ei vielä juurikaan mainita 6–12 ikävuosien muistoissa. Helmin muistossa sian poikimisesta vilahtaa kuitenkin serkku, ja jo aiemmin Hilikka (T, 2C) on maininnut 3–6 ikävuosia käsittelevässä muistossaan kesänaapurin: ”hänellä oli niin nätit vaatteet ja

muutenkin mielestäni sievä, ehkä olin hiukan kateellinen.” Tärkeämmällä sijalla ovat kuitenkin edelleen koti ja perhe.

Koulun aloittamiseen kiinteästi liittyvät muistot käsittelivät terveystarkastusta. Kun kysyin ryhmässä, mitä he muistavat koulun aloittamisesta, monelle tuli mieleen terveystarkastukset ja rokotukset sekä kalanmaksajöljy. (TP, 1.2.2017.) Terveystarkastukset ja rokotukset kuuluivat koululaisten elämään ikään kuin eräänlaisena siirtymäriittinä. Lapsuudesta siirrytään koululaisiksi terveydentilan tarkastamisen kautta. Näihin muistoihin palataan tarkemmin teemojen tarkastelussa, luvussa 5.2.4.

Taimin neljännessä tapaamisessa kirjoittamassa kirjeessä (T, 4E) palataan vielä lapsuusmuistoihin koulukaverin kautta. Taimin kirjeessä kerrotaan koulukaverista, johon hän on tutustunut jo ensimmäisellä luokalla. Kirjeessä näkyy heidän ystävyytensä vaiheittainen kehittyminen jo aivan koulun ensimmäisistä luokista aina tähän päivään saakka:

[--]Koulukaverille! [--] Muistelu Sinulle meidän nuoruudesta. Kävimme [--] koulua 1–3 luokkaa yhdessä. [--] Emme muuten paljon tavanneet kuin koulussa. Sydänystäviä ei oltu. Parhaimmat kaverit asui lähempänä. Tapasimme myöhemmin ehkä 30 v sitten tästä päivästä, molemmilla oli perhe. Olimme eri paikkakunnilla. Nyt vuosi takaperin tapasimme. [--] Ja voi sitä ilon päivää. Nyt olemme päivittäin melkein yhteydessä. [--]

Taimin ja koulukaverin ystävyys kehittyi syvemmäksi vasta vanhemmalla iällä, mutta pohja valettiin jo lapsuudessa. Lapsena solmitut ystävyysuhteet ovat ensimmäinen askel pois päin lapsuuden perheestä ja kohti omaa elämää. Toisinaan, kuten Taimin tarinassa, nämä ystävyudet voivat kestää ja kehittyä koko elämän ajan.

Teini-ikäisenä ihminen käy läpi ruumiillisen muutoksen lapsuudesta kohti aikuisuutta. Samalla hänen tärkeimmiksi ihmisikseen muodostuvat perheen ohella erityisesti omat ystävät. Erilaiset ystäväpiirit nousevat samalla selkeämmin esille. (Erikson ja Erikson 1997, 32–33.) ETT:ssä keskusteltiin tapaamisen aluksi termin teini-ikä käytöstä. Osallistujat kertoivat, ettei heidän aikanaan oltu käytetty tätä termiä. Nuoria ihmisiä kutsuttiin vain nuoriksi tai sitten he olivat ihmisiä, jotka eivät oikein kuuluneet muihin ikäluokkiin. (TP, 8.2.2017.) Tässä käytetään kuitenkin sanaa teini-ikä, sillä aineistosta löytyviä asioita

verrataan Eriksonin ja Eriksonin (1997) kirjoituksiin, joissa ikävaiheesta puhutaan juurikin tällä nimellä.

Teini-ikään liittyvissä muistoissa ETT:ssä kerätyssä aineistossa näkyvät ystävät selkeämmin kuin aikaisemmissa tarinoissa. Kaksi osallistujaa, Taimi ja Hilikka, osoittivat kirjeensä ystävilleen. Hilkan kirjeessä (T, 4B) ystävään liittyvät ihailu ja luottamus:

Et varmaan osaa kuvitellakaan miten paljon sinun ajatuksesi ja viisaat sanasi ovat minulle merkinneet. On eräs asia nuoruudessa, jonka sinun mielipiteesi ratkaisi lopullisesti. En tiedä, oliko se hyvä niin, mutta silloin se oli pätevä. Kuinka ihailinkaan sinun iloisuuttasi ja rohkeuttasi. Olitkohan koskaan epävarma?

Lempi taas osoitti kirjeen veljelleen (T, 4D) ja Helmi teini-ikäiselle itselleen (T, 4C). Myös molemmissa näissä ystävät tulevat esille. Helmin tarinassa veljien kanssa pelattiin erilaisia ulkoleikkejä ja kavereita löytyi kesäretkiltä. Lempin kirjeessä taas kuvaillaan elämää kaupungissa, johon hän on juuri muuttanut. Tarinaan liittyy kiinteästi uusi ”tyttöystävä”, jonka kanssa he ovat tehneet kaikenlaista polkupyöräretkistä elokuvien katsomiseen. Lempin kuvauksesta käy ilmi paitsi ystävyys, myös uusi, itsenäisempi elämä. Tarinassa nuori Lempi testaa erilaisia harrastuksia, esimerkiksi sadepäivien ajankuluksi hän löytää kirjastot. Tarinassa hän siis totuttelee asumaan kaupungissa ja etsii siellä omaa paikkaansa.

Teini-iässä kehitykseen kuuluu pohdinta omasta itsestä: mikä on oma identiteetti. Suotuisan kehityksen myötä idea omasta identiteetistä muotoutuu erilaisten kokeilujen myötä yhä selkeämmäksi ja kiinteämmäksi. Kun epämääräisestä kivenmurikasta vuoltaisiin kulma kerrallaan yhä sileämpi ja sileämpi. Identiteetistä tulee ikään kuin selkeämmän muotoinen. (Erikson ja Erikson 1997, 32–33.)

Lauri (T, 4A) kirjoitti ylös äitinsä antaman elämänohjeen: ”Korjaa jälkesi.” Hänen identiteettiinsä tuli teini-ian alkaessa uusia puolia, kun hän vietti sotalapsena aikaa Ruotsissa. Tästä ajasta Laurilla on jäänyt mieleen ainakin kielen oppiminen. Puhuesssa se luonnistui hyvin, mutta kirjoittaminen oli vaikeaa ja koulussa opettaja sai korjata yhden jos toisenkin kirjoitusvirheen ruotsin kokeesta. (TP, 8.2.2017.) Myöhemmin ETT:n tapaamisten

myötä huomasin, että tämä on ollut Laurin elämässä merkittävä vaihe, sillä kielitaidon myötä hänen työelämänsäkin muotoutui juuri siihen suuntaan kuin muotoutui. (TP, 22.2.2017.)

ETT:n aineistossa lapsuuteen liittyy tunne turvallisuudesta ja muistoja leikeistä ja perheestä. Koulun alkamisesta muistetaan erityisesti terveyteen liittyviä muistoja. Teini-iän myötä ystävien merkitys selkeästi kasvaa, ja he tulevat kiinteäksi osaksi elämää sekä siihen liittyviä harrastuksia. Ystävät saattoivat myös vaikuttaa tärkeisiin päätöksiin, niin tärkeitä he olivat. Silloin myös etsitään ja muodostetaan omalle identiteetille ominaisia piirteitä ja harrastuksia.

5.1.3 Puolison löytäminen nuoren aikuisuuden keskiössä

Nuoren aikuisuuden kehitystehtäviin kuuluu romanttisten suhteiden luominen. Tärkeimmiksi ihmisiksi tulevat omat kumppanit perheen ja ystävien rinnalle. Samoin seksuaalisuus tulee tärkeäksi osaksi elämää. Erityisen merkityksellistä nuorelle aikuiselle on saavuttaa tunne läheisyydestä, jonka vastakohtana eristäytyneisyyden tunnetta pitäisi kyetä välttämään. Lisäksi tässä vaiheessa myös ryhmässä toimimisen kyvyt, kuten yhteistyö ja jopa kilpailu, ovat tärkeitä. (Erikson ja Erikson 1997, 67–71.)

ETT:ssa nuoren aikuisuuden viiteiäksi määritettiin 18–40 vuotta. Aikaväli on pidempi kuin aikaisemmat ikävaiheet, joten tarinoissa kerrottiin paljon yleisiä asioita kyseiseltä ajalta ja vähemmän yksittäisiä muistoja. Ikäväli oli laaja, joten muistot tältä ajalta kuvaavat jokseenkin eri-ikäiä, mutta samoja aiheita löytyi silti. Kirjoittamisen inspiraation lähteenä käytettiin valokuvia kyseiseltä ajalta. Kumppanin löytäminen, perheen perustaminen ja työelämä liittyivät näihin muistoihin vahvasti. Sen sijaan ystävyysuhteet jäivät taka-alalle.

Lempi kirjoittaa oman perheensä muodostumisesta:

18 vuotta mikä ihana ikä. Elämään ei kuulunut muuta kuin elokuvat ja tanssi, välillä piti tehdä töitäkin. [--] Nallikarista löysin sitten tulevan mieheni, tai Hän löysi minut. Olikin niin sitkeä sissi ettei lopettanut ennen kuin olin luvannut lähteä illalla elokuviin. Siitä se sitten alkoi se yhteinen taival. Eikä ole ollut katumista. Parin vuoden kuluttua menimme naimisiin. [--] Saimme kaksi ihanaa tytärtä. [--] Sitten olikin semmoista töissä ja koulussa käyntiä. Ostimme auton

ja kesälomilla kiertelimme tätä Suomenmaata telttailten koko perhe. Kun lapset tulivat teini-ikään ja kävivät rippikoulun loppuivat yhteiset lomareissut. Kaverit alkoivat olla tärkeitä niin kuin ollakin pitää. [--] Enköhän minä jo pian ala olla nelikymppinen. Onhan nuo tytöt jo kohta nuoria naisia. (T, 5D.)

Tarinassa kuvataan puolison tapaaminen ja suhteen kehittyminen häihin ja perheen perustamiseen. Tähän ikäjaksioon kuuluu tarinassa myös omien lasten kehityksen seuraaminen syntymästä teini-ikään asti. Lempin nuoren aikuisuuden kuvaus käsittää koko oman perheen kehityskaaren. Siinä näkyvät niin oman kumppanin löytäminen kuin oman perheen perustaminen ja arki. Lisäksi tarinassa käy ilmi Lempin lasten kehityskulku. Aluksi perhe on tärkeä ja he käyvät yhdessä lomamatkoilla. Sitten taas ystävät tulevat tärkeämmiksi ”niin kuin ollakin pitää”.

Myös Hilkan, Helmin ja Taimin tarinoissa tulevat esille puoliset ja perheen perustaminen. Hilikka kertoo nuorimmasta lapsestaan (T, 5B), Helmi perheen hankkimasta koirasta (T, 5C) ja Taimi perheen kesälomareissusta (T, 5E). Taimin tarinassa kerrotaan hänen lapsensa kehittymisestä: ”[Lapsen nimi] oli 1 v. 3 kka, ei vielä kävellyt. Lapsille oli valjaita. Sellaiset oli meillä käytössä [--]. [Lapsen nimi] oppi ehkä kk kuluttua Oulussa kävelemään [--]”. Tältä kesälomamatkalta Taimi muistaa juuri lapsen kehitysvaiheet. Matkalla lapsi ei vielä osannut kävellä, mutta oppi pian tämän jälkeen kotiin palattuaan. Samassa tarinassa näkyvät myös sukulaisten merkitys elämässä, sillä matkalla Taimi perheineen yöpyi sukulaisten luona.

Laurin suullisesti kertomassa tarinassa esiin tuli erityisesti työura. Hän kertoi monista töistä, joita oli nuorena aikuisena tehnyt. Omien sanojensa mukaan hän oli ollut ”letkunjatkona” huoltoasemalla ja myyjänä huonekaluliikkeessä. Molemmista työpaikoista kertoessaan Lauri korosti asiakaspalvelutaitoa. Asiakkaiden palvelu kuului molempiin töihin keskeisenä tekijänä. Lauri kuvaili työtään huonekaluliikkeessä verraten sitä itsepalveluliikkeisiin: ”Ei Ikeaa.” Ikeassa asiakkaat hakevat itse hyllyistä koottavien huonekalujen tarvikkeet. Sellainen toiminta olisi ollut Laurin työelämässä kauhistus. (TP, 15.2.2017.)

Nuorta aikuisuutta käsittelevissä tarinoissa käsiteltiin siis aiheita, kuten rakkaussuhteet, perhe-elämä ja työura. Tarinoissa myös seurataan omien lasten kehitysvaiheita, kuten

kävelemään oppimista ja ystävien löytämistä. Eriksonin ja Eriksonin (1997, 59) painottama läheisyyden tunteen saavuttaminen näkyy puolisoitten löytämisestä kertovissa tarinoissa.

5.1.4 Työelämä ja perhe tärkeimpiä keski-iässä

Aikuisuus on paitsi oman elämän, myös uusien sukupolvien aikaa. Omien lasten, ja uusien sukupolvien syntyminen ylipäättään ovat ilmeinen osa aikuisen elämää. Eriksonien (1997, 11–12) kuvauksen mukaan aikuisuus on se kehitysvaihe, joka liittää yhteen yksilön sukupolvien ketjuun kaikkein tiiviimmin. Lapsena ja nuorena ihminen kenties näkee itsensä enemmän yksilönä ja oman tiensä kulkijana, mutta aikuisena oman paikan hahmottuminen yhteisön ja suvun yhteydessä korostuu. Omat lapset, ja muutenkin uudet sukupolvet, sekä omat vanhemmat ovat tärkeässä asemassa. Aikuisuuteen, tai kansanomaisemmin ilmaistuna keski-ikään kuuluvat tiiviisti myös työelämän haasteet, sekä usein kumppanin kanssa jaettu talous. (Erikson ja Erikson 1997, 11–12, 32–33.)

ETT:n tarinoissa aikuisuuden muistoista kirjoitettiin jonkin muistoa herättävän esineen pohjalta. Esineet liittyivät osallistujien perheeseen ja sukuun sekä jollain tapaa myös harrastuksiin. Monissa kirjoituksissa esiintyivät puoliso, lapset, muu suku, työ ja koti. Työelämästä kertoivat Helmin, Hilkan ja Laurin tarinat. Laurilla tähän ikävaiheeseen liittyivät työt ulkomailla. Hän kertoi työskennelleensä sekä Norjassa että Ruotsissa erilaisissa rakennustöissä. Varsinkin hyvä kielitaito auttoi näissä töissä. (TP, 22.2.2017.)

Helmi kertoo työelämästään kotona sekä miehensä työskentelystä: ”Olin jonkun aikaa perhepäivähoitajana. [--] Mieheni oli kolmivuorotyössä,” (T, 6B.) Kodin ja työn vuorottelu näkyvät Hilkanikin tarinassa (T, 6D), jossa hän kertoo, että ”[m]iehellä oli vakinainen työ, joten siltä osin elämä oli t[a]vallista. Minä olin välillä työssä ja kotona taas.” Taimi kertoo tarinassaan (T, 6C) kotiäitinä olemisesta. Hänen kirjoituksensa innoittajana toimi hänen äitinsä tekemä ja hänen itsensä entisöimä pannumyssy. Se on käsintehty, pitsillä koristeltu sukukalleus.

Taimi muisteli pannumyssyn entisöimisestä, että "[e]n mui[s]ta, minä vuonna sen laitoin, mutta äitini oli jo silloin kuollut. Ehkä ennen perhettä tai kun lapset oli pieniä, jouti kaikki järkkäämään, kun oli koti-äiti," (T, 6C). Perheen ja juurien merkitys korostuvat pannumyssyn kautta, joka kulkee sukupolvelta toiselle. Tarinassa Taimi kertoo aikovansa antaa pannumyssyn edelleen seuraaville sukupolville. He voivat nähdä siinä niin Taimin äidin kuin Taimin itsensäkin kädenjäljet.

Seuraavassa tapaamisessa Taimi kirjoitti enemmän työelämästään (T, 7D). Tähän tarinaan liittyvät edelleen lapset, mutta myös ystävyysuhteet. Taimi kertoo olleensa vaateliikkeessä myyjänä, ja sitä kautta "sai edullisesti omille lapsille vaatteita." Tämän jälkeen hän työskenteli hoitotyössä "vanhuksien pari[ssa]", mistä hän sai myös ystäviä. Tarinassa Taimi kertoo, kuinka monista hoidettavista tuli hänelle ystäviä, ja he tapasivat toisiaan myös vapaa-ajalla. Taimi kuvailee työpaikkaa elämänsä ihanimmaksi.

Tarinoihin aikuisuudesta liittyi kenties kiinteimmin perhe-elämä ja perheestä huolehtiminen. Työelämä vuorotteli naisten tarinoissa perheen hoitamisen kanssa, kun taas puoliset kävivät töissä jatkuvammin. Toisinaan koti ja työ yhdistyivät, kuten Helmin työskennellessä perhepäivähoitajana. Taimin tarinassa kotiäitiys näkyy myös eräänlaisena urana, eikä mitenkään vähempiarvoisena sellaisena. Ryhmän ainoan miehen tarinassa työelämä on muistojen keskiössä. Varsinainen generatiivisuus, joka Eriksonin ja Eriksonin (1997, 57) mukaan on aikuisuuden keskiössä tuli esille selvimmin Taimin tarinassa, jossa sukukalleudesta huolehditaan ja siirretään sukupolvelta toiselle.

5.1.5 Myöhäisaikuisuus ja ikääntyminen antavat aikaa harrastuksillekin

Myöhäisaikuisuuden ikä tarkoittaa nykyään hieman eri asiaa kuin aikaisemmin. Kun monet ihmiset elävät jopa 90-vuotiaiksi, ja pidempäänkin, ei juuri eläkeikää lähestyvä 60-vuotias ole vielä vanha samalla tavoin kuin aikaisemmin eliniänodotteen ollessa kapeampi. Kuitenkin jo silloin saattavat ihmiselle tulla yhä tärkeämmiksi ajatukset kuulumisesta johonkin laajaan kokonaisuuteen, kuten yhteiskuntaan ja ihmiskuntaan. (Erikson ja Erikson 1997, 32–33.) ETT:ssä myöhäisaikuisuuden viiteikänä olivat ikävuodet 61:stä eteenpäin. Monelle tämä

tarkoitti työelämän viimeisiä vuosia ja eläkkeelle siirtymistä. Tähän ikäjaksoon saattavat kuulua jo lapsenlapset sekä erilaiset harrastukset ja eläkeläistoiminta.

Helposti saatetaan ajatella, ettei ikääntyneillä ole enää roolia yhteiskunnassa. He ovat ikään kuin suorittaneet oman tehtävänsä ja vetäytyneet sen jälkeen yhteiskunnan laidalle. Ikääntyneillä on kuitenkin monia tehtäviä niin yhteiskunnassa kuin perhepiirissä. Taipale mainitsee ikääntyvien vastuulla olevan ainakin kulttuurisen tiedon välittämisen, muutoksen tasapainottamisen, sekä suvusta huolehtimisen. Korkeaan ikään ehtineillä ihmisillä on kuva yhteiskunnan muuttumisesta pitkällä aikavälillä. Heillä on myös ensikäden tietoa ja kokemusta siitä, minkälaista oli ennen. Lisäksi he ovat tärkeä voimavara suvussa niin lastenlapsien hoitajina kuin perheen yhteen kerääjinä, sekä tietenkin perhehistorian välittäjinä. (Taipale 2014, 166, 169.)

ETT:n tarinoissa myöhäisaikuisuudesta ja ikääntymisestä perhe, suku ja parisuhteet ovat selkeästi esillä. Lempi kirjoittaa, että "[m]yöhäisaikuisuuden paras asia olivat lastenlapset. Olimme mieheni kanssa jo eläkkeellä joten meillä oli aikaa lapsille," (T, 7B). Monet perhesuhteet saattavat näyttäytyä eri valossa ikääntymisen myötä. Lastenlapsien kanssa leikkimiseen voi olla enemmän aikaa kuin työssä käydessä oli omien lasten kanssa puuhailuun. Taimi kertoi, että parisuhdekin on erilainen vanhempana kuin nuorena. Hän kuvaili omaa suhdettaan uuteen mieheensä "vanhuuden rakkaudeksi". Hänen mukaansa se eroaa nuoruuden rakkaudesta todella paljon: vanhuuden rakkaus ja nuoruuden rakkaus ovat kuin yö ja päivä. (TP, 8.3.2017.)

Eriksonit huomioivat vanhuuteen kuuluvan asioiden arvostuksen nousu. Kaikki on arvokkaampaa kuin koskaan aikaisemmin: "Everybody, everything matters intensely, more than ever before," (Erikson ja Erikson 1997, 8). Pienetkin toimet, jotka ennen olivat helppoja, lähes huomaamattomia, vaativat iän myötä yhä enemmän aikaa ja vaivaa onnistuakseen. Samalla niiden arvostus myös kasvaa. Eliniän myötä hankitusta kokemuksesta ja tiedosta otetaan apua uuteen, oman kyvyttömyyden kohtaamiseen. Luovuuden avulla voi keksiä uusia, kekseliäitä helpotuksia jokapäiväiseen elämään. (Erikson ja Erikson 1997, 9.)

Monissa ETT:n tarinoissa kerrotaan tähän ikävaiheeseen liittyen vapaaehtoistyöstä ja harrastuksista. Kun työt loppuvat ja lapset muuttavat omilleen elämässä on tilaa omille kiinnostuksenkohteille enemmän kuin aikaisemmin. Myös osallistuminen ja hyödyllisyyden tunne voivat olla tärkeitä kannustimia monenlaiseen toimintaan osallistumiseen. Hilikka kuvailee 61-vuotiaasta eteenpäin alkanutta ikäkautta virkistymisen ajaksi (T, 7A). Tarinassa hän kertoo alkaneensa osallistua eläkeläiskerhoihin. Ne ovat tarjonneet hänelle paljon: ”ne ovat kyllä antaneet uskomattoman paljon uusia, minua kiinnostaneita asioita, virikkeitä elämään, myös ystäviä.” Asiat, jotka eivät ole erityisemmin kutsuneet nuorena, voivat ikääntymisen myötä muuttua rakkaiksi harrastuksiksi. Hilikalle näin kävi tanssimisen suhteen. Hän kertoo tarinassaan (T, 7A), että ”[n]uorena en erikoisemmin välittänyt tanssimisesta, en varmaan kunnolla osannutkaan [--]. Mutta nyt löysin tanhut.” Uuden harrastuksen myötä Hilikka osallistui paitsi harjoituksiin ja esityksiin myös ryhmän järjestämiin matkoihin.

Taimi kertoo olleensa mukana martha-toiminnassa useita kymmeniä vuosia (T, 7D). Miehensä kanssa hän innostui myös kuorossa laulamista ja seurakunnan vapaaehtoistyöstä (TP, 8.3.2017). Tarinassaan Taimi liittyy eläkkeelle jäämisen vapaaehtoistöiden aloittamiseen: ”Loppui työt n. 60 v. Sitten vapaaehtoistyö.” Helmi taas kertoi seitsemännessä tapaamisessa vapaaehtoisesta diakonia-työstä. Hän oli ilmeisesti harrastanut sitä jo ennen eläkkeelle siirtymistä. Hän kertoi, että toiminta antoi tekijälleen iloa ja hyödyllisyyden tunteen, kun sai auttaa muita ihmisiä. (TP, 1.3.2017.)

Muutos, joka liittyi kaikkien työpajaan osallistujien elämään ikääntyessä, oli palvelutaloon muuttaminen. Muuttamisen myötä palvelutalolla tarjottu toiminta on tullut merkittäväksi osaksi monen työpajaan osallistuneen elämää, ja jopa syrjäyttänyt osan muusta harrastustoiminnasta. Helmi huomaa tarinassaan (T, 8A), että palvelukodissa ”saa olla omissa oloissaan jos haluaa.” Samalla hän kertoo, että siellä ”on tosi monenlaista toimintaa asukkaisen virkistymisen avuksi järjestetty.” Lempikin mainitsee palvelukodin tarjoavan ”ajankulua ja viihdykettä,” (T, 8B). Palvelukodin toiminta tarjoaa siis mahdollisuuden osallistua oman jaksamisen ja innostuksen mukaan. Varmaankin myös palvelukodin järjestämä toiminta luo ryhmään kuulumisen tunnetta asukkaille?

Hilikka kuvailee runossaan palvelukotiin muuttamisen prosessia:

Muutin tänne mummi-laaksoon, empien ja epäröiden,
Osaisinko oleskella, tulisinko tuttavaksi?
Arastelin askareissa, tuumiskelin tupasessa.
Missä paikka pöydälleni, minne sänkyni sijoitan?
[--]

Millainen on yhteishenki, voiko johto luoda senkin?
Mistä meille viihtyisyyttä, viikonpäiviin vireyttä?
Kysymykset kyllästyttää...

Toimintaa ois monenmoista, kerhot kutsuu kävijöitä,
mieleisensä kukin löytää. Itsekin kun innostuisi,
ajankuluksi antoisaksi, mielen, muistin virikkeeksi.
Liikunnankin lisukkeeksi.
[--]

On käsitöitä, askartelua, hanuristit juhlahetken yhteislauluun kutsuu. (T, 8C.)

Runo kuvaa, kuinka palvelukotiin muuttaminen herättää jopa ärsyttävän paljon kysymyksiä runonpuhujassa. Sitten hän kuitenkin huomaa, kuinka paljon ja monenlaista tehtävää on tarjolla asukkaille. Runo päättyy kuvaukseen palvelukodin lähiympäristön luonnossa kuljeskelusta. Viimeisessä säkeistössä runonpuhujalla on löytänyt rauhallisen olotilan uudesta asuinympäristöstä ja alun kuumeinen kysely on tyyntynyt:

Kyllä kelpaa kuljeskella, jokisuiston seutuvilla,
Hartaanselän rantamilla,
Virran välke värähtelee.
Sivelee mun sisimpääni,
Herättelee herkimpääni. (T, 8C.)

Vapaaehtoistyö ja harrastustoiminta vaikuttavat antaneen kertojille monia asioita, jotka vaikuttavat samoilta asioilta kuin Martelan (2014, 52–53) esittämät onnellisuuden osa-alueet. Hänen mukaansa yhteenkuuluvuus, kyvykkyys, hyväntekeminen ja vapaaehtoisuus muodostavat onnellisuuden mahdollisuudet ja antavat ihmiselle kyvyn selviytyä elämässä sekä merkityksellisyyden tunteen. Erilaiset ryhmät voivat tuoda mukanaan yhteenkuuluvuuden tunteen yhteistoiminnan kautta. Uusien taitojen oppiminen taas mahdollistaa tunteen kyvykkyydestä. Vapaaehtoistoiminta taas liittyy sekä hyväntekemiseen

että vapaaehtoisuuteen. ETT:n tarinoiden perusteella vaikuttaisi siltä, että myöhäisaikuisuus tarjoaa avaimet onneen.

Erikson ja Erikson (1997, 57) liittävät ikääntymiseen arvokkuuden ja viisauden, joiden avulla vältetään epätoivoon vajoaminen. ETT:n tarinoissa nämä seikat näkyivät kenties siinä, että tarinoissa kertojat ovat kiinteästi mukana erilaisessa toiminnassa ja myös lastensa ja lastenlastensa elämässä. Ehkä myös palvelukotiin muuttaminen voidaan nähdä viisautena, kun valmistaudutaan oman kyvykkyyden heikentymiseen tulevaisuudessa.

5.2 Tarinoiden toistuvat teemat

Tässä luvussa tarkastellaan ETT:ssä esille nousseiden muistojen teemoja, siis toistuvia, merkityksellisiä tarinanosia. Ne tulevat esille tarinoiden aiheina, kuvauksen kohteina ja toiminnan osina. Aineiston suurimmiksi teemoiksi nousivat selkeästi asiat kuten terveys, harrastukset, luonto ja sota. Pienempinä teemoina tarinoissa vilahtavat myös uskonto ja ruoka. Seuraaviin alalukuihin on eritelty näitä teemoja erilaisina yhdistelminä. Oman alansa saavat niin suurimmat teemat kuin myös pienemmät, mutta monipuolisesti käsitellyt aiheet.

5.2.1 Terveys ja sairaus vuorottelevat elämässä

Terveys, ja sen kumppanina sairaudet ilmenivät usein ETT:n tarinoissa. Ikääntymisen myötä erilaiset sairaudet voivat liittyä voimakkaasti jokapäiväiseen elämään. Yllättävää kyllä, myös lapsuudesta kerrotuissa tarinoissa terveys ja sairaus tulivat usein esiin. Lapsuuden sairaudet ja terveydenhuolto ovat jääneet monille mieleen. Toisinaan sairaudet olivat tartuntatauteja (esimerkiksi T, 2D) ja toisinaan terveys heikkeni tapaturman myötä (esimerkiksi T, 3E). Toisaalta terveydestä on pidettävä huolta vaikka ei sairastaisikaan. Ikääntyessä terveyteen ja hyvinvointiin liittyy juuri ajatus niiden ylläpitämisestä.

Tapaturmia kuvattiin muutamissa ETT:n tarinoissa. Kaikkien kirjoittajana on Helmi. Hän kertoo kolmannessa tapaamisessa kirjoituksessaan sääriluon katkeamisesta lapsena (T, 3E).

Tapaturma sattui kotitöitä toimittaessa. Hän on törmännyt serkkunsa kanssa kovaa vauhtia kotipihalla. Helmi muistaa alkaneensa itkeä. Tapahtumaan on varmaankin liittynyt paitsi kipua myös säikähdystä. Helmi kirjoittaa myöhemmin viidennessä tapaamisessa uudesta jalan murtumisesta aikuisena (T, 5C) ja selän murtumisesta muutamia vuosia sitten (T, 8A). Helmi kuvailee parantumisprosessia: ”Olin silloin sairaalassa kuusi viikkoa. Tänne [palvelukotiin] oli turvallista tulla. Sain monenlaisia apuvälineitä. Pyörätuolissa minua liikuteltiin. Siitäkin paranin.” Tarinasta voi kuulla, kuinka selviytyminen vastoinkäymisistä onnistuu ja tämä tuntuu hienolta. Varsinkin ikääntymisen myötä lienee rohkaisevaa huomata voivansa selviytyä isostakin tapaturmasta.

Taimi muistaa yhtenä varhaisimmista muistoistaan tuhkarokon sairastamisen. Hänelle tuli tauti evakossa ollessaan. Sairastamisesta on jäänyt erityisesti mieleen pimeässä lepääminen: ”piti olla pimeässä rullaverhot alhaalla,” (T, 2D). Sairauden vuoksi piti rauhoittua ja levätä, vaikka lapsena haluaisi ehkä mieluummin liikkua ja leikkiä. Osallistujien lapsuudessa myös vanhempien sairastuminen saattoi vaikuttaa lasten elämään. Lempi kertoo, kuinka hänen veljensä lähetettiin mummon luokse asumaan, kun hänen äitinsä sairastui (T, 1D).

Lapsuudestaan monet ETT:an osallistujat muistavat terveystarkastukset ja rokotukset. Näissä tarkkailtiin lasten terveydentilaa ja ehkäistiin sairauksia. Kolmannessa tapaamisessa kysyin osallistujilta, mitä he muistavat koulun aloittamisesta. Lempi kertoi muistavansa ensimmäisellä luokalla tehdyn terveystarkastuksen. Lääkärin luokse meneminen oli pelottanut häntä, ja siksi hän oli yrittänyt piiloutua oven taakse. Lääkäri oli kuitenkin huomannut tämän ja pyytänyt häntä tulemaan ensimmäisenä tutkittavaksi. Lempi kertoi tästä nauraen. Hänen muistoonsa liittyi juuri sen huvittava puoli. (TP, 1.2.2017.)

Lempin tarinan myötä myös muut ryhmäläiset muistivat terveystarkastukset ja rokotukset. Lauri muisteli, että monet luokkatoverit ”parkuivat” isorokkorokotuksen ottamista. Muut ryhmäläiset muistelevat rokotuksen ottamista käsivarteen, ja erityisesti sitä että siitä jäi arpi. Toinen yleisesti ETT:n ryhmässä muistettu terveydenhoitoon liittyvä asia oli kalanmaksaöljy. Taimi kertoi, että hänelle sitä määrättiin alipainon vuoksi. Hän muistaa yllättyneensä siitä, että maku ei ollut paha. Osallistujat jakautuivat voimakkaasti muistoistaan kalanmaksaöljystä. Toisten mielestä se oli ollut kammottavan pahaa, toiset olivat samaa

mieltä Taimin kanssa. Maija muisteli, että hänelle ei ollut määrätty kalanmaksaöljyä, mutta hänen veljelleen oli. Koska Maija oli utelias ja vähän kateellinenkin veljelle määrätystä lääkkeestä, hän kävi salaa maistamassa sitä. Maku oli ollut karvas pettymys. (TP, 1.2.2017.)

Vanhempana ihmisen täytyy nähdä vaivaa ylläpitääkseen kuntoaan. Terveystiloja täytyy itse pitää silmällä. Lempi kirjoittaa aiheesta nykyhetkeä käsittelevässä tarinassaan (T, 8B). Hän kertoo, että "[k]erran eräs lääkäri sanoi että pitää opetella puhumaan itsekseen jos sattuu aivoverenvuoto yllättämään. Puheesta kuulemma huomaa ettei kaikki ole kunnossa." Lempi oli oikeastaan jo varautunut tähän, sillä hän kertoo "ettei minun tarvitse puhua itsekseen minulla on Viivi puhekaverina." Lemmikki voi näin auttaa terveydentilan tarkkailussa.

Taimi kirjoittaa terveyden ylläpitämisestä runossaan kolmannessa tapaamisessa. Se kuvaa palvelukodin aamukerhoa, jossa terveyden ylläpidosta huolehditaan monelta suunnalta:

Aamukerho: tänään

Oli meitä koolla
aika monta naista
ja pari miestä
Jumpattiin ja
aivoja myös pumpattiin
[--]
monenlaista
värkättiin
liikkein että sanoin. (T, 3D.)

Runossa korostuvat terveyden monet osa-alueet, sekä fyysinen että psyykinen puoli. Lisäksi tulee esille näiden keskinäinen yhteys sillä aivojakin "pumpataan" kuin lihaksia. Terveiden ylläpitäminen liittyy harjoitteluun sekä "liikkein että sanoin".

Samalla terveyden heikentyminen on luonnollinen osa arkipäivää ihmisen ikääntyessä. Terveys nousee erityiseen asemaan, varsinkin kun sen heikentyminen on odotettavissa oleva asia. Taimi kirjoittaa kirjeessään ystävälleen terveyden heikentymisestä toteavaan sävyyn: "molemmilla omat sairautemme," (T, 4E). Helmi kertoo tarinassaan keinutuolistaan (T, 6B), ja siitä, kuinka sen merkitys on iän myötä muuttunut. Aluksi siinä keinuteltiin omia ja

hoitolapsia, sitten Helmin puoliso rentoutui siinä töiden jälkeen. Nykyään se on Helmin toveri unettomina öinä. Tarinassaan Helmi kertoo, että "[n]yt se vasta sopiva onkin, kun noita särkyjä on nousen aamuyöstä keinutuoliin istumaan saatan saada unen." Aiemmin Helmi tyynnytteli keinutuolissa lapsia ja nykyään sen avulla lientyvät omat kolotukset.

Hilkan kirjoittama kirje ystävälleen käsittelee terveyden heikentymisen vaikutusta elämään vanhemmalla iällä:

Siitä onkin vuosia kulunut, kun viimeksi tapasimme. Aika vain rientää, eikä tahdo ehtiä minnekään. [--] Olemme kuitenkin soitelleet, paljonkin, mutta kun kuulosi on tuntuvasti heikentynyt, nekin juttuhetket ovat vaikeutuneet ja harventuneet. Siksi ajattelin kirjoittaa kirjeen Sinulle. [--] Nyt olemme jo vanhuksia kaikkine vaivoineen, mutta eteenpäin mennään. Mutta onhan meillä tulevaisuus: lastenlapset, kirkkaine katseineen.

Terveyttä, voimia ja Korkeimman Siunausta Sinulle. (T, 4B.)

Kirjeessä tulee esille kuinka heikentynyt kuulo rajoittaa esimerkiksi yhteydenpitoa ystävään puhelimitse. Lisäksi mainitaan myös kaikki muut vaivat. Silti kirjeen sävy on positiivinen ja siinä etsitään uusia ratkaisuja ja positiivisia näkökulmia nykyiseen tilanteeseen. Kun puhelimesta yhteyden pitäminen puhelimella ei onnistu, voi ystävälle kirjoittaa kirjeen ja vaikka olisikin vaivoja niin "eteenpäin mennään". Ikä tuo mukanaan myös ihania asioita, kuten lastenlapset. Terveyden merkitys korostuu myös kirjeen lopussa, kun Hilka toivottaa ystävälleen terveyttä ja voimia.

Eräessä toisessa kirjoituksessaan Hilka (T, 7A) kertoo, kuinka terveyden heikentyminen vaikuttaa vaikkapa harrastamiseen. Viikoittaiset tanssiharjoitukset ja esiintymiset loppuivat, kun "jalkani alkoivat temppuilla, oli uusittava lonkka- ja polvinivelet, muuten ei pystynyt edes kävelemään". Harrastamisen ajalta jäi kuitenkin hyviä muistoja: "Muistot tältä ajanjaksolta ovat 'paprikaa ja vaniljaa', mielimausteitani." Lempikin pohtii harrastamista vanhemmalla iällä kirjoituksessaan viimeisessä tapaamisessa. Hän kertoo, että palvelukodin kautta olisi paljon "ajankulua ja viihdykettä". Hän kirjoittaa osallistuvansa niihin erityisesti oman vointinsa mukaan. (T, 8B.) Taimin harrastaminen väheni ikääntyessä puolison sairauden myötä. Hänellä ja hänen miehellään oli yhteisiä harrastuksia, kuten pyöräily ja

kuorossa käyminen. Sitten kuitenkin miehen terveys alkoi pettää, ja niin harrastukset hiljalleen jäivät. (TP, 8.3.2017.)

ETT:n tarinoissa kerrotaan sairauksista esimerkiksi tarttuvien tautien ja tapaturmien kautta. Näissä tarinoissa korostuu sairauksista ja onnettomuuksista tervehtyminen. Terveystä kerrotaan tarinoissa erityisesti sen ylläpitämisestä. Siihen liittyvät esimerkiksi erilaiset harrastukset ja ryhmät niin palvelukodissa kuin sen ulkopuolellakin. Osassa tarinoista harrastamiseen liittyi paitsi urheilullisia puolia myös ystävyyssuhteita. Sosiaaliset suhteetkin voivat osaltaan tukea arjen sujuvuutta ja elämän mielekkyyttä, ja näin ne tuovat oman osansa terveyden ylläpitämiseen.

5.2.2 Villi ja kesy luonto ja eläimet

Useissa ETT:ssa kirjoitetuissa ja kerrotuissa tarinoissa eläimet ja luonto olivat vahvasti läsnä. Nämä tarinoiden aiheet tulivat esille niin tarinoissa lapsuudesta, aikuisuudesta kuin nykyhetkestäkin. Selvästi luonto ja eläimet, niin luonnossa kuin kodissakin, ovat olleet merkittäviä osana tarinatyöpajaan osallistuneiden elämäntulkua. Aluksi käsitellään luontoon liittyviä tarinoita ja sitten eläimiin liittyviä tarinoita.

Luontoa kuvattiin ETT:n tarinoissa toisaalta villinä kokonaisuutena, jota ihminen kuitenkin voi hyödyntää. Toisaalta luonto näyttäytyy kesytettynä kokonaisuutena, jota ihminen voi hallita. Kaikkein kauimpana hallinnan tunteesta ovat kuvaukset säätilasta ja taivaankappaleista. Helmi (T, 1E) kuvailee säätilaa lapsuudessaan niin, että "[k]esällä paistoi aina aurinko." Hilikka taas kertoo tekstissään nuoresta aikuisuudesta, kuinka "[p]akkanen palellutti omenapuut ja jotain muutakin [--]" (T, 5B). Myöhemmin samassa tapaamisessa Hilikka kertoi muiston sota-ajasta, kun Oulua pommitettiin. Hän oli erään seurueen kanssa matkalla pommisuojaan, kun pommitus oli jo alkanut. Tulipaloja oli useammalla taholla kaupunkia, ja heidän oli täytynyt ylittää Kirkkokatu suojaan päästäkseen. Tässä kohtaa luonto toi oman osansa tilanteen pelottavuuteen, sillä sinä yönä paistoi kirkas kuutamo. Kadulle uskaltautuminen tuntui siksi vaikeammalta kuin tavallisesti. (TP, 15.2.2017.) Näissä tarinoissa luonto näyttäytyy voimana, jota ihminen ei voi hallita. Luonto asettaa ne

olosuhteet, joissa ihmisten on vain koettava selviytyä. Toisinaan tuloksena on miellyttäviä muistoja ja toisinaan taas pelottavia.

Toisia luonnonvoimia ihminen kuitenkin voi valjastaa omaan käyttöönsä. ETT:n tarinoissa villiä luontoa hyödynnettiin monin tavoin paitsi itse hyödyn myös hovin vuoksi. Lempin tarinassa (T, 4D) teini-iän muistoista kerrotaan, kuinka järvet ja merenranta olivat nuorena mukavia ajanviettopaikkoja, joissa uitiin ja rentouduttiin. Myös Hilka (T, 7A) kertoo myöhäisaikaisuuteen liittyvässä muistossaan juuri uimisesta. Eläkkeelle jäätyään Hilka alkoi osallistua erilaisiin kerhoihin, ja erään mukana hän pääsi matkustamaan ulkomaillekin. Atlantissa uiminen on hänen kirjoittamansa mukaan ”melkoista meininkiä”. Taimi taas kertoi ETT:n neljänteen tapaamiseen tuomansa valokuvan pajupilleistä. Hän kertoo, että hänen lapsuudessaan isillä oli tapana tehdä pajupillejä lapsilleen. Lauri kertoi, että pajupillin tekeminen oli taitolaji, ja taitavimmat saivat pillistä lähtemään jopa useita eri ääniä yhden sijaan. (TP, 8.2.2017.) Näissä tarinoissa villin luonnon tarjoamia asioita hyödynnetään uimiseen ja soittimien tekemiseen.

Luontoa hyödynnettiin esimerkiksi Taimin tarinassa kesälomamatkasta. Tämä tarina liittyy nuoren aikuisuuden muistoihin. Siinä Taimi on perheineen kummipariskuntansa luona käymässä. Taimi kuvailee sukulaisperheen kesäpaikkaa: ”Tästä [viittaa valokuvan ottamiskohtaan] alaspäin alkoi kallioranta, melko jyrkkä kallioranta. [--] Rannassa oli laituri, jossa [--] tati pesi mattoja.” (T, 5E.) Veden äärellä oli kätevä asua, sillä siellä saattoi juurikin pestä pyykkiä. Toisaalta luontoa hyödynnettiin ETT:n aineistossa ainakin Laurin tarinassa työelämässä. Lauri kertoi olleensa aikuisena työssä Norjassa rakentamassa öljynporauslauttaa (TP, 22.22017).

Erityisesti luonnon hyötykäyttö tulee ETT:n aineistossa ilmi moninaisina marjastustarinoina. Edellä kuvattu Taimin tarina jatkuu muisteluna marjojen poiminnasta: ”Kävin tädin kanssa poimimassa läheltä vadelmia. En ole niin isoja vadelmia ennen poiminut,” (T, 5E). Marjoja poimittiin paitsi itselle myös lahjaksi muille, kuten Lempin tarinassa (TP, 8.2.2017). Lempi kertoi teini-iän muistoja käsittelevässä tapaamisessa, kuinka hänellä oli ollut tapana kerätä metsästä mesimarjoja varsineen kimpuksi. Tämän kimpun hän sitten vei mummolleen, joka ei itse enää vointinsa puolesta voinut lähteä marjametsään.

Lempille marjanpoimintaan aikuisena liittyvät erityisesti hänen setänsä kanssa tekemänsä marjamatkat. Nämä reissut tehtiin korpeen, kauas ihmisasutuksesta. Lempillä ja sedällään oli siellä vanha metsäkämppä tukikohtana. Siellä "[o]li asuinkämpät, keittiöt, tallit hevosille sauna kaivo jopa lipputanko keskellä pihaa. Pihalta alkoi lankkutiet ympäri soita ja metsiköitä. Niitä kulkivat työmiehet mopoilla ja polkupyörillä, mutta me jalan marjoja poimimassa" (T, 6A). Lempin tarinan pohjalta myös muut työpajan osanottajat kertoivat marjastaneensa ennen runsaasti. (TP, 22.2.2017.)

Luontoa tuotiin ja se tuli ETT:n tarinoissa koteihinkin. Lempille on jäänyt lapsuudestaan mieleen seppeleet, joita oli ripustettu kodin seinille hänen äitinsä hautajaisissa (T, 2B). Nuoresta aikuisuudesta kertoessaan Lempi kirjoittaa ensimmäisestä yhteisestä asunnostaan miehensä kanssa. Se oli "vinttikamari omakotitalossa. Lämmityslaitteena oli porin-matti kamiina nurkassa, sen kun lämmitti illalla että oli 30 ° lämmintä. Aamulla oli tukka melkein kuurassa" (T, 5D). Luonnon kosketus hiipii muistossa ulkoa vinttikamariin yön aikana kylmyytenä, joka melkein kangistaa hiuksetkin.

Kasvien merkitys toisaalta hyötykasveina ja toisaalta esteettisenä elementtinä näkyy erityisen selkeästi Hilkan tarinassa (T, 5B) nuoren aikuisuuden muistoista:

Olen aina ollut kukkien ystävä ja ihailija. No kukapa ei! Äidiltäni lapsuuden kodissa opin jo näkemään miten paljon iloa ja viihtyisyyttä kasvit, kukat voivat tuoda elämän arkeenkin. [-] Aiemmin kasvatin enemmän hyötykasveja, juureksia, herukoita, marjoja, myöhemmin kukat ovat olleet tärkeämpiä.

Tarinassa tulevat esiin kukkien merkitys tarinan kertojalle, sekä kasvatuksen painopisteen muuttuminen hyötykasveista kukkiin. Kukat näyttävät tarinassa paitsi arjen ilahduttajina myös ystävinä, jotka tuovat iloa elämään. Lisäksi ne ovat tavallaan muisto Hilkan äidistä, sillä hänen kiinnostuksensa kasvien hoitoon on periytynyt hänen äidiltään.

"Pihatyöt" ja puutarhan hoito kuuluvat kiinteästi ETT:n osallistujien tarinoihin aikuisuudesta. Hilikka kertoo elämästään miehensä kanssa, että mies useinkin "puuhasi jotain pihamaalla" (T, 5A). Toisessa kirjoituksessaan samalta ajalta (T, 5B) Hilikka kertoo, kuinka "[p]ihatyöt,

kasvien kastelu ja muu hoito oli kaikkein mieluisinta iltatyötä kes[ä]isin.” Toisaalta pihan hoitaminen saattoi tarinoissa näyttäytyä myös vaativana tehtävänä. Helmi kertoo, ettei oikein jaksanut tehdä kaikkea miehensä kuoltua: ”Pihatöissä olisi ollut tekemistä. Niin kuin näkyy [viittaa valokuvaan] niin voikukat kukki täyspitkinä. Kyllä sen sitten leikkasin,” (T, 5C).

ETT:n tarinoissa käy ilmi toisaalta se, kuinka ihminen on muokannut luontoa ympäristönään ja toisaalta se, kuinka luonto myös muokkaa ihmisen muokkaamaa luontoa – ottaa ikään kuin omansa takaisin. Helmi kirjoittaa teini-iän muistoissaan siitä, kuinka hänen kotikyläänsä maaseudulla pommitettiin sodan aikana. Luontoon jäi myös merkkejä tästä ihmisten välienselvittelystä: ”meidänkin maalaiskylää pommitettiin 7 pommia tuli. Onneksi ne meni kylän laidalle kuopat vain jäi,” (T, 4C). Näin ihmisten välinen konflikti muutti luonnon piirteitä. Lempin tarinassa (T, 6A) keski-iän muistoista taas luonto muuttaa ihmisen muokkaamaa ympäristöä. Tarinassaan Lempi kirjoittaa vuosia jatkuneista marjamatkoista korpeen metsäkämpälle. Matkojen loppua kohden pihapiiri alkoi kuitenkin sulautua takaisin ympäristöön:

Vähitellen sieltä on kaikki loppunut. Viimeisen kerran kun kävimme siellä ei ollut enää mitään jäljellä. Pensaikot olivat vallanneet pihan ettei tahtonut autolle paikkaa löytyä. Lankkutiet olivat lakonneet kulkukelvottomiksi. (T, 6A.)

Luonto on jatkuvasti läsnä ihmisten elämässä. Kenties synkimpänä tuo yhteys tuli ETT:n tarinoissa esille, kun keskusteltiin Oulussa tapahtuneesta typpitehtaan räjähdyksestä (TP, 15.2.2017). Kaikki osallistujat vaikuttivat muistavan tarinan tai pari räjähdykseen liittyen. Räjähdyksessä oli kuollut, ja suorastaan kadonnut ihmisiä. Lempi muisteli tapaamisessa, että ihmisille kuuluneita ruumiinosia keräiltiin puunoksilta, minne ne olivat lentäneet räjähdysen voimasta. Tehdas oli siis laonnut, ja samoin ikkunalasit monista rakennuksista kaupungilla, mutta puut olivat säilyneet ja ottaneet vastaan ruumiit. (TP, 15.2.2017.)

Luonnon merkittävyys työpajaan osallistuville tulee selkeästi nykyhetkeä käsittelevissä kirjoituksissa. ETT:n osallistujat kehuivat kovasti nykyistä asuinpaikkaansa ja varsinkin sen ympäristöä. Lempi (T, 8B) kertoo kirjoituksessaan käyvänsä ”paljon ulkona kävelemässä.” Hilikka on kirjoittanut runon palvelukotiin muuttamisesta ja siellä asumisesta. Tässä runossa korostuu luonnon läheisyys ja sen merkitys hyvinvoinnille:

Kyllä kelpaa kuljeskella, jokisuiston seutuvilla,
Hartaanselän rantamilla,
virran välke värähtelee.
Sivelee mun sisimpääni
Herättelee herkimpääni..
Koivunvitsat rinteeseen kohtaa,
pajut hopeata hohtaa... (T, 8C.)

Luonnossa käveleminen on virkistävää. Runonpuhujat selvästi nauttii puiden, pensaiden ja veden tarkkailusta. Luonto on kaunis paikka, joka tarjoaa ihmiselle paikan levätä.

Eläimiä käsiteltiin jokaisessa työapajan tapaamisessa. Toisaalta eläimet näyttäytyivät tarinoiden päähenkilöinä, toisaalta taas tarinaan liittyvinä sivullisina. Lisäksi eläinten merkitykset vaihtuvat muistojen ajankohdan mukaan. Lapsuuteen liittyvissä tarinoissa eläimet ovat usein hyötyeläimiä, mutta myöhemmin aikuisuuteen ja ikääntymiseen liittyvissä muistoissa eläimet ovat pääasiassa lemmikkieläimiä. Lemmikeistäkin voidaan toki nähdä olevan hyötyä, mutta niiden pääasiallinen tarkoitus ei ole esimerkiksi tuottaa elintarvikkeita. Lisäksi ETT:n tarinoissa ovat läsnä villieläimet. Kaikki nämä eläinten eri elintilat tulevat esille Laurin tarinassa hänen ensimmäisistä muistoistaan: ”Kevään ensi kurki [--] aura. Koiranpennun hankinta. Nimikkolehmän maito [--],” (T,1B). Lauri muistaa lapsuudestaan villit, muuttomatkaansa tekevät kurjet, lemmikiksi hankitun koiranpennun sekä hyötyeläimenä olleen lehmän. Toisaalta tuolloin koira on saatettu nähdä enemmän hyötykuin lemmikkieläimenä ja toisaalta nimikoitu lehmä on kenties saanut lemmikinomaisia piirteitä.

Lehmät ovat muiston aiheena Maijallakin, joka kirjoittaa lapsuusmuistoissaan paimentamisesta. Hänen muistoissaan “[l]ehmät makoilivat ja märehtivät ruohikossa,” (T, 2A). Hilkankin muistoihin lapsuudesta liittyivät maatilan hyötyeläimet. Runossaan hän kuvailee eläimiä erityisesti äänten kautta: ”Soi konsertti navetan puolella, // sai lampaat ja vasikat huudella. // Kanat kaakatti kuuluvasti,” (3B). Helmi (T, 3E) puolestaan tuo lapsuusmuistoissaan esille sialle syntyneet possut, joille piti antaa lisämaitoa, kun emon maitoa ei riittänyt kaikille.

Hevoset olivat useissa tarinoissa esillä. Osallistujien omaan elämään liittyvissä muistoissa hevosilla oli hyötytarkoitus, mutta heitä seuraavien sukupolvien elämässä hevosten merkitys on muuttunut hyötyeläimestä harrastukseksi. Erityisesti työpajaan osallistujien lapsuudessa ja osin vielä nuoruudessakin hevoset olivat tärkeä liikkumisen väline. Helmi kirjoittaa teini-iästään, kuinka heidän perheensä teki hevosella kesäretkiä kalliokarille (T, 4C). Samassa tapaamisessa myös Taimilla on mukanaan valokuva hevosesta. Taimi kertoo, että kuvassa ollaan lähdössä hevosreellä saattamaan isää takaisin sotaan. (TP, 8.2.2017.) Aikuisuudesta kertoessaan Hilikka kirjoittaa nuorimman lapsensa kehityksestä. Siihen liittyvät monet harrastukset, ja yhtenä niistä ratsastaminen ja hevosten hoitaminen. (T, 5A.) Tarinoista huomaa, kuinka suhde hevoseen on muuttunut. Varhaisemmissa muistoissa hevonen on hyötyeläin, jota käytettiin liikkumiseen. Myöhemmissä tarinoissa hevonen esiintyy harrastuksena.

Lemmikkieläimet ovat tärkeässä asemassa ETT:ssa kerrotuissa tarinoissa. Hilikka muistaa jo lapsuudestaan lemmikkikissan, joka oli ”[k]aunis, harmaa ja käsistään kätevä, // aukoi vaikka oven säppiä,” (T, 3B). Lempi on saanut kissan lemmikikseen vanhemmalla iällä, ja kertoo siitä erityisesti nykyhetkeä käsittelevässä kirjoituksessaan (T, 8B). Kissalla on hänelle monia merkityksiä. Toisaalta se on asuinkumppani ja puhetoveri, mutta samalla myös terveyden tarkkailija:

Kämppekaverina on Viivi-kissa. Se on minulle erittäin tärkeä. [--] Kerran eräs lääkäri sanoi että pitää opetella puhumaan itsekseen jos sattuu aivoverenvuoto yllättämään. Puheesta kuulemma huomaa ettei kaikki ole kunnossa. Sanoin lääkärille ettei minun tarvitse puhua itsekseen minulla on Viivi puhekaverina.

Helmi taas kertoo lemmikkikoirastaan, joka tuli hänen perheeseensä, kun hän oli nuori aikuinen. Helmin kirjoituksessa käy ilmi, että aluksi koiranpennun kanssa oli hankaluuksia ja sitä piti kouluttaa kodin tavoille. Hän jopa toteaa, ettei ollut itse ”oikein innostunut koiran ostosta.” Myöhemmin koirasta oli kuitenkin Helmille paljon iloa niin lenkkiverina kuin puheseuranakin: ”Oli lenkkikaveri lähellä. [--] Enkä tuntenut yksinäisyyttä kun puhekaveri oli vieressä.” (T, 5C.)

Koiralla on osansa ETT:n tarinoissa paitsi lemmikkieläimenä, myös hyötyeläimenä. Lempi kertoi lapsuudestaan muiston, jossa hän on ollut menossa kouluun. Lähestyessään koulua hän kuitenkin muistaa huomanneensa, että koulun piha oli täynnä puihin sidottuja, haukkuvia koiria. Nämä olivat saksalaisten mukanaan tuomia sotakoiria. Koirakomppania oli majoittunut koulun rakennukseen, ja lasten osalta koulua ei sen vuoksi jonkin aikaa ollut ollenkaan. (TP, 1.2.2017.) Sota toi mukanaan monen muun asian lisäksi myös erilaisen merkityksen eläimille.

Toisinaan villieläimet vilahtavat ETT:n tarinoissa. Hilikka kertoo lapsena tehneensä kalaaltaan kotirantaansa (T, 3B). Tässä muistossa paitsi leikitään luonnossa myös otetaan kontaktia villinä eläviin eläimiin, kaloihin. Usein villieläimiä tarkkaillaan tarinoissa ulkopuolisina, kuten Helmin tarinassa myöhäisaikuisuuden muistoista. Tässä kirjoituksessa Helmi kertoo työelämänsä viimeisistä vuosista, jolloin hän toimi vielä perhepäivähoitajana. Hoitolasten kanssa heillä oli tapana käydä kävelyllä metsissä ja ”siellä näkyi oraviakin ja lintuja.” (T, 7C.) Tässä tarinassa villieläimet ja luonto ylipäänsä näyttäytyvät mukavina ja rauhallisina. Metsään on ollut mukava lähteä retkelle lasten kanssa ja katsella sen asukkaita.

Eräässä toisessa Helmin kertomassa tarinassa luonto ja villieläimet näyttäytyvät myös pelottavammissa roolissa. Tarinassa Helmi oli ollut marjastamassa, kun hän löytää yllättäen karhun ulostetta. Tämä oli pelottavaa, varsinkin kun aines oli vielä lämmintä. (TP, 22.2.2017.) Viidennessä tapaamisessa keskustelu kääntyi huonekaluihin ja erityisesti hetekoihin. Helmi muisteli, että hetekat alkoivat yleistyä talouksissa sotien jälkeen, kun sotaväestä palaavat miehet toivat mukanaan erilaisia syöpäläisiä, kuten luteita ja täitä. Hetekaan ne eivät päässeet samalla tavalla pesiytymään kuin aikaisempiin sänkyihin. (TP, 15.2.2017.) Sota vaikutti päätyttyäänkin ihmisten elämään voimakkaasti ja arkisellakin tasolla.

Sekä luonnosta että eläimistä kertovat tarinat voidaan jakaa karkeasti villistä ja ei-villistä kertoviin tarinoin. Villi luonto esiintyy tarinoissa hallitsemattomana ja arvaamattomana. Toisinaan se tarjoaa jotakin hyvää, toisinaan taas pahaa, mutta säilyy molemmissa tapauksissa ikään kuin neutraalina osapuolena. Luontoa ei voi syyttää siitä, mitä se on. Samoin villieläimet näyttäytyvät toisissa tarinoissa ystävällisinä, toisissa pahaenteisinä. Luonto ja eläimet on esitetty tarinoissa myös läheisessä suhteessa ihmisiin. Luonnossa

käveleminen tuo mielenrauhaa ja kasvatetut kukat voivat tuntua jopa ystäviltä. Samoin lemmikkieläimet tarjoavat ystävyyttä tarinoissa. Ne ovat asuin tovereita, joille jutellaan ja joiden kanssa voi harrastaa kävelyretkiä.

5.2.3 Sota ja kuolema tulevat lähelle

ETT:n aineistosta nousi esille myös surullisia teemoja, kuten sota ja kuolema. Vaikutti siltä, että kuolema on tullut lähelle monia osallistujia jo aivan nuorena, eikä vain välittömästi sodan vuoksi. Suomessa käytiin kaksi sotaa Neuvostoliittoa vastaan työpajaan osallistujien lapsuudessa tai nuoruudessa. Talvisota syttyi loppuvuodesta 1939 ja päättyi alkuvuodesta 1940. Tätä seurasi vuonna 1941 alkanut jatkosota, joka päättyi vasta usean vuoden jälkeen, vuonna 1944. Sodan päättyminen kuitenkin edellytti vielä sotatoimien jatkamista, tällä kertaa Suomea tukeneita saksalaisia vastaan, ja siksi käytiin vielä Lapin sota.

Sotaan liittyy paljon tapahtumia, jotka koskettivat myös siviilejä. Monien perheenjäseniä kuoli rintamalla, ja lisäksi evakkoon lähteminen tuli monelle tutuksi. Kun sodat päättyivät, saapui luovutetuilta alueilta siirtolaisia, joille etsittiin uusi asuinpaikka kutistuneen Suomen alueilta. ETT:n tarinoissa käy ilmi, että moni työpajaan osallistuja koki sota-ajan lapsena tai nuorena. Evakkous tulee esille tarinoissa sekä omakohtaisena kokemuksena että yleisesti tiedettynä asiana. Rintamalla on ollut niin isiä kuin veljiäkin. Muistoihin liittyy lapsen kokemaa ikävää ja pelkoakin, mutta ajalta on jäänyt myös hyviä muistoja. Ei kaikki ollut paha, varsinkaan lapsen silmin.

Muutamissa ETT:n tarinoissa käsiteltiin evakossa oloa ja sotalapsen elämää. Taimi muistaa lapsuudestaan sen, kuinka Oulua pommitettiin niin että se paloi, ja hän käveli perheineen Pateniemeen asti. Sieltä matka jatkui seuraavana päivänä eräaseen taloon Haukiputaalla, jossa oli myös muita perheitä evakossa. Evakko aika venyi useammaksi vuodeksi. Tästä ajasta on Taimille jäänyt mieleen hyviäkin muistoja. ”Kyllä oli hyvä olla oli lämmintä ja hyvää ruokaa. [--] Rieskaleivät on jäänyt mieleen,” hän kirjoittaa. (T, 2D.) Kotoa lähtemisen ja pitkän kävelyn jälkeen turvan tunne on ollut vahva, ja varsinkin lämpö ja ruoka ovat tehneet hyvän olon.

Lauri kirjoittaa lapsuusmuistoistaan olleensa talvisodan aikana Ruotsissa sotalapsena (T, 3A). Myöhemmin, neljännessä tapaamisessa hän kertoi, että ensimmäisen kerran hän on lähtenyt Ruotsiin 12-vuotiaana. Hänet on lähetetty sinne kesän ajaksi. Tästä ajasta Lauri muisti, kuinka syksyllä palasi Suomeen oppikouluun. Kesän aikana hän oli oppinut ymmärtämään ja puhumaan ruotsia, mutta kirjoitustaidon laita oli toinen. Koepaperit olivat siten täynnä opettajan merkintöjä, vaikka hänellä kielitaitoa olikin. Tämän ensimmäisen reissun jälkeen hän meni vielä useita kertoja sotalapseksi Ruotsiin. (TP, 8.2.2017.) Myöhemmin tapaamisissa kävi ilmi, että tämä elämänvaihe vaikutti voimakkaasti myös Laurin työelämään. Kielitaitonsa ansiosta hän työskenteli paljon ulkomailla. (TP, 22.2.2017.)

Monissa ETT:n tarinoissa vanhemmat ja muu perhe ovat keskeisellä sijalla sodasta kertovissa tarinoissa. Vanhemmat olivat läsnä muistojen tapahtumissa, heidän suhtautumistaan havainnoitiin ja heitä myös menetettiin. Esimerkiksi Taimin varhaisia muistoja käsittelevässä tarinassa vanhempien ja sodan suhde tulee esille:

Oli sota[-]aika. Isä oli sodassa. Veli oli syntynyt v. 40. Asuimme [--] [v]uokralla omakotitalossa. Lähellä oli mummola. Nuottasaarella jossa paljon kävimme. Siellä asui muutakin sukua äidin puolelta. Isä oli harvoin lomalla. Olimme paljon mummolassa yötäkin. Äiti pelkäsi sota-aikaa. (T, 1C.)

Tarinassa käy ilmi, kuinka sota vaikutti konkreettisesti Taimin lapsuuden arkeen. Isää näki harvoin, vain tämän saamalla lomilla. Sen sijaan muiden sukulaisten, kuten isovanhempien ja muiden äidin sukulaisten kanssa pidettiin yhtä. Taimille on jäänyt mieleen äidin kokema pelko, ei niinkään oma pelko.

Helmikin muisteli sotaan liittyviä muutoksia perheen arjessa ETT:n viidennessä tapaamisessa. Hän kertoi, että ennen sotaa heidän perheensä oli asunut tiiviisti yhdessä – saman katon alla oli jopa yli kolmekymmentä henkeä. Helmin vanhimmilla veljillä oli jo omat perheet, mutta he asuivat edelleen vanhempiensa luona perheineen. Sodan myötä tilanne muuttui. Toinen veljistä menehtyi rintamalla ja hänen vaimonsa ja lapsensa muuttivat pois. Myös toinen veli löysi oman kodin sodan jälkeen. (TP, 15.2.2017.)

Toisinaan sota ilmestyi hyvin konkreettisesti keskelle siviilien tavallista arkea. Lempi kertoi kolmannessa tapaamisessa siitä, kuinka sotatoimet lopettivat hetkeksi hänen koulunkäyntinsä. Hän oli lähtenyt aamulla kouluun aivan tavallisesti, mutta päästyään rakennuksen lähelle, hän huomasi koulun pihalla sotakoiria. Lopulta kävi ilmi, että yön aikana koululle oli tullut kokonainen saksalainen koirakomppania. Koulua ei sinä päivänä pidetty, eikä muutamana seuraavanakaan. Lempi muisti tapauksesta myös vanhempien epäuskon, kun hän palasi kotiin kertomaan asiasta. (TP, 1.2.2017.)

Pommeihin ja pommituksiin liittyviä tarinoita kerrottiin ETT:ssa jonkin verran. Helmi muisteli useaan kertaan sekä suullisesti (TP, 8.2.2017, 15.2.2017) että kirjoittamassaan tarinassa (T, 4C), kuinka hänen kotikyläänsä oli pommitettu sodan aikana. Hämmäntävää tästä teki se, että kyseessä oli vain maalaiskylä. Kirjoituksessaan Helmi kuvailee tapausta hyvin lyhyesti: ”meidänkin maalaiskylää pommitettiin 7 pommia tuli. Onneksi ne meni kylän laidalle kuopat vain jäi.” Ryhmässä pohdittiin sitä, miksi maalaiskylää pommitettiin. Ehdotettiin esimerkiksi, että pommit kannatti pudottaa niin, etteivät ne vahingossa menneet Ruotsin puolelle, tai että koordinaatit olivat yksinkertaisesti pielessä.

Oulun pommitukset puhuttivat ETT:n tapaamisissa muutamaankin otteeseen. Lempi muistelee, että heidän kylältään seurattiin pommikoneiden etenemistä Oulua kohti. Olen tutkimuspäiväkirjaani kirjoittanut Lempin muistelleen, että ihmisillä oli tapana sanoa: ”Siellä sitä mennään taas Oulua pommittamaan.” (TP, 15.2.2017.) Tiedettiin siis yleisesti mitä kohti pommikoneet lensivät, eikä siinä voinut muuta tehdä kuin katsoa niiden menoa. Taimi muistaa lapsuudestaan pommituksen, jonka vuoksi hän joutui perheineen lähtemään evakkoon (T, 2D).

Hilkka muistaa Oulun pommituksia nuoruudestaan. Hän kertoi viidennessä tapaamisessa pommituksesta, joka oli yllättänyt hänet kesken illanvieton. Seurue ei ollut kuullut hälytystä, vaan jatkoi seurustelua, kun äkkiä viereisten rakennusten ikkunalasit rikkoutuivat. Silloin he vasta ymmärsivät, mitä oli meneillään, ja lähtivät pommisuojaan. Matka oli pelottava ja hidaskulkuinen, sillä yläpuolella kaartelevat lentokoneet pelottivat ja monelta puolelta kaupunkia näkyi tulipaloja. (TP, 15.2.2017.)

Maija kirjoittaa muistoistaan ennen kouluikää, kuinka hän oli veljensä kanssa ollut paimentamassa lehmiä. Tämä oli ollut ilmeisesti jo sodan jälkeistä aikaa. Jostain alkoi äkkiä kantautua lentokoneen ääntä, ja pian lentokone lensi heidän ylitseen. Lehmät säikähtivät konetta, ja samoin säikähtivät myös lapset. Maija muistelee, että "[v]eli [--] alkoi itkemään ja minäkin pelkäsin." (T, 2A.) Jos nykyään lentokone lentäisi vaikka läheltäkin ylitse tuskin kukaan alkaisi sitä pelkäämään. Maijan tarinasta näkyy se, kuinka erilaisia ajatuksia asiat herättivät sota-aikana ja sen jälkeenkin. Lentokoneet eivät olleet harmittomia, vaan ne saattoivat vahingoittaa ihmisiä.

Vielä pitkään sodan jälkeenkin sodan uhka pysyi ihmisten mielissä. Lempi kirjoittaa nuoren aikuisuuden muistoissaan typpitehtaan räjähdyksestä Oulussa. Tarinassa hän kuvaillee, kuinka "[p]aineaalto tuntui Heinäpäässä asti, aivan kuin sänky olisi kohonnut ilmaan," (T, 5D). Suullisesti Lempi jatkoi tapahtuman kuvailua ja kertoi, että hän ja hänen miehensä olivat aluksi luulleet sodan syttyneen uudelleen. Mutta kun mitään enempää ei kuulunut, he olivat menneet takaisin nukkumaan ja vasta aamulla kuulleet, mitä todellisuudessa oli tapahtunut. (TP, 15.2.2017.) Sota-ajan kokeneina Lempille ja hänen miehelleen ensimmäinen mahdollinen selitys paineallolle oli sota.

Ryhmässä typpitehtaan räjähdys herätti paljon muistoja. Pohdittiin esimerkiksi sitä, kuinka moni oli saanut surmansa onnettomuudessa. (TP, 15.2.2017.) Kuolemaa käsiteltiin ETT:n tarinoissa muutenkin melko paljon, varsinkin omien läheisten kuolemaa. Kuolemaan liittyvät suru ja ihmetyskin, mutta vanhempana myös asian kohtaaminen luonnollisena, ikääntymiseen kuuluvana asiana. Se ei kuitenkaan tarkoita, että rakkaan menettäminen olisi vähemmän surullinen asia. Monista kuolemaa käsittelevistä teksteistä kävi ilmi surun kokeminen, mutta samoin niissä käsiteltiin siitä selviämistäkin.

Lempi kertoo lapsuusmuistoissaan äitinsä kuolemasta. Hän muistaa erityisesti äidin hautajaiset. "Äidin kuolema oli käännekohta elämässäni. Olin silloin 4 vanha muistan seppeleet talon seinällä. Oli paljon väkeä isäni lapsuuden kodissa. Äidin arkku oli avoinna pihalla. Otettiin valokuvia." Hautajaiset olivat lapsen silmin iso ja mieleenpainuva tapahtuma. On varmasti ollut vaikea luopua, varsinkin kun myös isä "joutui taas sotaan kun se alkoi uudestaan." Muut sukulaiset kuitenkin huolehtivat Lempistä. (T, 2B.) Tarinassa

hautajaiset on kuvattu lyhyesti ja tapahtumakeskeisesti, mutta ensimmäisessä tapaamisessa Lempi kertoi suullisesti tapahtumasta tunnepitoisesti (TP, 18.1.2017).

Myös Maija muisteli ETT:n toisessa tapaamisessa äitinsä kuolemaa sota-aikana. Hän ei muistanut hautajaisia, mutta sen sijaan hän muisti juuri kuolinpäivän. Äiti oli sairastanut jo jonkin aikaa, ja sitten menehtynyt. Maija muisti tulleensa kotiin, ja siellä oli ollut hänen isänsä odottamassa. Tapahtumasta oli Maijalle jäänyt mieleen myös se, että uunissa on ollut ruokaa odottamassa häntä. (TP, 25.1.2017.) Kuolema on kuvattu tässäkin tarinassa erityisesti tapahtumien, ei tunteiden kautta.

Tarinoissa kuolemasta kirjoitettiin ja puhuttiin suorin sanoin juuri kuolemana, ei esimerkiksi poisnukkumisena tai menehtymisenä. Toisinaan ilmaisuina oli muitakin sanoja kuten Lempin kirjoituksessa keski-ikäisten muistoista. Siinä hän kirjoittaa setänsä kuolemasta heidän yhteisen harrastuksensa ilmaisemisen kautta: ”Marjakaverinikin on ollut jo kauan muilla marjamailla” (T, 6A). Hilkkakin kirjoittaa myöhäisaikuisuuden muistoissaan ystävänsä kuolemasta juuri harrastuksen kautta: ”tanhukaverin elontie päättyi kuitenkin aika pian” (T, 7A). Sana elontie vielä viittaa jotenkin kulkemiseen ja liikkeeseen, kuin ystävä olisi kulkenut elämänsä tietä tanssahdellen.

Varsinkin puolison kuolemasta keskusteltiin ETT:ssä useita kertoja. Toisille menetys oli tullut yllättäen, toisille taas se oli odotettavissa tai jopa odotettukin asia. Taimi kertoi ETT:n viimeisessä tapaamisessa miehensä pitkästä sairaudesta ja lopulta hänen kuolemastaan. Kun sairaus oli niin vaikea ja ikäkin oli, kuolema ei näyttäytynyt muistoissa pahana tai kauhistuttavana asiana. Olen kirjoittanut tarinasta muistiin Taimin kerrontaa: ”Pantiin kädet ristiin, että hän jo pääsisi pois, kun oli niin vaikea olla.” Elämä oli käynyt vaikeaksi, ja kuolema näyttäytyi siirtymänä parempaan paikkaan. Taimi kertoi vielä olleensa puolisonsa vuoteen vierellä, kun kuoleman hetki koitti. (TP, 8.3.2017.) He olivat todella yhdessä kunnes kuolema erotti.

Taimin tarina neljännessä tapaamisessa oli kirje hyvälle ystävälleen, jonka kanssa he ovat lähentyneet erityisesti viime vuosina. Kirjeessä Taimi käsittelee myös ystäväysten puolisoitten menetystä. Hän toteaa, että ”[o]lemme molemmat jääneet yksin.” (T, 4E.) Ilmaisua on

toisaalta vain toteava, mutta toisaalta se kuvastaa sitä suurta menetystä, jonka molemmat ovat kokeneet. Vaikka ympärillä on edelleen läheisiä ja ystäviä, on viereltä kadonnut se kumppani, jonka kanssa arki on jaettu. Myös Lempi käyttää puolisonsa kuolemasta kertoessaan samaa ilmaisua seitsemännessä tapaamisessa. Tarinassaan hän kertoo, että "[s]itä jää todella yksin kun yli 50 vuotta vierellä ollut ihminen poistuu." (T, 7B.)

Yksin oleminen sävyttää Hilkan tarinaa miehensä menettämisestä (T, 6D). Kirjoituksessa hän kertoo, että tapahtuma "pysäytti elämässä kaiken pitkäksi aikaa. [--] Olin paljon yksiksi, halusinkin olla, sillä en muuta seuraa kaivannut." Tarinasta kumpuaa kuitenkin myös selviytyminen ja lohdutuksen saaminen läheisiltä. Hilka kirjoittaa, että "[p]akko siitä oli toipua, vaikka vaikeaa oli. [--] päivät ja vuodet vaihtuivat ja kiitivät eteenpäin, kuten ennenkin." Lisäksi hän tuo esille lapsen ja lapsenlapsen seuran tuoman ilon ja virkistymisen. Myöhemmin Hilka pohti suullisesti, että varmaankin myös harrastukset auttoivat surusta ja menetyksestä toipumiseen (TP, 1.3.2017). Lempin tarinassa (T, 7B) lohtua puolison menetykseen tuo lemmikki-kissa. Hän kirjoittaa, että kissalle "olen tärkein maailmassa ainakin kuvittelen niin." Lauri taas kertoi viettäneensä puolison poismenon jälkeen "kapakaelämää". Siinä ollut kyse niinkään juomisesta kuin tuttavapiiristä. Paikalle kokoontui tutuksi tulleita ihmisiä, joiden seurassa voi viettää aikaa. (TP, 1.3.2017.)

ETT:n tarinoissa puolison kuolemasta kertovat tarinat ovat suorasanaisia, mutta niistä kuultaa myös suru ja menetys. Puolison kuolema tuo mukanaan monissa tarinoissa elämänmuutoksia ja yksinäisyyden tunnetta. Yhteisen elämän totutut tavat muuttuvat ja arki täytyy järjestää uudelleen. Yhdessä tarinassa puolison kuolema oli pois pääsemistä sairauden keskeltä. Menetyksestä selvittää ajan kuluessa läheisten ja ystävien tuella. Samoin uudet harrastukset ja lemmikit tuovat tarinoissa iloa ja merkityksen tunnetta elämään. Tarinoiden juoni kulki siis menetyksestä kohti siitä selviytymistä surun ja yksinäisyyden kautta.

5.2.4 Uskonnollisuus vaikuttaa taustalla?

Uskonnollisista ajatuksista ja kokemuksista ei puhuttu ETT:n tapaamisissa pääasioina tai tarinan keskipisteinä, mutta niihin viitattiin toisinaan muiden tarinoiden ohessa. Tämä

vaikutti kiintoisalta, varsinkin kun Suomessa luterilainen kristinusko on ollut vahvasti läsnä ihmisten elämässä tavalla tai toisella. Naimisiin meneminen kirkossa, kastajaiset ja rippikoulut ovat usein kuuluneet ihmisten elämään, vaikka uskonto ei arkipäivässä olisi vaikuttanutkaan voimakkaasti. Vaikutti siltä, että uskonnolliset ajatukset olivat tarinoiden taustalla, kenties jopa niin selviöinä, ettei niistä tarvinnut suoraan kertoa.

Esimerkiksi neljännessä tapaamisessa Hilka päättää kirjeensä (T, 4B) ystävälleen sanoihin: ”Terveyttä, voimia ja Korkeimman Siunausta Sinulle.” Toivotuksessa ystävälle toivotaan kaikkea hyvää niin maallisen kuin uskonnollisenkin näkökulmasta. Seitsemännessä tapaamisessa Helmi kertoi hänen ja hänen miehensä sairauksista ja vaikeista hetkistä. Lopuksi hän pohti, että elämässä kaikki menee niin kuin se on ”tuolla ylempänä” päätetty (TP, 1.3.2017). Tällä hän viittaa Jumalan suunnitelmiin, jotka eivät välttämättä aina näyttäytyä iloisina tai edes ymmärrettävinä ihmisille. Lausahduksesta kuultaa kuitenkin usko ja luottamus siihen, että nämä Jumalan päätökset ovat viisaita.

Uskontoon turvataan tarinoissa pelottavissa ja haastavissa tilanteissa. ETT:n toisessa tapaamisessa Maija kertoi lehmien paimentamisesta lapsuudessaan (T, 2A). Rauhallinen hetki keskeytyy, kun ylitse lentää lentokoneita. Sota-ajan läheisyyden vuoksi Maija kertoo hänen ja hänen veljensä pelästyneen kovasti. Lukiessaan tarinaa Maija jatkoi tilanteen kuvaamista suullisesti. Hän kertoi, että koetti pysyä rohkeana veljensä vuoksi. He olivat rukoilleet Jumalaa auttamaan tilanteessa, joka oli vaikuttanut hyvin uhkaavalta. (TP, 25.1.2017.)

Taimi kertoi ETT:n viimeisessä tapaamisessa rukoilemisesta vaikeassa tilanteessa. Hänen puolisonsa oli sairastanut pitkään vaikeaa tautia. Aluksi Taimi oli huolehtinut hänestä heidän kotonaan, mutta lopulta miehen tila huononi niin, että hän joutui olemaan sairaalassa. Taimi kertoi, että loppua kohti he olivat miehensä kanssa yhdessä rukoilleet helpotusta miehensä vaikeaan oloon. (TP, 8.3.2017.) Tässäkin tarinassa haettiin rukoilun kautta apua tilanteeseen, jossa oli vaikea olla.

Paitsi rukoiluna ja lausahduksina uskonnollisuus näkyi myös harrastusten kautta. Taimi kertoi tehneensä miehensä kanssa vapaaehtoistyötä seurakunnan kautta (TP, 8.3.2017). Helmikin

oli osallistunut diakonia-työhön vapaaehtoisena (TP, 1.3.2017). Uskonnollisuus kuului myös ei-uskonnollisten järjestöjen harrasteisiin. Taimi kertoi, että hän oli tehnyt marttojen mukana esimerkiksi matkoja luostareihin (TP, 1.3.2017). Toki tässä mielessä luostarit voivat olla myös kulttuurikohde. Myös ei-uskovaisesta näkökulmasta luostari voi olla esimerkiksi arkkitehtoninen nähtävyys tai uskonnollisen kulttuurin esittäjä.

Uskontoa käsiteltiin ETT:n tarina-aineistossa erityisesti pelottavien ja vaikeiden tilanteiden kanssa. Niissä esimerkiksi rukoilun tunnettiin helpottavan tilannetta.

5.2.5 Ruoka herättää eloisia muistoja

Ruoka on tärkeä osa jokaisen arkea ja juhlaakin. Niinpä ei liene yllätys, että myös työapajan muistojen joukossa on jonkin verran ruokaan ja syömiseen liittyviä tarinoita. Jo ensimmäisessä ETT:n tapaamisessa pureuduttiin ruoka-aiheeseen. Lauri kirjoittaa, että yksi hänen ensimmäisistä muistoistaan on omalta nimikkolehältä saatu maitomukillinen (T, 1B). Muistossa näkyy, kuinka ruokaa tuotettiin kotona. Se oli todella lähiruokaa. Myös Taimilla yksi varhaisimmista muistoista lapsuudessa liittyy ruokaan. Tarinassa (T, 2D) Taimi muistelee evakossa oloaan. Siihen liittyy kirkkaana muisto hyvästä ruoasta: ”Rieskaleivät on jäänyt mieleen. [--] ja oikeaa voita.”

Ravintolisänä käytettiin ETT:n osallistujien lapsuudessa kalanmaksaöljyä. Sitä määrättiin esimerkiksi alipainoon. ETT:n kolmannessa tapaamisessa kalanmaksaöljy herätti voimakkaita muistoja osallistujissa. Sen maku oli piirtynyt kaikkien muistoihin. Toisille maun muisto oli inhottava, mutta toisille oli jäänyt jopa positiivinen kokemus siitä, miten lääke ei ollutkaan niin pahan makuista kuin he olivat pelänneet. (TP, 1.2.2017.) Rasvoista puhuttiin myös seitsemännessä tapaamisessa. Sillä kertaa moni osallistuja muisteli 1960-luvun margariiniskandaalia, jossa paljastui muutamien rasvasulattamoiden käyttävän esimerkiksi kissanraadoista saatavaa rasvaa yhtenä margariinin ainesosana. Ryhmäläiset muistivat kirkkaasti skandaaliin liittyneen lauseen: ”Ennen kissat pantiin multiin, nyt ne pannaan suvikultiin.” (TP, 1.3.2017.)

Seitsemännessä tapaamisessa keskusteltiin talouskoulusta ja muista kouluista, joissa opetettiin käytännön taitoja. Talouskoulussa opetettiin esimerkiksi lasten vaatteiden tekoa

sekä kaikenlaista ruoanlaittoon ja leipomiseen liittyvää. Hilkka muisteli, että käydessään talouskoulua kaikkia leipomuksia ja ruokia ei päästy tekemään. Aika oli köyhää, eikä kaikkia tarvikkeita ollut saatavilla. Helmikin muisteli omaa kansanopistossa opiskeluaan. Hän kertoi, että kun opistossa leivottiin kakkua, jokaisen piti tuoda kananmunia kotoaan. (TP, 1.3.2017.)

Helmin muistoissa teini-ikästä ruoka liittyy huolettomiin kesäretkiin perheen kanssa. He lähtivät hevosella kalliokarille. Sinne otettiin mukaan eväät ja kahvipannu. (T, 4C.) Ruoan laittaminen oli toisenlaista ETT:n osallistujien lapsuudessa kuin se nykyään pitkälti on. Kahvi keitettiin kahvipannussa. Nykyään kahvi keitetään yleensä kahvinkeittimellä, ja samalla keitetty kahvi säilyy kuumana keittimessä. Ennen taas kahvipannun päälle laitettiin pannumyssy juoman kuumana pitämiseksi. Taimi pitää äidiltään perimäänsä pannumyssyä koriste-esineenä, vaikka sillä ennen on ollut arkisempi käyttötarkoitus juoman pitämisessä lämpimänä. Toisaalta myös esteettiset puolet oli huomioitu: ”Tämä pannumyssy oli muotia aina kaunis ja arvokas,” Taimi kirjoittaa (T, 6C).

Helmi huolehti työssään perhepäivähoitajana lasten syömisestä. Tarinassaan (T, 7C) hän kuvailee kuinka ”ruoka maistoi kun olimme ulkona niin pitkään.” Ruoka ei ehkä aina maistu lapsille, mutta ulkoilma paransi ruokahalua ihmeellisesti. Harrastuksiin ruoanlaittaminen ja leipominen liittyivät ainakin niillä työpajaan osallistujilla, jotka olivat harrastaneet maratta-toimintaa. Taimi kertoi muistoistaan martoissa, että usein laitettiin ruokaa ja leivottiin yhdessä erilaisia tapahtumia ja myyjäisiä varten. Hän myös kertoi, että vaikka yhteistoiminta oli mukavaan, hän mieluummin kokkasi itsekseen. Silloin leipomukset ja muut onnistuivat paremmin. (TP, 1.3.2017.)

Ruoka, sen laittaminen ja syöminen liittyivät työpajan kirjoituksissa muistoihin mauista, opiskelusta ja harrastuksista. Varsinkin hyvät ja pahat maut ovat jääneet muistoihin elävinä. Ruossa näkyvät myös ajan vivahteet, kun toisinaan esimerkiksi kananmunat olivat vaikeasti saatavilla. Ruoan laittaminen ja syöminen ovat tarinoissa osa arkipäivää sekä työtä ja harrastuksia. Sen jakaminen niin perheen kuin ystävienkin kanssa näyttäytyy tarinoissa selkeästi.

5.3 Käännekohtat

Käännekohtat ovat elämäkulkua muuttavia, merkityksellisiä tapahtumia ihmisen elämässä. Usein juuri käännekohtia kuvataan elämäkerrallisissa teksteissä. (Denzin 1989, 13, 17.) ETT:n aineistosta erottui kuusi tarinaa, joissa käsiteltiin selkeästi elämän käännekohtia. Nämä liittyivät läheisen ihmisen kuolemaan, sotaan, sairauksiin ja muuttamiseen. Toki yleisiä elämän käännekohtia, kuten naimisiinmenoa, ja lapsien saamista käsiteltiin useissa tarinoissa. Näissä kuudessa tarinassa käännekohtat ovat kuitenkin hyvin selkeästi nähtävissä, sillä ne taittavat elämäkulun toiseen suuntaan tai ainakin vaihtavat elämäntyylin. Muutamissa näistä tarinoista kirjoittaja on myös itse maininnut tapahtumat olleen hänelle käännekohta tai pysäyttävä kokemus elämässä.

Denzin (1989, 22) korostaa, että käännekohta on paitsi elämän suuntaa muuttava tapahtuma, myös pysyvän jäljen jättävä tapahtuma. Lisäksi hän pitää käännekohtia elämäkerrallisten tekstien olennaisena osana. Siksi näitä käsitellään myös tässä työssä. Garci ja Fivush (2016, 16–17) kertovat, että trauman käsittely kirjoittamisen kautta voi tukea henkilön psyykkistä hyvinvointia. Jotkut käännekohtat voivat olla juurikin traumaattisia, surua aiheuttavia tapahtumia. Niiden käsitteellistäminen kirjoittamisen avulla voi olla hyödyllistä pitkänkin ajan jälkeen. Tätä kautta käännekohtilla voi olla myös kirjallisuusterapeuttinen merkitys.

5.3.1 Läheisen kuolema pysäyttää

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan tuottamasta aineistosta erottui erityisesti kaksi tarinaa, joissa kirjoittaja kertoo läheisen ihmisen menettämisestä käännekohtana. Toisessa menetetty läheinen on oma äiti (T, 2B), toisessa taas aviopuoliso (T, 6D). Monissa muissakin tarinoissa juuri puolison menettäminen on koettu merkittävänä tapahtumana, ja siihen liittyvistä kokemuksista keskusteltiin useampaankin otteeseen ETT:n tapaamisissa. Tässä esitelty Hilkan tarina on valikoitunut sen selväsanaisten menetyksen kokemuksen kuvauksen perusteella. Myös oman vanhemman menettämistä käsiteltiin useissa kirjoituksissa. Tähän

valikoitui Lempin tarina, jossa hän suorasanaisesti nimeää menetyksen elämänsä käännekohtaksi.

Jo ensimmäisessä tapaamisessa Lempi kertoi ensimmäisen muistonsa liittyvän hänen äitiinsä. Tässä muistossa hän katsoo ikkunasta äitiään, joka on menossa mummoa vastaan junalle. Lempi kertoo, että tämä on ”ainoa muistoni äidistäni elävänä.” (T, 1D.) Toisessa tapaamisessa Lempi jatkoi tarinaa kertomalla äitinsä kuolemasta:

Äidin kuolema oli käännekohta elämässäni. Olin silloin 4 vanha muistan sepeleet talon seinällä. Oli paljon väkeä isäni lapsuuden kodissa. Äidin arkku oli avoinna pihalla. Otettiin valokuvia. Isä joutui taas sotaan kun se alkoi uudestaan. Nyt minulla ja veljelläni ei ollut isää eikä äitiä, mutta [oli] mummo ja isän nuorempia sisaruksia. (T, 2B.)

Äidin kuolema oli erityisen merkittävä, sillä sodan vuoksi Lempi menetti paitsi toisen vanhempansa, myös sen ainoan vanhemman joka oli asunut hänen kanssaan kotona. Onneksi muu suku oli läsnä ja pitämässä huolta. He näyttäytyvätkin tarinassa selviytymisen tukijoina. Silti läheisen huoltajan menettäminen on varmasti tuonut surua ja suuria muutoksia elämään, puhumattakaan juuri äidin tärkeydestä lapsen kehityksessä. Tarinassa näkyy, että Lempi on pohtinut tätä tapahtumaa elämässään, ja huomannut, että se on ollut erityisen merkittävä tapahtuma. Hän on itsekin nimennyt tapahtuman elämänsä käännekohtaksi. Tärkeästä tapahtumasta kertoo myös se, että siitä on jäänyt hänelle mieleen nuoresta iästä huolimatta melko yksityiskohtaisia asioita: valokuvien ottaminen, talon koristelu sepeleillä ja väenpaljous.

Hilkan tarina sijoittuu myöhempään ikävaiheeseen, 41–60-vuoden ikään. Hänen käännekohtasta kertova tarinansa alkaa onnellisen ajan kuvauksella, joka sitten käännekohdan myötä muuttuu surulliseksi ajaksi:

Tämän ajanjakson alkupuoli oli hyvinkin seesteistä ja onnellista aikaa elämässäni. Olimme saaneet oman rakkaan kodin, joskin velkainen se vielä oli, mutta vähitellen... Miehellä oli vakituinen työ, joten siltä osin elämä oli tavallista. Minä olin välillä työssä ja kotona taas.

Muistan, kun kiertelimme kaikki Suomen rantakaupungit pienellä autolla [--]

Vanhemmat lapset opiskelivat ja muuttivat vähitellen omilleen, löysivät puolisonsa ja perustivat perheensä. [--]

Ei meidänkään kohdalla elämä saanut mennä liian hyvin. Aivan yllättäen mieheni menehtyi sydänkohtaukseen. [--]

Se pysäytti elämässä kaiken pitkäksi aikaa. Pakko siitä oli toipua, vaikka vaikeaa oli. Nuorin tytär oli 15 v. Mutta päivät ja vuodet vaihtuivat ja kiitivät eteenpäin, kuten ennenkin. [--] Olin paljon yksikseni, halusinkin olla, koska en juuri muuta seuraa kaivannut. Mutta olihan lapset ja tyttärentytär ilon aiheina. Heidän seuransa virkisti ja antoi uskoa elämään. (T, 6D.)

Puolison kuolema on tässä tarinassa selkeä vedenjakaja kahden tunnelman välillä. Ennen käännettä elämä näyttäytyy seesteisenä ja pääosin onnellisena aikana, jossa kumppani on vahvasti läsnä. Tähän kuvaukseen liittyy yhteisen kodin rakentaminen, perheen kasvu ja lasten kehitys, sekä yhteiset lomat ja matkat. Käännekohta on järkyttävä ja äkillinen, ja se keskeyttää yhteisen, vakiintuneen elämän. Tämän jälkeen elämässä kaikki pysähtyy, vaikka aika kulkee järkkymättä edelleen. Toipuminen tapahtuu ikään kuin väistämättä. Toipumiseen liittyy toisaalta yksinäisyys ja toisaalta lasten ja lapsenlapsen läsnäolo. Seuraavat sukupolvet tuovat uskoa elämään.

Kun vertaillaan näitä kahta, voidaan huomata puitteiden puolesta monia eroavaisuuksia, mutta toisaalta myös samankaltaisuuksia. Toinen käännekohtasta on koettu lapsuudessa, toinen taas keski-iässä. Molemmissa läheisen kuolema on tullut enemmän tai vähemmän yllätyksenä ja järkytyksenä. Kumpikin tarina kuitenkin päättyy muiden läheisien tuen kuvaamiseen. Lempin tarinassa muut sukulaiset huolehtivat menetyksen kokeneesta lapsesta, Hilkan tarinassa taas suruun ja yksinäisyyteen tuovat iloa seuraavat sukupolvet.

Hilkan tarinassa näkyy selkeä käänne tarinankerronnassa käännekohtan suhteen. Sitä edeltävä kuvaus elämästä on onnellinen ja rauhallinenkin. Käännekohtan jälkeen taas elämä on surullisempaa, kunnes menetyksestä toivutaan. Lempin varsinaisessa tarinassa läheisen menettämisestä kuvaus alkaa käännekohtasta ja kuvataan vain sen jälkeisiä tapahtumia. Aiemmassa tarinassa kuvataan äitiä elossa, mutta tulevat tapahtumat sävyttävät sen tiedolla.

5.3.2 Sota vaikuttaa elämän sävyyn ja tulevaisuuteen

Toisinaan käännekohtan syynä ovat muut kuin henkilökohtaiseen elämään liittyvät tekijät. Yhteiskunnallisetkin tekijät voivat muuttaa elämäntilannetta. Yksi tällainen tekijä voi olla sodan syttyminen. ETT:ssä kerätyssä aineistossa sotaa käsitellään useissa tarinoissa joko suoraan tai sitä sivuten. Varmaankin se on kaikille osallistujille ollut tavalla tai toisella erittäin iso tekijä elämässä. Erityisesti kuitenkin kahdessa tarinassa sota näyttäytyy suoranaisena käännekohtana. Tämä Helmin tarina kirjoitettiin teini-ikää käsittelevässä tapaamisessa:

Koulu matka oli lyhyt. Kivaa oli pelata neljää maalia ja takimmainen-pari-uunista-ulos varsinkin jos isotveljet oli mukana. Kerran kesässä kävimme kalliokarilla isän ja äidin kanssa. Hevosella menimme eväät mukana ja kahvipannu[.] Siellä oli muitakin ei puuttunut kavereita. Uitiin ja syötiin. Kivaa oli kunnes tuli sota – meidänkin maalaiskylää pommitettiin 7 pommia tuli. Onneksi ne meni kylän laidalle kuopat vain jäi. (T, 4C.)

Sotaa edeltävästä ajasta on jäänyt iloisia muistoja, joissa perhe on vahvasti läsnä. Tarinassa käännekohta näkyy selkeästi ”kunnes”-sanasta. Tarinassa näkyy se, kuinka sota lopetti hauskan ajan. Toisaalta sotaan liittyy myös ihmetys siitä, kuinka lähelle se tuli. Helmi on asunut maaseudulla, jonka olisi luultu olevan pommituksilta turvassa. Kaupunkien lisäksi pommeja on tullut myös maaseudulle, ja se on vaikuttanut Helmin elämään. Vaikuttaa siltä, että sotaa edeltävä aika on kuin haaveiden kulta-aikaa, lapsuutta. Siihen liittyvät huolettomuus sekä retkeily ja pelaaminen perheen kanssa. Sota muutti koko elämän sävyn. Pommitukset ovat kiintein muisto ajasta, ja niistä jäivät myös jäljet kylän laidalle. Muun muassa tilanne tulee myös esille: ”meidänkin maalaiskylää pommitettiin”.

Sota saattoi vaikuttaa elämän kulkuun myös pitkään päättymisensä jälkeen. Lauri kertoi neljännessä tapaamisessa sotatapaamisesta. Tapaamisessa hän kertoi, että oli lähtenyt ensimmäisen kerran Ruotsiin pakolaiseksi 12-vuotiaana. Ensimmäinen matka kesti kesän ajan, ja sen jälkeen hän meni vielä useita kertoja naapurimaahan. Sotatapaamisesta olosta jäi Laurille muistoksi etenkin ruotsinkielen oppiminen. (TP, 8.2.2017.) Myöhemmin aikuisena kielitaito ohjasi osaltaan hänen työuraansa: hän pääsi useisiin rakennustöihin Ruotsiin ja Norjaan juuri kielitaitonsa avulla (TP, 22.2.2017).

Voidaan nähdä, että sodan aiheuttama asuminen Ruotsissa lapsena oli käännekohta Laurin elämässä. Sen kautta hän sai taitoja, joita kenties ei olisi saavuttanut, ainakaan samalla voimakkuudella, ilman käännekohtaa. Sodan luomat olosuhteet muuttivat Laurin elämäntapaa vähitellen. Tässä käännekohta on tapahtunut ikään kuin luisuna kielitaitoon monien matkojen myötä, ei äkillisenä muutoksena.

5.3.3 Sairaudet muuttavat elämäntapaa

Helmi kirjoitti seitsemännessä ETT:n tapaamisessa elämästään työelämänsä viimeisinä vuosina ja niitä seuraavina vuosina. Aikaan kuuluvat niin toimet hoitolasten kanssa kuin perheen kanssa matkustelutkin:

61 vuotiaana hoidin vielä kotona neljää lasta. [--] Pienimpiä työnsin rattaissa, isommat kävelivät mukana [--]. Mukava meillä oli. Sitten ruoka maistoi kun olimme ulkona niin pitkään. [--] Kesälomilla kiertelimme leirintä-paikoilla. Kiersimme Suomea usealta suunnalta. Suomenlahdellakin risteilimme. [--] Sitten alkoivat ne sairaudet infarktit. Niitä oli molemmilla.(T, 7D.)

Helmin tarinassa sairaudet keskeyttävät muuten mukavan ja seesteisen elämänmenon. Tarinassa vaikuttaa siltä, että Helmi on nauttinut työstään perhepäivähoitajana. Samoin oman perheen kanssa matkustelu on ollut antoisaa aikaa. Elämän meno muuttuu infarktien myötä. Kirjoitettu tarina päättyy käännekohtaan. Se antaa ymmärtää, että sairauksien alkamisen jälkeen elämä ei enää ollut samankaltaista. Suullisesti Helmi jatkoi tarinaansa ja kertoi, että lopulta hänen puolisonsa oli kuollut infarktiin, jonka jälkeen elämä muuttui vielä entisestään (TP, 1.3.2017). Tarinassa näkyvä käännekohta on siis vasta eräänlainen alustava käänne kohti seuraavaa, ratkaisevampaa käännettä.

5.3.4 Muuttaminen luo vähittäisen muutoksen

Muutto uudelle paikkakunnalle tai vaikkapa vain uuteen asuntoon voi muuttaa elämää tuntuvasti. ETT:ssä keskusteltiin paljon esimerkiksi palvelukotiin muuttamisesta. Useat osallistujat kertoivat olevansa kiitollisia nykyisestä asumispaikastaan. Palvelukotiin muutto vaikutti olevan keskeinen aihe viimeisen tapaamisen tarinoissa, jotka käsitelivät nykyhetkeä. Se onkin varmasti suuri muutos. Kuitenkin jo aiemmin Lempi oli kirjoittanut

muuttamisestaan teini-iässä, ja erityisesti tämä tarina vaikuttaa käännekohtan kuvaamiselta. Kyseessä on kirje kirjoittajan veljelle kotiin ja siinä kerrotaan uudesta elämästä kaupungissa. Varsinaista käännekohtaa tarinassa ei ole, mutta siinä kuvataan sopeutuminen uuteen asuinpaikkaan, ja uudenlaiseen elämään:

Aloin kirjoittamaan sinulle nyt, kun olen vähän tottunut tähän kaupungissa asumiseen. Olen saanut hyvän tyttöystävän, jonka kanssa käymme katsomassa kaikki hyvät elokuvat. Niitä kyllä riittää kun täällä on niin paljon elokuvateattereita. Olen ostanut uuden polkupyörän. Teemme retkiä Oulun ympäristöön. Täällä on pieniä järviä lähellä joissa uimme ja löhöilemme rannalla. [--] Sadepäivien varalle olen löytänyt kirjastot. Miten te voitte. Onko mummo ollut terveenä. Kirjoita teidän kuulumisia minulle. (T, 4D.)

Uuteen, muuton tuomaan elämään kuuluvat uusi ystävä, elokuvat, kirjastot ja rannalla oleskelu. Tarinan perusteella voisi olettaa, että koti sijaitsee jossain maaseudulla, sillä kaupungissa asumiseen on pitänyt ”tottua”. Käännekohtana on siis muutto ja sen myötä on aloitettu uusi elämän tyyli, kaupunkielämä. Tähän käännekohtaan ei vaikuta kuuluvaan murheita, ellei sitten pientä kaipausta kotiin ja huolta maalle jääneestä perheestä lasketa sellaisiksi. Tarina kuvastaa oikeastaan nuoren aikuisen itsenäistymistä ja oman elämän aloittamista.

Käännekohtan kuvauksia löytyi ETT:n aineistoista ainakin kolmea tyyppiä: läheisen kuolemaan, yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja elämäntapamuutokseen liittyvät käänneet. Läheisen kuolemaan liittyi surun tuntemuksia. Ne olivat traumaattisia tapahtumia, joista täytyi selviytyä ajan ja läheisten tuella. Yhteiskunnallisen tapahtuman, sodan, seurauksena elämä muuttui, ja näihin muutoksiin piti sopeutua. Elämäntavan muutokseen taas liittyi paljon positiivisia ja jännittäviä uusia asioita, vaikkakin myös huolta ja oletettavasti myös uusia haasteita.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA LUOTETTAVUUS

Tämän tutkimuksessa kysytään, miten ja millaisia tarinoita muistoista tuotetaan ohjatussa työpajassa vanhemmalla iällä. Tämä tutkimusongelma on jaettu kahteen pienempään tutkimuskysymysten ryhmään. Ensinnäkin tutkimuksessa pyritään vastaamaan siihen, miten muistoista kertovia tarinoita voidaan kerätä. Toiseksi tutkimuksen kohteena on kysymys siitä, millaisia nämä tarinat ovat. Tässä luvussa pyritään koostamaan tutkimuksen aikana saadut tulokset. Ensin käsitellään tarinamateriaalin keräämiseen liittyvät tutkimusongelmat ja sen jälkeen tarinamateriaalin sisältöön liittyvät kysymykset. Lopuksi vastataan tutkimuksen pääongelmaan.

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan taustalla vaikuttavat ajatukset kirjallisuusterapian, positiivisen psykologian, elämäkerrallisen kirjoittamisen ja kehityspsykologian aloilta. Niiden mukaan nähtiin, että työpajalla jossa kirjoitetaan ja kerrotaan muistoja tarinallisessa muodossa, voi olla merkitystä ja arvoa siihen osallistuville ihmisille. Tutkimuksessa toteutettu työpaja järjestettiin useiden aiempien kirjoitusryhmien ja haastattelumallien esimerkkien pohjalta. Tehtiin suunnitelma, jossa pyrittiin soveltuvin osin käyttämään esimerkiksi *Share Your Lifestory Workshop* -työpajojen (Sierpina 2007, Chippendale & Bear-Lehman 2012, Mastel-Smith et al. 2007) menetelmiä. Muita suunnitelman vertailukohtia olivat esimerkiksi *The life story interview* (McAdams ja Bowman 2001) ja elämänkaarikirjoitusryhmät (Reinikainen 2009). Näiden pohjalta muokattiin ETT:n suunnitelma sellaiseksi, että se voitiin toteuttaa oululaisessa palvelukodissa noin kahdessa kuukaudessa.

ETT:n suunnitelma toimi suurimmalta osin hyvin. Ryhmäläiset itse kuitenkin halusivat, suunnitelmasta poiketen, kirjoittaa tapaamisten sijaan kotona. ETT:ssa päädyttiinkin kirjoittamaan tapaamisista puoleen tekstit valmiiksi kotona, jolloin tapaamiset muodostuivat kiireettömämmiksi. Loppukyselyn mukana kerätyn palautteen perusteella voidaan sanoa, että työpajaan osallistuvat pitivät ryhmästä ja erityisesti muiden ryhmäläisten roolista siinä. Muiden tarinoita pidettiin mielenkiintoisina ja samalla myös omiin muistoihin saatiin jotakin lisää ryhmän kautta. Ryhmämuoto oli näin onnistunut valinta. Työpajassa nähdään myös toteutuneen kirjallisuusterapeuttisia vaiheita. Palautteen ja tapaamisista pidetyn

tutkimuspäiväkirjan avulla luonnosteltiin yhteyttä ETT:n piirteistä McCarty Hynesin ja Hynes-Berryn (1986) kirjallisuusterapeuttiseen prosessiin.

ETT:n keräämä materiaali sisälsi paljon monipuolista materiaalia. Odotusten mukaisesti tarinoissa näkyi kehitysvaiheisiin ja kehitystehtäviin liittyviä asioita. Kehityksellisiä puolia tarinoissa verrattiin Eriksonin ja Eriksonin (1997) esittämiin näkemyksiin ihmisen kehityksestä läpi elämän. Tätä kautta huomattiin, että lapsuudesta kertovissa tarinoissa motoristen kykyjen oppiminen on merkittävää. Lapsuuden muistoissa vanhemmat ovat tärkeitä. Teini-ikästä kertovissa tarinoissa korostuvat puolestaan ystävät sekä oman identiteetin muodostuminen. Aikuisuudessa perhe- ja työelämä vuorottelevat tarinoiden keskipisteinä. Eläke-ikä ja ikääntymisen myötä harrastukset ja ystävät tulevat tarinoiden keskiöön. Tutkimuksessa myös havaittiin yhteys myöhäisaikuisuudesta ja ikääntymisestä kertovien tarinoiden ja Martelan (2014) esittämien onnellisuuden osa-alueiden välillä.

Polkinghornen (1995) innoittamana ETT:n tuottamasta aineistosta nostettiin esille toistuvia teemoja. Näitä olivat terveys ja sairaus, luonto ja eläimet, sota ja kuolema, uskonto sekä ruoka. Jokaista aihealuetta käsitteleviä tarinoita ja niiden osia nostettiin esille aineistosta. Näiden tarinoiden kulkua eroteltiin ja vertailtiin aihealueittain toisiinsa. Esimerkiksi sodasta kertovissa tarinoissa havaittiin paitsi pelkoa ja elämänmuutoksia myös hyviä muistoja. Terveysteen liittyvät tarinat käsittelivät toisaalta sairastamista ja toisaalta terveyden ylläpitämistä. Luontoon ja eläimiin liittyvät tarinat kertoivat villistä ja hallitsemattomasta luonnosta, mutta myös hyöty- ja lemmikkieläimien monista rooleista sekä puutarhanhoidosta. Uskonto näkyi tarinoissa niiden takana vaikuttavana ajatusmaailmana, ei suoranaisena kerronnan kohteena. Ruokaan, sen laittamiseen ja syömiseen liittyvät tarinat kertovat myös sen jakamisen tärkeydestä.

Kerätty aineisto oli elämäkerrallista ja omaelämäkerrallista. Denzin (1989) liittyy elämäkerrallisiin teksteihin käännekohtat. ETT:n aineistossa oli muutamia tarinoita, joissa käännekohta oli selkeästi hahmotettavissa. Näissä tarinoissa käännekohta saattoi sijaita tarinan alussa, lopussa tai sen keskellä, mutta se saattoi myös olla tarinan sisällä rivien välistä luettavana tapahtumana. Käännekohta saattoi tapahtua kerralla ja äkillisesti, mutta myös hiljalleen tai osissa. Nämä käännekohtat liittyivät tarinoissa sotaan, sairauteen,

läheisen kuolemaan ja muuttamiseen. Kuvauksiin liittyi ajatus eteenpäin menemisestä ja selviytymisestä.

Koostavasti voidaan vastata tutkimuksen pääongelmaan, että muistoista kertovia tarinoita voidaan tuottaa, kuten tässä tutkimuksessa tehtiin, työpajassa jossa edetään tarinoinnissa elämänvaihe kerrallaan. Tarinoita voidaan tuottaa kirjoittamalla niin kotona kuin tapaamisissakin sekä keskustelun kautta. Muiden osallistujien tarinat voivat herättää uusia tarinoita sekä antaa uusia näkökulmia, ja siksi ryhmämuoto voi tuottaa monipuolisempaa aineistoa kuin yksilöhaastattelu. Näin tuotetut tarinat sisältävät monenlaisia piirteitä. Tässä tutkimuksessa niistä on nostettu esille kehitysvaiheisiin, toistuviin teemoihin sekä elämäkerrallisuuteen liittyviä piirteitä. Aineistossa havaittiin myös muita asioita, kuten ajankuvausta ja eroja naisten ja miesten tarinoissa, joita ei tässä tutkittu tarkemmin. Kerätty tarinallinen materiaali voi siis olla varsinainen runsauden sarvi monenlaisten aiheiden tutkimiseen.

Tutkimuksen työpajaan osallistui kuusi palvelukodissa asuvaa yli 70-vuotiasta henkilöä. Tutkimuksen tulokset ovat kiinteästi yhteydessä juuri kyseiseen pieneen tutkimusryhmään. Erilainen ryhmä saattaisi tuottaa erityyppistä materiaalia ja myös työpajan toteuttaminen voisi vaatia erilaisia järjestelyjä. Jos osallistujat olisivat esimerkiksi nuorempia, vanhempia tai asuisivat vaikkapa eri puolilla Oulua, työpaja olisi voinut muodostua toisenlaiseksi. Tutkimuksen lähteinä käytetyissä tutkimuksissa (esimerkiksi Garci ja Fivush 2016) tutkimusryhmät ovat olleet moninkertaisesti suurempia kuin ETT:ssa. Tulosten yleistettävyys ei näin ole järkevää. Sen sijaan tutkimuksen tulokset ovat esimerkki siitä, miten ja millaisia tarinoita muistoista on voitu tuottaa ja kerätä tässä ympäristössä ja tänä ajallisena hetkenä.

7 PÄÄTÄNTÖ

Sanotaan, että ainoa pysyvä asia elämässä on muutos (McAdams, Josselson & Lieblich 2001 II, xv). Tässä tutkimuksessa on kuvattu muistoista kertovien tarinoiden kirjoittamista ja kertomista siitä näkökulmasta, että elämän loppupuolella ihmisellä on kehitystehtävä ja sitä kautta myös tarve käsitellä elettyä elämäänsä. Voidaan nähdä, että ihminen rakentuu jatkuvasti eheämmäksi ja kiinteämmäksi kokonaisuudeksi erilaisten kehitystehtävien toteuttamisen kautta. Ihminen voi pyrkiä eheytymään ja ymmärtämään itseään paremmin, mutta hän on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. (Erikson ja Erikson 1997) Se, kuinka muistot näyttäytyvät tietyssä hetkessä, ei välttämättä ole pysyvä tapa nähdä samat muistot. Ne voivat tuntua erilaisilta, ja niistä voi löytää erilaisia merkityksiä eri elämänvaiheissa. Ihminen on jatkuvassa kehityksessä, ja samatkin muistot voivat tuottaa erilaisia vastauksia ja merkityksiä uusissa haasteissa, jopa niiden selittäjinä (Androutsopoulou 2013).

Tätä tutkimusta tehdessäni mieleeni jäi vielä monia jatkokysymyksiä tarinatyöpajaan liittyen. Olisi mielenkiintoista vertailla muistojen sävyä, siis sitä, ovatko ne negatiivisia vai positiivisia kuhunkin aiheeseen liittyen. Entä millaisista muistoista puhutaan paljon, mistä taas vähän? Tässä tutkimuksessa painotettiin muistoista kertovia tarinoita, mutta uudessa tutkimuksessa voitaisiin keskittyä myös muistoista kumpuavaan keskusteluun ja varsinaiseen keskusteluanalyysiin esimerkiksi nauhoittamalla tapaamiset. Silloin voitaisiin tutkia myös ilmeitä, eleitä ja enemmän osanottajien kanssakäymistä. Kiintoisaa olisi myös toteuttaa vastaavanlainen työpaja eri-ikäisille tai eri paikkakunnalla asuville ihmisille ja vertailla tuloksia tähän tutkimukseen.

Tutkimuksen tekeminen on antanut itselleni kuvan siitä, millaista työpajan ohjaaminen on, ja miten kiehtovaa muistoista tarinoiminen parhaimmillaan voi olla. Muistoissa näkyvät menneen elämän kokemukset, mutta myös nykyhetken tieto siitä, miten elämä on kuljettanut tilanteesta toiseen. Muistoista kertovat tarinat luovat monisäikeisen kuvan paitsi yhden ihmisen elämästä myös hänen kauttaan kuvan menneestä maailmasta.

Haluan päättää tämän tutkimuksen Lempin oivaltaviin sanoihin muistojen merkityksestä ihmiselle itselleen ja hänen elämälleen. Tässä runossa (T, 3C) hän kirjoittaa lapsuudenkodistaan ja siihen liittyvistä muistoista, jotka kannattelevat koko elämää:

Kotini armas
Kankaalla
Olet säilynyt muistoissani.
Olet ainoa paikka
maailmassa
jota muistelen
lämmöllä.
Kaikki ihanat
muistoni lapsuuden
sinun suojissas
tapahtuneet
ovat parasta
rakennusainetta
lapsuudesta
vanhuuteen.

Lähteet

Tutkimuksessa kerätty aineisto:

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan tarinat. Lyhenne T. Kirjoittaneet ja kertoneet elämäkerrallisen tarinatyöpajan osallistujat: Hilikka, Helmi, Lauri, Lempi, Maija ja Taimi (nimet muutettu). Kirjoitetut tarinat: ks. Liite 4.

Elämäkerrallisen tarinatyöpajan tutkimuspäiväkirja. Lyhenne TP. Kerätty työpajan tapaamisissa 18.1.–8.3.2017. Kirjoittanut Sanna Perälä.

Painetut lähteet

Androutsopoulou, Athena. 2013. The use of early recollections as a narrative aid in psychotherapy. *Counselling Psychology Quarterly*, 26(3–4), 313–329.

Burns, Liz. 2009. *Literature and Therapy: Systemic View*. Lontoo: Karnac Books Ltd. EBSCO Publishing: eBook Collection (EBSCOhost) 10.2.2014.

Chippendale, Tracy & Bear-Lehman, Jane. 2012. Effect of Life Review Writing on Depressive Symptoms in Older Adults: A Randomized Controlled Trial. *The American Journal of Occupational Therapy*, 66(4), 438–446.

Croom, Adam M. 2014. The Practice of Poetry and the Psychology of Well-Being. *Journal of Poetry Therapy*. 2015, 28(1), 21–41.

Denzin, Norman K. 1989. *Interpretive Biography*. Qualitative Research Methods, 17. Lontoo ja New Delhi: Sage Publications.

- Eriksen, Thomas Hylland 2004 (2003). *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Finnish Edition. Suom. Maarit Forde & Anna-Maria Tapaninen. Helsinki: Gaudeamus.
- Erikson, Erik H. & Erikson Joan M. 1997. *The Life Cycle Completed. Extended Version*. New York ja Lontoo: W.W. Norton & Company.
- Greenbaum, Thomas L. 2000. *Moderating Focus Groups. A Practical Guide for Group Facilitation*. Thousand Oaks, Lontoo ja New Delhi: Sage Publications.
- Grysmán, Azriel; Fivush, Robyn; Merrill, Natalie A. & Graci, Matthew. 2016. *The Influence of Gender and Gender Typicality on Autobiographical Memory across Event Types and Age Groups*. *Mem Cogn* 2016, 44, 856–868.
- Hooker, Karen & McAdams, Dan P. 2003. Personality Reconsidered: A New Agenda for Aging Research. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58B(6), 296–304.
- Ihanus, Juhani. 1989. Halun kieli. Teoksessa *Kantavat sanat*. Toim. Juhani Ihanus. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy, 11–20.
- Ihanus, Juhani. 1995. *Toinen: kirjoituksia psyykestä, halusta ja taiteista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaasila, Raimo. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa *Narratiivikirja: Menetelmiä esimerkkejä*. Toim. Raimo Kaasila, Raimo Rajala ja Kari E. Nurmi. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41–66.
- Linnainmaa, Terhikki. 2005. Mitä kirjallisuusterapia on? Teoksessa *Hoitavat sanat. Opas kirjallisuusterapiaan*. Toim. Terhikki Linnainmaa ja Silja Mäki. Helsinki: Kustannus oy Duodecim, 11–25.
- Lieblich, Amia; Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar. 1998. *Narrative Research. Reading, Analysis, and Interpretation*. Applied Social Research Methods Series, 47. Thousand Oaks, Lontoo ja New Delhi: Sage Publications.
- Martela, Frank. 2014. Onnellisuuksien psykologia. Teoksessa *Positiivisen psykologian voima*. Toim. Lotta Uusitalo-Malmivaara. Hyväs kylä: PS-kustannus, 30–62.
- Mastel-Smith, Beth A.; McFarlane, Judith; Sierpina, Michelle; Malecha, Ann & Haile, Brenda. 2007. Improving Depressive Symptoms in Community-Dwelling Older Adults. A Psychosocial

Intervention Using Life Review and Writing. *Journal of Gerontological Nursing*, toukokuu 2007, 13–19.

McAdams, Dan P. & Bowman, Philip J. 2001. Narrating Life's Turning Points: Redemption and Contamination. Teoksessa: *Turns in the Road. Narrative Studies of Lives in Transition*. Edit. Dan P. McAdams, Ruthellen Josselson, Amia Lieblich. Washington DC: American Psychological Association, 3–34.

McAdams, Dan P.; Pals, Jennifer L. 2006. A New Big Five: Fundamental Principles for an Integrative Science of Personality. *American Psychologist*, 61(3), 204–217.

McAdams, Dan P.; Josselson, Ruthellen; Lieblich, Amia. 2001a. The Narrative Study of Lives: Introduction to the Series. Teoksessa: *Turns in the Road. Narrative Studies of Lives in Transition*. Edit. Dan P. McAdams, Ruthellen Josselson, Amia Lieblich. Washington DC: American Psychological Association, xi–xiv.

McAdams, Dan P.; Josselson Ruthellen; Lieblich, Amia. 2001b. Turns in the Road: Introduction to the Volume. Teoksessa: *Turns in the Road. Narrative Studies of Lives in Transition*. Edit. Dan P. McAdams, Ruthellen Josselson, Amia Lieblich. Washington DC: American Psychological Association, xiv–xxi.

McAdams, Dan P.; Josselson Ruthellen; Lieblich, Amia. 2006. Introduction. Teoksessa *Identity and Story. Creating Self in Narrative*. Edit. Dan P. McAdams, Ruthellen Josselson ja Amia Lieblich. Washington D.C.: American Psychological Association, 3–11.

McCarty Hynes, Arleen & Hynes-Berry, Mary. 1986. *Bibliotherapy. The Interactive Process. A Handbook*. Colorado: Westview Press, Ink.

McDonald, Deborah Dillon; Shellman, Juliette M; Graham, Lindsey & Harrison, Lisa. 2016. The Relationship between Reminiscence Functions, Optimism, Depressive Symptoms, Physical Activity, and Pain in Older Adults. *Gerontological Nursing*, 9(5), 223–231.

Ojanen, Markku. 2014. Positiivisen psykologian kritiikki. Teoksessa *Positiivisen psykologian voima*. Toim. Lotta Uusitalo-Malmivaara. Jyväskylä: PS-kustannus, 113–134.

Parkinson, Rob. 2009. *Transforming Tales: How Stories Can Change People*. Lontoo ja Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

- Pennebaker, James W. & Seagal, Janel D. 1999. Forming a Story: The Health Benefits of Narrative. *Journal of Clinical Psychology*, 55(10), 1243–1254.
- Plunkett, Marcy. 2001. Serendipity and Agency in Narratives of Transition: Young Adult Women and their Careers. Teoksessa: *Turns in the Road. Narrative Studies of Lives in Transition*. Edit. Dan P. McAdams, Ruthellen Josselson, Amia Lieblich. Washington DC: American Psychological Association, 151–175.
- Polkinghorne, Donald E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa *Life History and Narrative*. Edit. J. Amos Hatch ja Richard Wisniewski. Qualitative Studies Series 1. Lontoo ja Washington D.C.: The Falmer Press, Taylor & Francis Group, 5–23.
- Raggat, Peter T. F. 2006. Multiplicity and Conflict in the Dialogical Self: A Life-Narrative Approach. Teoksessa *Identity and Story. Creating Self in Narrative*. Edit. Dan P. McAdams, Ruthellen Josselson ja Amia Lieblich. Washington D.C.: American Psychological Association, 15–35.
- Reinikainen, Pepi. 2009. *Elämänkaarikirjoitus ja ihmisen vuodenajat*. Helsinki: Kirjapaja.
- Rowe, John W. & Kahn, Robert L. 1997. Successful Aging. *The Gerontologist*, 37(4), 433–440.
- Rubin, Rhea Joyce. 1978. *Using Bibliotherapy. A Guide to Theory and Practice*. Phoenix: Oryx Press.
- Sawyer, R. Keith. 2006. *Explaining creativity: the science of human innovation*. New York: Oxford University Press.
- Seligman, Martin E. P. 2002. Positive Psychology, Positive Prevention, and Positive Therapy. Teoksessa *Handbook of Positive Psychology*. Edit. C. R. Snyder ja Shane J. Lopez, 3–9.
- Sierpina, Michelle. 2007. Pentimento Project: Celebrating the Power of Lifestory Writing and Sharing Groups. *The LLI Rewiev*. Syksy 2007, 84–94.
- Sugarman, Léonie. 2001. *Life-Span Development. Frameworks, Accounts and Strategies*. Hove ja New York: Psychology Press, Taylor & Francis Group.
- Taipale, Vappu. 2014. Vanhuuden voimavarat. Teoksessa *Positiivisen psykologian voima*. Toim. Lotta Uusitalo-Malmivaara. Jyväskylä: PS-kustannus, 160–178.

Uusitalo-Malmivaara, Lotta. 2014. Positiivinen psykologia – mitä se on? Teoksessa *Positiivisen psykologian voima*. Toim. Lotta Uusitalo-Malmivaara. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–27.

Wexler, Marvin. 2014. A Poetry Program for the very Elderly – Narrative Perspective on One Therapeutic Model. *Journal of Poetry Therapy*, 27(1), 35–46.

Painamattomat lähteet

Camie, Joseph. 2015. Maapallon väestö kasvaa ja ikääntyy.

[http://maailma.net/artikkelit/maapallon vaesto kasvaa ja ikaantyy](http://maailma.net/artikkelit/maapallon_vaesto_kasvaa_ja_ikaantyy) (12.11.2016)

Chavis, Geri. 2016. A Welcome Letter from Our President. The National Association for Poetry Therapy. <http://poetrytherapy.org/index.php/about-napt/a-welcome-letter-from-our-president/> (3.10.2016)

Graci, Matthew E. & Fivush, Robyn. 2016. Narrative Meaning Making, Attachment, and Psychological Growth and Stress. *Journal of Social and Personal Relationships*, 1–24. <https://drive.google.com/file/d/0B9WMZ-iEj3oQNWtmcXhraUl6RIE/view> (13.4.2017)

Lintunen, Jatta & Vanhanen, Eeva. 2016. *Hän kaunis on, min' en tietää vois, minä aikana ihminen kauniimpi ois: Toimintatutkimus luovan yhteistoiminnan rakentumisesta yhteisölliseksi taidekasvatukseksi veteraanien hoitoyhteisössä*. Lapin yliopisto, kuvataiteiden tiedekunta, Pro Gradu -tutkielma.

<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62452/Gradu%20Lintunen%20Jatta%2c%20Vanhanen%20Eeva.pdf?sequence=2> (3.10.2016)

Mäki, Silja. 2016. Kirjallisuusterapian perusteet -koulutus alkaa taas. Sivustolla Psykoterapiapalvelu Silja Mäki.

<http://www.terapiasiljamaki.fi/tag/kirjallisuusterapiakoulutus/> (11.11.2016)

Salminen, Mari. 2009. *Luovat menetelmät hoito- ja kuntoutustyössä. "Se voi olla sitä arjessa elävää hyvää"*. Sosiaalialan koulutusohjelma, hyvinvointialan opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/6638/oppari.pdf?sequence=1>

(3.10.2016)

Tilastokeskus. Väestölaskenta, väestönlaskentakuviot. Kuviot Väestön ikärakenne ja Ikärakenteen kehitys. <http://tilastokeskus.fi/tup/vl2010/index.html> (12.11.2016)

Uotila, Hanna. 2011. *Vanhuus ja yksinäisyys. Tutkimus iäkkäiden ihmisten yksinäisyyskokemuksista, niiden merkityksistä ja tulkinnoista*. Tampereen yliopisto, Terveystieteiden yksikkö, väitöskirja. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/66801> (3.10.2016)

UTMB. 2017. *About UTMB Health*. <https://www.utmb.edu/about/> (14.3.2017)

UTMB OLLI. 2017a. *About Us*. <https://www.utmb.edu/olli/Home/AboutUs> (14.3.2017)

UTMB OLLI. 2017b. *What is OLLI?* <https://www.utmb.edu/olli/> (14.3.2017)

UTMB OLLI. 2017c. *Lifestories*. <https://www.utmb.edu/olli/Home/LifeStories> (14.3.2017)

Valtaa vanhuus. 2017. *Valtaa vanhuutesi ja näytä kyntesi*.

<http://www.valtaavanhuus.fi/teesit/> (12.3.2017)

Valve. 2016a. *Konsertit: Laulan sinun sanoillasi –konsertti 9.10.2016*.

http://www.kulttuurivalve.fi/sivu/fi/tapahtumat/konsertit/?type=1&location=&id=3432&action=show_one&lang=fi (3.10.2016)

Valve. 2016b. *Ikäihmisten kulttuurikummeja jo yli 30*.

http://www.kulttuurivalve.fi/sivu/fi/ikaihminen_kulttuuripalvelut/kulttuurikummi/

(3.10.2016)

Waude, Adam. 2010. *Developmental Psychology. Overview of developmental psychology, including related theories and an evaluation*. Sivustolla Psychologist World.

<https://www.psychologistworld.com/developmental/developmental-psychology> (19.4.2017)

Ylä-Outinen, Tuulikki. 2012. *Ikäihmisten arki – Kotona asuvien ja palvelutaloon muuttaneiden ikäihmisten kertomuksia jokapäiväisestä elämästä*. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 48. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0974-9/urn_isbn_978-952-61-0974-9.pdf (3.10.2016)

Äänitteet

Laulan sinun sanoillasi. 2016. CD-levy. Sanataiteilija Timo harju, muusikot Veli Vaismaa, Laura Ainali ja Antti Salminen, palvelukotien Saran siipi ja Uitto-koti asukkaat, hoitajat ja omaiset.

Liitteet

Liite 1. Elämäkerrallisen tarinatyöpajan aikataulu. (Tekstikoko muutettu tilan säästämiseksi.)

AIKATAULU

ELÄMÄKERRALLINEN TARINATYÖPAJA

18.1. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Ensimmäinen tapaaminen. Tutustutaan. Vastataan alkukyselyyn. Kirjoitetaan ja keskustellaan varhaisista muistoista (n. 3v). Allekirjoitetaan suostumuslomake tutkimusta varten.
25.1. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Toinen tapaaminen. Luonnostellaan elämäkerta aikajanelle. Kirjoitetaan ja keskustellaan lapsuusmuistoista. (3-6v) Kerätään loput suostumuslomakkeet.
1.2. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Kolmas tapaaminen. Muisto runon muodossa. Kirjoitetaan ja keskustellaan muistoista lapsuudessa (6-12v). Kokeillaan runon muodossa kirjoittamista.
8.2. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Neljäs tapaaminen. Kirje menneeseen. Kirjoitetaan ja keskustellaan muistoista teini-iässä (13-17v). Kirjoitetaan muisto kirjeen muodossa nuorelle itselle, tai jollekin tärkeälle henkilölle nuoruudessa.
15.2. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Viides tapaaminen. Valokuva muiston lähteenä. Kirjoitetaan ja keskustellaan nuoren aikuisuuden muistoista (18-40v). Jokainen voi tuoda valokuvan kirjoituksen lähteeksi.
22.2. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Kuudes tapaaminen. Kirjoitetaan ja keskustellaan keski-ikään liittyvistä muistoista (41-60v). Jokainen voi tuoda jonkin esineen kirjoituksen lähteeksi.
1.3. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Seitsemäs tapaaminen. Kirjoitetaan ja keskustellaan myöhäisaikaisuuteen kuuluvista muistoista (61v →). Voidaan kokeilla erilaisia kirjoitusmuotoja.
8.3. keskiviikko klo. 12:30 – 13:30	Kahdeksas ja samalla viimeinen tapaaminen. Kirjoitetaan ja keskustellaan nykyhetkeen liittyvistä tarinoista, sekä ryhmään osallistumisesta. Vastataan loppukyselyyn.

Kokoontumispaikkana toimii palvelutalon [tarjoama tila]. Tervetuloa!

Liite 2. Alkukysely. (Tekstikoko muutettu tilan säästämiseksi.)

ELÄMÄKERRALLINEN TARINATYÖPAJA

ALKUKYSELY

Kysymyksiä ryhmään osallistumisesta:

1) Oletteko aiemmin harrastaneet kirjoittamista?

Kyllä.

En.

2) Jos vastasitte kyllä, onko harrastus ollut omatoimista vai ohjattua (esimerkiksi kirjoituskurssi)?

Omatoimista.

Ohjattua.

3) Oletteko aiemmin kirjoittaneet muistoistanne?

En.

Kyllä, olen kirjoittanut...

Päiväkirjaa.

Elämäkertaa.

Muu, mikä: _____

4) Mitä odotatte tältä ryhmältä?

Kysymyksiä arjestaan:

1) Kuinka usein osallistutte muihin harrastusryhmiin? (Esimerkiksi palvelukodin tai muun tahon tarjoamaan ohjelmaan.)

Päivittäin.

Joka viikko.

Joka kuukausi.

Harvemmin.

2) Kuinka usein teette kotitöitä? (esimerkiksi tiskaaminen, kaupassa käyminen jne.)

Päivittäin.

Joka viikko.

Harvemmin.

3) Kuinka usein tapaatte ystäviänne tai sukulaisianne?

Päivittäin.

Joka viikko.

Joka kuukausi.

Harvemmin.

4) Kuinka tyytyväinen olette elämäänne tällä hetkellä?

Erittäin tyytyväinen.

Melko tyytyväinen.

Vähän tyytyväinen.

En ollenkaan tyytyväinen.

En osaa sanoa.

Perustietoja kyselyyn vastaajasta:

1) Oletteko....

Naimisissa.

Naimaton.

Leski.

Eronnut.

Parisuhteessa.

2) Mikä on ikänne?

60 – 69 vuotta.

70 – 79 vuotta.

80 – 89 vuotta.

90 – 99 vuotta.

vanhempi kuin 99 vuotta.

KIITOKSIA VASTAUKSESTANNE!

Liite 3. Loppukysely (Tekstikoko muutettu ja rivivälejä sekä viimeisen kysymyksen vastaustilaa vähennetty tilan säästämiseksi.)

ELÄMÄKERRALLINEN TARINATYÖPAJA

LOPPUKYSELY

Kysymyksiä arjestaan:

1) Kuinka usein osallistutte muihin harrastusryhmiin? (Esimerkiksi palvelukodin tai muun tahon tarjoamaan ohjelmaan.)

Päivittäin.

Joka viikko.

Joka kuukausi.

Harvemmin.

2) Kuinka usein teette kotitöitä? (esimerkiksi tiskaaminen, kaupassa käyminen jne.)

Päivittäin.

Joka viikko.

Harvemmin.

3) Kuinka usein tapaatte ystäviänne tai sukulaisianne?

Päivittäin.

Joka viikko.

Joka kuukausi.

Harvemmin.

4) Kuinka tyytyväinen olette elämäänne tällä hetkellä?

Erittäin tyytyväinen.

Melko tyytyväinen.

Vähän tyytyväinen.

En ollenkaan tyytyväinen.

En osaa sanoa.

Perustietoja kyselyyn vastaajasta:

1) Oletteko....

Naimisissa.

Naimaton.

Leski.

Eronnut.

Parisuhteessa.

2) Mikä on ikänne?

60 – 69 vuotta.

70 – 79 vuotta.

80 – 89 vuotta.

90 – 99 vuotta.

vanhempi kuin 99 vuotta.

Kysymyksiä ryhmään osallistumisesta:

1) Vastasiko ryhmä odotuksianne?

Kyllä.

Osittain:

Jäin kaipaamaan:

Minulle tuli yllätyksenä:

Ei ollenkaan. Odotin: _____

2) Oletteko innostunut kirjoittamaan elämäkerrallisia tekstejä itsekseenne?

Kyllä, kirjoitin niitä jo ennen ryhmään osallistumista.

Kyllä, olen nyt kirjoittanut.

Kyllä, aion kirjoittaa.

En ole innostunut.

3) Onko ryhmä tuonut jotakin uutta muistoihinne?

Ei tuonut mitään uutta.

Kyllä...

... muistin asioita, jotka luulin unohtaneeni.

... sain uusia näkökulmia muistoihini.

... jotain muuta, mitä: _____

4) Kirjoittakaa vapaasti kokemuksistanne tarinatyöpajassa. (Voitte esimerkiksi kertoa, mikä oli hyvää, mikä taas huonoa, mistä piditte, mistä taas ette pitäneet. Voitte myös kertoa, jos jokin tapaamiskerta tai puheenaihe on jäänyt mieleenne.)

Liite 4. Elämäkerrallisen tarinatyöpajan tarinat.

Liite sisältää ETT:an osallistujien kirjoittamat tarinat, ei suullisesti kerrottuja tarinoita tai keskusteluja. Tarinat on nimetty tapaamiskerran mukaan numeroin 1–8 ja saman tapaamiskerran eri tarinat on erotettu isoin kirjaimin. Tavoitteena on, että lukija pystyy nopeasti löytämään tekstissä mainitun tarinan tästä liitteestä.

Nämä tarinat on kopioitu osallistujien käsinkirjoitetuista tarinoista, joten osin aineistoon on jäänyt epäselviä sanoja tai lauseen pätkiä. Ne on tekstiin merkitty hakasulkeissa olevalla kysymysmerkillä, [?]. Lisäksi tekstiin on merkitty tulkinnanvaraisia kohtia ja joitakin selkeitä kirjoitusvirheitä hakasulkeiden sisään. Sen sijaan murteellisina pidettävät ilmaukset on jätetty korjaamatta kirjakielisiksi. Ystävien, sukulaisten ja palvelukodin työntekijöiden nimet on poistettu ja korvattu hakasulkeissa, [nimi], anonymiteetin vuoksi. Kadunnimet ym. paikannimet on annettu olla. Joitakin pitkiä tekstejä on tässä jaoteltu kappaleisiin selkeyden vuoksi, vaikka niitä ei olisi selkeästi jaoteltu alkuperäisessä kirjoitusasussaan.

1A. Hilikka.

Vanhemmat eronneet poliittisista syistä? Muistan isän käyntejä hämärästi. Sen tiedän että olen ollut hyvä niaamaan. Kiittämään. Äidin vanhempien luona asuimme. Kaikki varmaan [suht] hyvin. Vuoden vanhana opin kävelemään.

1B. Lauri.

Kevään ensi kurki lauma aura. Koiranpennun hankinta. Nimikkolehmän maito[muki].

1C. Taimi.

Oli sota[-]aika. Isä oli sodassa. Veli oli syntynyt v. 40. Asuimme [Aleksant. k 14]. Vuokralla omakotitalossa. Lähellä oli mummola. Nuottasaarella jossa paljon kävimme. Siellä asui muutakin sukua äidin puolelta. Isä oli harvoin lomalla. Olimme paljon mummolassa yötäkin. Äiti pelkäsi sota-aikaa. Olen oppinut puhumaan vasta 2 vuotiaana. On käytetty lääkarissä. Lääkäri on sanonut kyllä kohta puhuu liikaakin.

1D. Lempi.

Varhaisin muistoni on kun äitini laittoi minut istumaan ompelukoneen päälle ikkunan eteen ja käski katsoa kun hän menee [veljen] kanssa mummoa vastaan junalta. Se on myös ainoa muistoni äidistäni elävänä. Olin silloin ehkä [?] vajaa 4 vuotta. Olen kysynyt mummolta tapauksen todenperäisyyden. [?] Äidin sairastuttua mummo oli tullut hakemaan [?] pikkuveljeäni junalla omaan kotiinsa hoidettavaksi.

1E. Helmi.

3 muistan kun päre[katto] oli purettu missä oli nauvoja sen takia ei s[a]anut kävellä niiden päälle ettei satu kun avojaloin olimme kesät. Olen tullut [tädiksi] 3 vuotiaana kun veljelle syntyi poika. Veli oli minua 20 vuotta vanhempi. Kesällä paistoi aina aurinko. Leluja ei ollut mielikuvitusta käytimme. Olisinko ollut 6 vuotias kun saimme leikkimökin.

2A. Maija.

Oli sodan jälkeistä aikaa. Olin [nimi] veljen [kanssa] pikku suolla paimenessa. Lehmät makoilivat ja märehtivät ruohikossa. Minä [nimi] veljen kanssa juttelimme pensaan juurella. Yhtäkkiä alkoi kuulua [meteliä] kaukaa maantieltä päin. Lehmän kellon soittoa, lentokone lenti ja tuntui että ilma oli täynnä elämää. Veli [nimi] alkoi itkemään ja minäkin pelkäsin.

2B. Lempi.

Äidin kuolema oli käännekohta elämässäni. Olin silloin 4 vanha muistan seppeleet talon seinällä. Oli paljon väkeä isäni lapsuuden kodissa. Äidin arkku oli avoinna pihalla. Otettiin valokuvia. Isä joutui taas sotaan kun se alkoi uudestaan. Nyt minulla ja veljelläni ei ollut isää eikä äitiä, mutta [o]li mummo ja isän nuorempia sisarusia.

2C. Hilikka.

3–6 v.

Siiitä on pitkä aika. Muistan vain, oli muutamia nukkeja. Tuutti-[?] (Kuten Molla-Maija) ja Elsa oli iso [?]päinen, painava kanniskella. Kotileikkejä. Kesänaapuria odotin aina, kun hänellä oli niin nätit vaatteet ja muutenkin mielestäni sievä, ehkä olin hiukan kateellinen. Talvella hiihdon opettelua, lumileikkejä. Kauniita lumilyhtyjä. Kerjäläi[siä]. Lama-aika sain isäp[uolen] jäi vieraaksi.

2D. Taimi.

1)Evakossa: v41–43

Lähdimme kun Oulu paloi kävellen Pateniemeen tädin perheen luo opettaja[n] perhe [nimi] [?] koulun Seuraavana päivänä Haukip. [perheen nimi] meillä [?]. Oli paljon lapsia melkein kymmenen. Serkku oli pyörätuolissa. Hänen [?] tätinsä työnsi häntä, hänellä oli kaksi veljeä. Minulla 1 veli 2 vuotta nuorempi minusta.

2) Kyllä oli hyvä olla oli lämmintä ja hyvää ruokaa. Oli tuhkarokko, piti olla pimeässä rullaverhot alhaalla. Rieskaleivät on jäänyt mieleen. (Lämmintä) ja oikeaa voita.

3A. Lauri.

- 37 [vuosiluku, siis vuosi 1937] Kouluun
- 38 – 39 Lankkipoikana
- Hinta 1 mk kengät, lp 5 mk.
- 40 [?] 5 mk [kenkälaji]
- Talvisota, Ruotsiin pakolaisena
- Saksalaisten tulo
- Talkootyötä

3B. Hilikka.

Mitä muistaisin lapsuudesta,
ajasta niin turvallisesta.
Kun huoletonna hyppelin.

Muistan nuket ja kotileikit,
kala-altaan kotirannassa
jota rakensin veessä kahlatessa.

Monnakissaa en voi unohtaa.
Kaunis, harmaa ja käsistään kätevä,
aukoi vaikka oven säppiä.

Soi konsertti navetan puolella,
sai lampaat ja vasikat huudella.
Kanat kaakatti kuuluvasti.

3C. Lempi.

Kotini armas
Kankaalla
Olet säilynyt muistoissani.
Olet ainoa paikka
maailmassa

jota muistelen
lämmöllä.
Kaikki ihanat
muistoni lapsuuden
sinun suojissas
tapahtuneet
ovat parasta
rakennusainetta
lapsuudesta
vanhuuteen.

3D. Taimi.

Aamukerho: tänään

Oli meitä koolla
aika monta naista
ja pari miestä
jumpattiin ja
aivoja myös pumpattiin
[?]
monenlaista
värkättiin
liikkein että sanoin

3E. Helmi.

[Sain] kuusivuotiaana tehtäväkseni hakea astia josta pienet possut lisämaitoa söi. Kun emolta [kaikille ei riittänyt]. Silloinpa juoksuaskelin kiirehdin tehtävää rupesin. Mutta voi voi juuri silloin serkkuni nurkan takaa pyörällä minuun törmä[si]. Vauhtia voimaakin oli liikaa kummallakin. Siinä minulta sääriluu katkesi. Minä itkuun [parahdin].

4A. Lauri.

[Elämänohje äidiltä]

Korjaa jälkesi!

4B. Hilikka.

[nimi] ystäväni!

Siitä onkin vuosia kulunut, kun viimeksi tapasimme. Aika vain rientää eikä tahdo ehtiä minnekään. Aloittaa ja yrittää aina jotain, mutta ajatus vain hajoaa, murenee. Olemme kuitenkin soitelleet, paljonkin, mutta kun kuulosi on tuntuvasti heikentynyt, nekin juttuhetket ovat vaikeutuneet ja harventuneet. Siksi ajattelin kirjoittaa kirjeen Sinulle.

Et varmaankaan osaa kuvitellakaan miten paljon sinun ajatuksesi ja viisaat sanasi ovat minulle merkinneet. On eräs asia nuoruudessa, jonka sinun mielipiteesi ratkaisi lopullisesti. En tiedä, oliko se hyvä niin, mutta silloin se oli pätevä. Kuinka ihailinkaan sinun iloisuuttasi ja rohkeuttasi. Olitkohan koskaan epävarma? Toit mielipiteesi kuuluvasti ja varmasti esille. Pystyit esiintymään yleisölle ja kaksistaan.

Nyt olemme jo vanhuksia kaikkine vaivoineen, mutta eteenpäin mennään. Mutta onhan meillä tulevaisuus: lastenlapset, kirkkaine katseineen.

Terveyttä, voimia ja Korkeimman Siunausta Sinulle.

Vanha nuoruuden ystäväsi [Hilkka]

4C. Helmi.

Hei [Helmi]!

Terveiset täältä vuosien takaa. Ei kannata kovin jännittää. Virheitä tulee mutta kyllä niitä muilleki[n] ja niistä jopa oppiikin. Koulu matka oli lyhyt. Kivaa oli pelata neljää maalia ja takimmainen-pari-uunista-ulos varsinkin jos isotveljet oli mukana.

Kerran kesässä kävimme kalliokarilla isän ja äidin kanssa. Hevosella menimme eväät mukana ja kahvipannu sielä oli muistakin ei puuttunut kavereita. Uitiin ja syötiin. Kivaa oli kunnes tuli sota – meidänkin maalaiskylää pommitettiin 7 pommia tuli. Onneksi ne meni kylän laidalle kuopat vain jäi. Tä[m]möisiä terveisiä sine nuoruuteen [Helmi]

4D. Lempi.

Veli hyvä

Aloin kirjoittamaan Sinulle nyt kun olen vähän tottunut tähän kaupungissa asumiseen. Olen saanut hyvän tyttöystävän, jonka kanssa käymme katsomassa kaikki hyvät elokuvat. Niitä kyllä riittää kun täällä on niin paljon elokuvateattereita. Olen ostanut uuden polkupyörän. Teemme retkiä Oulun ympäristöön. Täällä on pieniä järviä lähellä joissa uimme ja löhöilemme rannalla. On myös merenranta. Sadepäivien varalle olen löytänyt kirjastot. Miten te voitte. Onko mummo ollut terveenä. Kirjoita teidän kuulumisia minulle. Terv. kaikille [Lempi]

4E. Taimi.

[?] Koulukaverille! [nimi]

Muistelu Sinulle meidän nuoruudesta. Kävimme [koulun nimi] koulua 1–3 luokkaa yhdessä. Sinä Oritkarista ja minä Aleksanterin k. varrelta. Emme muuten paljon tavanneet kuin koulussa. Sydänystäviä ei oltu. Parhaimmat kaverit asui lähempänä. Tapasimme myöhemmin ehkä 30 v sitten tästä päivästä, molemmilla oli perhe. Olimme eri paikkakunnilla. Nyt vuosi takaperin tapasimme. Olemme 78 vuotiaita. Ja voi sitä ilon päivää

Nyt olemme päivittäin melkein yhteydessä. Olemme molemmat jääneet yksin, molemmilla omat sairautemme. Myös kerromme harrastuksistamme. Sinä et ole vielä käynyt luonani kun olet ollut vähän huonossa kunnossa ja miehesi vasta kuoli. On ollut [epäselvä] ja sairaus niinpä sain nähdä Sinun miehesi ja vieraila Teidän kodissanne. Nyt miellä lähestyy molemmilla syntymäpäivät. 1 päivän erolla (3 päivän kuluttua) Pian tavataan. [Taimi]

5A. Hilikka.

Tämä kuva kertoo n. 2-vuotiaasta tyttärestäni. Hän oli saanut uuden pyörän ja se oli niin mieluinen, ettei tahtonut irti laskea. Olin jo lähes nelikymppinen, joten hän tuli luoksemme iloisena yllätyksenä, iltatähtenä. Jopa isäkin ilahtui, vaikka hän oli yleensä vähäpuheinen, suomalainen työmyyrä. Jotenkin koin hänen lapsuutensa helppohoitoisena, koska olin jo tottunut lapsiin, enkä enää ihan pienistä asioista hermoillut. Hän oppi 10 kk:n ikäisenä kävelemään samalla, kun katsoimme itsenäisyyspäivän tansseja tv:stä ja menoa on riittänyt.

N. 5-vuotiaana häneltä löydettiin sivuääni sydäimestä, se säikäytti meidät hetkeksi. Mutta onneksi se todettiin vaarattomaksi. Silloin ja hyvin on kaikki mennyt. Heti kun isä tuli töitä tai puuhasi jotain kotipihalla, kiertelit ja kaartelit, ajelit hänen ympärillään tai lähettyvillä. Taisit olla isän tyttö. Se oli hyvin onnellista aikaa koko perheellemme. Kasvoit ja vartuit, opiskelit ahkerasti. Kirjoittelit, kävit ratsastamassa ja hevostallilla hoitamassa hevosia. Tummiakin pilviä kulkeutuu matkan varrelle, mutta muistetaan olla pienistäkin hetkistä onnellisia ja iloisia. Kiitollisiakin.

5B. Hilikka.

Olen aina ollut kukkien ystävä ja ihailija. No kukapa ei!

Äidiltäni lapsuuden kodissa opin jo näkemään miten paljon iloa ja viihtyisyyttä kasvit, kukat voivat tuoda elämän arkeenkin. Tämä kuva tuo mieleeni meidän rakentaman oman kodin ja osan sen pihamaata. Aiemmin kasvatin enemmän hyötykasveja, juureksia, herukoita, marjoja, myöhemmin kukat ovat olleet tärkeämpiä. Pihatyöt, kasvin kastelu ja muu hoito oli kaikkein mieluisinta iltatyötä kesisin. Pakkanen palellutti omenapuut ja jotain muutakin, mutta yleensä kasvit olivat kestäviä, menestyivät ja kukkivat.

5C. Helmi.

10 2 2017

Rolant oli alussa pieni [--] pentu. Neulahampaat oli helmoissa kiinni tosi usein. Myyjä soitti valitin siitä hänelle. Sieltä tuli semmoinen ohje että niskasta vaan kiinni, niin ne emotkin tekevät. En ollut innostunut siitä koiran ostosta, mutta eipä kestänyt kauan kun se olikin hyvin tärkeä. Mieheni kuoli ja somikin poikamme oli matkatöissä. Sehän oli mahtava kun sille jutteli niin pääkallellaan se kuunt[eli] päätään vaan kallisteli. Oli lenkkikaveri lähellä. Olin jo jäänyt eläkkeelle niin oli aikaa. Enkä tuntenut yksinäisyyttä kun puhekaveri oli vieressä. Me[i]llä oli omakoti[talo]. Pihatöissä olisi ollut tekemistä. Niin kuin näkyy niin voikukat kukki täyspitkinä. Kyllä sen sitten leikkasin.

Teimme pitkiä lenkkejä ja kiire ei ollut kulkumme [?] Muden ulkoiluttajien kanssa Rolant ei säikkynyt uuden vuoden pom[m]eja eikä raketteja. Nuorisojoukko siellä oli silloin mekasteli kovastikin. Monenlaisia koiria jo ulkoiluttajia tapasin. Jalkakin murtui sillo[i]n [pojan nimi] oli mukana kun se kipsattiin. Parani se. Rolo on on jo kuollut ja uusi koira on jo [pojan nimi] perheellä. Kymmenen vuotta oli koira[lla] elämää. Nyt lap[s]et jo leikkivät uuden koiran kanssa.

5D. Lempi.

18 vuotta mikä ihana ikä. Elämään ei kuulunut muuta kuin elokuvat ja tanssi, välillä piti tehdä töitäkin. Pyörä oli liikkumisväline kesällä, talvella hiihtelin paljon. Tämä Kuusisaaren tanssipaviljonki joka tänä syksyä purettiin oli erittäin suosittu. Olen ollut avajaistansseissakin. Nallikarista löysin sitten tulevan mieheni, tai Hän löysi minut. Olikin niin sitkeä sissi ettei lopettanut ennen kuin olin luvannut lähteä illalla elokuviin. Siitä se sitten alkoi se yhteinen taival. Eikä ole ollut katumista. Parin vuoden kuluttua menimme naimisiin. Ensimmäinen yhteinen asuntomme oli vinttikamari omakotitalossa. Lämmityslaitteena oli porin-matti kamiina nurkassa, sen kun lämmitti illalla että oli 30° lämmintä. Aamulla oli tukka melkein kuurassa. Nuori rakkaus kuitenkin lämmitti. Pääsimme sitten muuttamaan parempaan asuntoon. Saimme kaksi ihanaa tytärtä. Tyttäriä hoidellessa vuodet kuluivat joutuisasti.

Silloin kun lapset olivat pieniä sattui Oulussa se Typpitehtaan räjähdys. Paineaalto tuntui Heinäpäässä asti, aivan kuin sänky olisi kohonnut ilmaan. Säikähdimme tietenkin kovasti mutta kun mitään enempää ei kuulunut eikä näkynyt menimme nukkumaan. Aamulla vasta saimme kuulla että keskustassa näyteikkunat olivat rikki ja että Typpi oli räjähtänyt.

Tyttyret aloittivat koulun. Kävimme pari vuotta olemassa Ruotsissa. Mieheni ei viihtynyt siellä joten tulimme takaisin. Sitten olikin semmoista töissä ja koulussa käyntiä. Ostimme auton ja kesälomilla kiertelimme tätä Suomenmaata teltaillen koko perhe. Kun lapset tulivat teini-ikään ja kävivät rippikoulun loppuivat yhteiset lomareissut. Kaverit alkoivat olla tärkeitä niin kuin ollakin pitää. Nuorempi tytär kun lähti rippileirille sanoi lähtiessään ettei sinne sitten tarvitse tulla kurkistelemaan. Hän soitti jo seuraavana iltana että sitten kun tulette käymään tuokka sitä ja tätä. Enköhän minä jo pian ala olla nelikymppinen. Onhan nuo tytöt jo kohta nuoria naisia.

5E. Taimi.

V. 1967

Oulu ennen juhannusta lähdemme Oulusta Etelä-Suomeen. Yöpyminen on vähän epäselvää, ehkä olimme teltassakin. Välillä kävimme sukulaisissa vierailulla. Tampereella, Lahdessa, [paikannimi] Isäni veljen luona. Olimme ehkä juhannuksen Lohjan saarella kummieni [nimet] kesäpaikalla Lohjajärven rannalla. Tästä alaspäin alkoi kallioranta, melko jyrkkä kallioranta. [lapsen nimi] oli 1 v. 3 kka, ei vielä kävellyt. Lapsille oli valjaita. Sellaiset oli meillä käytössä (pakko, muuten olisi ollut hankala ulkoilla). Rannassa oli hirsinen sauna ja kamari kuisti rakennus siellä yövyimme. Olimme varmaan pari päivää K[ylässä]. [nimet] opettajia, minun kummeja. Takana [nimi] ja keskellä minä ja [nimi]. Rannassa oli laituria, jossa [tätini] pesi mattoja. He olivat ehkä 50–60 -vuotiaita. Iso talo (huvila) oli ylempänä. Ruskea hirsitalo. Perheeseen kuului [nimi] v.37 syntynyt ja [nimi] varmaan oli nuorempi. Kävin tädin kanssa poimimassa läheltä vadelmia. En ole niin isoja vadelmia ennen poiminut. [Lapsen nimi] oppi ehkä kk kuluttua Oulussa kävelemään Hollihaan puistossa. Tämä tästä kuvasta. Olen itse 29 v. myös [entinen aviomies].

6A. Lempi.

Tämän kissan olen kerran saanut joululahjaksi. Sen toi minulle isäni veli [nimi]. Hänen kanssaan olen tehnyt parhaat marjamatkat. Kävimme hillareissuilla Ranuan korvessa. Kaukana ihmisasuksesta. Siellä oli Kälkäjän metsätyökämpä, joka oli metsätyöläisten asuin ympäristö korven keskellä. Oli asuinkämpät, keittiöt, tallit hevosille sauna kaivo jopa lipputanko keskellä pihaa.

Pihalta alkoi lankkutiet ympäri soita ja metsiköitä. Niitä kulkivat työmiehet mopoilla ja polkupyörillä, mutta me jalan marjoja poimimassa. Välitellen siltä on kaikki loppunut. Viimeisen kerran kun kävimme siellä ei ollut enää mitään jäljellä. Pensaikot olivat vallanneet pihan ettei tahtonut autolle paikkaa löytyä. Lankkutiet olivat lakonneet kulkukelvottomiksi. Marjakaverinikin on ollut jo kauan muilla marjamailla, eikä ole minustakaan enää hillasoille. Kissa vain kaapin päällä muistuttaa Pentti sedästä ja marja matkoista.

6B. Helmi.

Keinutuoli on syntymäkodista tuotu. Hyvä keinumaan. Siinä on monet torkut otettu. Olin jonkun aikaa perhepäivähoitajana. Siinä lapset mielellään istuivat sylissä vuoron perään. Piene[m]piä sopi syliin kaksi kerrallaan. Mieheni oli kolmivuorotyössä. Syötyään ja lehden luettuun hän jäi keinuun istumaan ja vähän ajan kuluttua hän oli unessa. Ei haitannut vaikka me lasten kanssa siinä touhusimme. Nyt se vasta sopiva onkin, kun noita särkyjä on nousen aamuyöstä keinutuoliin istumaan saatan saada unen. Monet huolet siinä on pois keinuttu. Monet ilotkin siinä on iloittu. Vanhus se on keinukin jo. Siitä on vieläkin iloa paljon. Luopua siitä jo pitäisi mutta tunteet on luopumista vastaan.

6C. Taimi.

17.2.17

Vaaleanpunainen pannumy[s]sy. n. 1930 [?]

Minun kodissani oli nuorena, jo lapsuudenkodissa äi[ti]ni tekemä pannunmyssy. Nykyään sellaista ei tarvi kun on kahvinkeitin. Käsinvirkattu pitsiosat Tämä pannunmyssy oli muotia aina kaunis ja arvokas. Käsinvirkattu pitsi ja ihanan värisen mutta kun se oli niin vanha se oli kaikilla lailla tummunut sisältä. Halusin sen entisöidä ja suunnittein tehdä siitä vaalean vihreän. En muita minä vuonna sen laitoin, mutta äitini oli jo silloin kuollut. Ehkä ennen perhettä tai kun lapset oli pieniä, jouti kaikki järkkäämään, kun oli koti-äiti. Ehkä minun joku auttoi, ehkä, [nimi] veljen vaimo tai äitipuoli, en muista. Ehkä minä osasin itse. Olin minä ollut kyllä taitava ja viitseliäs. Täytettä olisi saanut olla enemmän.. Mutta se on nyt tämmöinen muisto äidistäni ja minusta jälkipolville. Annan sen vanhimmalle tyttölleni [nimi]. Tässä lähes 100 v vanhan myssyn tarina väri vain muuttunut vaal[ean]pun[aisesta] vaal[ean]vihreäksi. Väri muuttui ehkä 1970 luvulla.

6D. Hilikka.

41–61.

Tämän ajanjakson alkupuoli oli hyvinkin seesteistä ja onnellista aikaa elämässäni. Olimme saaneet oman rakkaan Kodin, joskin velkainen se vielä oli, mutta vähitellen... Miehellä oli vakinainen työ, joten siltä osin elämä oli t[a]vallista. Minä olin välillä työssä ja kotona taas.

Muistan, kun kiertelimme kaikki Suomen rantakaupungit pienellä autolla (5 henkeä) kesäloman aikaan. Välillä oli teltassa yöpymistä ja sitten motellimajoitusta. Hyvin se meni, vaikka ahdasta oli, eikä pieniltä nahinoilta vältytty. Olihan siellä niin paljon uutta näkemistä ja kokemista kaikille. Kävimme Linnanmäelläkin ja jopa minäkin uskalsin m[a]ailmanpyörään. Olihan se juhlallista siellä ylhäällä. Kun vaunu eteni hyvin hitaasti – kaartuen – ja sitten syöksyi taas alaspäin! Myös Turun linnassa käynti on jäänyt mieleen. Kesäisin teimme näitä yhteisiä matkoja, loma-aikana, omin neuvoin myös pohjoiseen päin. Sukulaisia on joka puolella Suomea. Vanhemmat lapset opiskelivat ja muuttivat vähitellen omilleen, löysivät puolionsa ja perustivat perheensä. Vanhin tytär sai kaksi kaunista tytärtä (nyt jo hekin perheellisiä). Pojan elämä ei ole ollut ongelmatonta. Hänen ainoa tytär kuoli n. vuoden ikäisenä aivokalvontulehdukseen. Siitä seurasi ero ja tietysti uusia suhteita.

Ei meidänkään kohdalla elämä saanut mennä liian hyvin. Aivan yllättäen mieheni menehtyi sydänkohtaukseen. Hän ehti kuitenkin sairaalaan ja siellä saatiin ensin kohtaus pysähtymään, mutta muutaman tunnin jälkeen se alkoi uudelleen ja levisi laajalle, eikä saatu enää pysähtymään. Se pysäytti elämässä kaiken pitkäksi aikaa. Pakko siitä oli toipua, vaikka vaikeaa oli. Nuorin tytär oli 15 v. Mutta päivät ja vuodet vaihtuivat ja kiitivät eteenpäin, kuten ennenkin. Olin työssä ja kesäillat vietin pihatöissä, aina siellä on jotain tekemistä, jos on tekijää. Nuorin tytärikin pääsi yo-ksi ja opiskelemaan. Hän asui osaksi kotona ja osaksi op. asunnossa. Olin paljon yksikseni, halusinkin olla, koska en juuri muuta seuraa kaivannut.

Mutta olihan lapset ja tyttärentytär ilon aiheina. Heidän seuransa virkisti ja antoi uskoa elämään.

7A. Hilikka.

61–

Nämä vuodet yli 60:nä ovat olleet minulle virkistymisen aikaa. Tuttavien mukana menin eläkeläiskerhoihin ja ne ovat kyllä antaneet uskomattoman paljon uusia, minua kiinnostaneita asioita, virikkeitä elämään, myös ystäviä. Nuorena en erikoisemmin välittänyt tanssimisesta, en varmaan kunnolla osannutkaan, vaikka kävin tietysti silloin, tällöin.

Mutta nyt löysin tanhut. Eräs tuttavapariskunta, olivat kuuluneet tanhuryhmään ja kun vaimo yllättäen kuoli, aivoverenvuotoon, niin parin vuoden kuluttua tämä tuttava pyysi minua parikseen tanhuihin. Siitä se alkoi, tanssimme kahdessa ryhmässä. Minulle kaikki oli uutta ja kovasti paljon opettelemista tietenkin, mutta vähitellen kai opinkin. Viikoittain oli harjoituksia ja esiintymisiä niin omassa kerhossa, kuin myös muualla vierailuja ja juhlia. Olin mukana myös muussa ohjelmatoiminnassa, mm. näytelmäkerhossa.

Eläkeläisjärjestöt järjestävät monenlaisia kursseja jäsenilleen ja siellähän tuli käytyä useinkin. Myös matkoja järjestetään ja niinpä olen päässyt näkemään vähän etäämmältäkin tätä mannerta, jopa merentakaistakin. Oli melkoista meininkiä yrittää uida Atlantin aalloilla, Minun tanhukaverin elontie päättyi kuitenkin aika pian, olihan ikääkin jo. Sitten minunkin jalkani alkoivat temppuilla, oli uusittava lonkka- ja polvinivelet, muuten ei pystynyt edes kävelemään, joten tanssit oli tanssittu minun kohdallani. Muistot tältä ajanjaksolta ovat ”paprikaa ja vaniljaa”, mielimausteitani.

7B. Lempi.

Myöhäisaikuisuuden paras asia olivat lastenlapset. Olimme mieheni kanssa jo eläkkeellä joten meillä oli aikaa lapsille. Kyllä on monet Leeco-autot, asemat ja talot rakennettu. Barbien ja muiden nukkien vaatteet ommeltu. Satukirjat luettu ja pikku-kakkoset katsottu. Monet marja ja uintiretket tehty. Nyt ovat lastenlapsetkin jo kaikki aikuisia ja heillä on omat kaverit ja työt, mutta kyllä he muistavat soitella ja käydä mummoa katsomassa. Mieheni kuoli viisi vuotta sitten. Hän lähti uudenvuoden yönä rakettien paukkuessa. Sitä jää todella yksin kun yli 50 vuotta vierellä ollut ihminen poistuu. Nyt minulla on Viivi-kissa jolle olen tärkein maailmassa ainakin kuvittelen niin.

7C. Helmi.

61 vuotiaana hoidin vielä kotona neljää lasta. Ensimmäinen tuli jo kahden kuukauden iässä, äitiysloma oli silloin niin lyhyt. Pienimpiä työnsin rattaissa, isommat kävelivät mukana siellä näkyi oraviakin ja lintuja. Mukava meillä oli. Sitten ruoka maistoi kun olimme ulkona niin pitkään. Olihan niitä sadepäiviäkin. Silloin leikittiin sisällä. Kesälomilla kiertelimme leirintä-

paikoilla. Kiersimme Suomea usealta suunnalta. Suomenlahdellakin risteilimme. Kävimme [kermon] kanavalla ja monessa muussa paikassa. Sitten alkoivat ne sairaudet infarktit. Niitä oli molemmilla.

7D. Taimi.

v 1976–1988 välillä työttömänä.

[sivun reunassa] Olin martoissa 23 v Karjasillan martat [teksti] työelämää oli ensin Vimassa, myin [?], sukkia ym. Myöhemmin siirryin lastenvaatteita myymään lastenosastolle alakertaan. Olen siinä ollut n. 2 v. Kyllä oli mukava olla lastenvaatteita myymässä ja sai edullisesti omille lapsille vaatteita. Joulupaketteja oli mukava värkätä. Sitten vaihtui omistaja. Me nuoremmat 2 myyjää jäätiin pois. Loppuunmyynti suoritettiin. [epäselvä, ehkä: meidät vihittiin v 2012, yhdessä 11 vuotta.] Sitten olin työttömänä jonkun aikaa.

Oli[n] jo kaksi vuotta käynyt suunnilleen martoissa. Karjasillan martat, 60 v vanha yhdistys. [nimi] kanssa mentiin aina illalla sinne. Oli mukavaa toimintaa. Pyörällä menin suoraan töistä. Pääsin lääkelaitokselle siivoustyöhön. Opin aika pian kaikki hommat. Oli [sekin] jännitystä, mulla [?] meni siinä hommassa. Vähän aikaa taas työttömänä. Pääsin Mäntykodille vanhuksien pariin hoitoapu. Kyllä oli ihana työpaikka. Elämäni ihanin, tuli oikein ystäviä. [?] Töiden loputtua kävin heidän luona lukemassa, kaupassa ja olin muutaman hautajaisissakin. [nimi, jolle] järjestin synttäritkin. Loppui työt n. 60 v. Sitten vapaaehtoistyö.

8A. Helmi.

Pääsin tänne asumaan 2008. 2010 kaadun ja selkä murtui. Olin silloin sairaalassa kuusi viikkoa. Tänne oli turvallista tulla. Sain monenlaisia apuvälineitä. Pyörätuolissa minua liikutettiin. Siitäkin paranin. Nyt on tullut moni[a] sairauksia lisää. Kuitenkin yhä vaan olen tosi tyytyväinen että saan täällä asua. Täällä saa olla omissa oloissaan jos haluaa. Täällä on tosi monenlaista toimintaa asukkaiden virkistymisen avuksi järjestetty.

8B. Lempi.

Nyt asustelen täällä Fanni ja Jalmari talossa. Kämppekaverina on Viivi-kissa. Se on minulle erittäin tärkeä. Sitä en tiedä kuinka tärkeä minä olen Viiville. Kerran eräs lääkäri sanoi että pitää opetella puhumaan itsekseen jos sattuu aivoverenvuoto yllättämään. Puheesta kuulemma huomaa ettei kaikki ole kunnossa. Sain lääkäriä ettei minun tarvitse puhua itsekseen minulla on Viivi puhekaverina. Käyn paljon ulkona kävelemässä. Täällä [palvelukodin sijainti] se on mukavaa, kun on kävelyteitä Oulujoki suistossa. Ei tarvitse kävellä autoteiden lähellä. Täällä järjestetään paljon meille vanhoille ajankulua ja viihdykettä. Otan niihin osaa vointini mukaan. Luen paljon ja teen sanaristikoita. Televisio on myös tärkeä että pysyy maailman menossa mukana.

8C. Hilikka.

Tammikuu -16.

Muutin tänne mummi-laaksoon, empien ja epäröiden,
Osaisinko oleskella, tulisinko tuttavaksi?
Arastelin askareissa, tuumiskelin tupasessa.
Missä paikka pöydälleni, minne sänkyni sijoitan?
Sopiiko nyt sohva sinne, tuliko turhaa tavaraa?
Kaikelle se paikka löytyi, sopeutuivat sijoillensa.

Millainen on yhteishenki, voiko johto luoda [senki]?
Mistä meille viihtyisyyttä, viikonpäiviin vireyttä?
Kysymykset kyllästyttää...

Toimintaa ois monenmoista, kerhot kutsuu kävijöitä,
mieleisensä kukin löytää. Itsekin kun innostuisi,
ajankuluksi antoisaksi, mielen, muistin virikkeeksi.
Liikunnankin lisukkeeksi.
Johtajamme [nimi], kirjakerhon keräsi.
Hyvää mieltä [nimi] vaalii, tarjoaapi toimintaaki.
Seija terapeutin töitä tuottaa, [nimi]-täti jumppaa juontaa.
On käsitöitä, askartelua, hanuristit juhlahetken yhteislauluun kutsuu.
Korttipelit koukuttaapi, meistä monta mieltä.
Bingo jännitystä tuopi hurjan senttipelin myötä.
Sitten vielä kyökin puoli, siellä hyvinvoinnistamme huoli,
ettei nälkä yllätä, eikä vatsa vaikerra.
Kokit keiton kiehauttelee, pihvit, pullat pyöräyttelee.
Marjanmoutki herkkusuille.
Talonmieskin taitaa, monessa on apuna
Unohtaa ei siistijöitä saa, he usein huomaamattammekin ahertaa.

Kyllä kelpaa kuljeskella, jokisuiston seutuvilla,
Hartaanselän rantamilla,
Virran välke värähtelee.
Sivelee mun sisimpääni
Herättelee herkimpääni..
Koivunvitsat rinteeseen kohtaa,
pajut hopeata hohtaa....